

VÄLIS-EESTI

2017 VÄLIS-EESTI ÜHINGU AJAKIRI · XXII AASTAKÄIK

VÄLIS-EESTI

Välis-Eesti Ühingu ajakiri 2017

XXII aastakäik

SISUKORD

Toimetuse veerg	1
-----------------	---

I osa Kaasaegne Eesti

Leili Utno	Eesti Vabariigi neljas president	3
Allan Puur	Eesti rahvastikuareng: prognoos aastani 2100	5
Ülle-Marike Papp	Eesti naiste ja meeste erinev staatus: faktid ja tõlgendused	14
Jüri Toomepuu	Vabadussõjalased ja vaikiv ajastu Eesti ajaloos.	18
Toomas Varrak	Poliitikateaduslikke marginaale vabadussõjalaste liikumisest.	26

II osa Välis-Eesti

Tõnis Nõmmik	Eesti luterlik kirik välismaal 1944- 2010	31
Jüri Raudsepp	Islamialdis Euroopa ja õigeusklik Venemaa	40
Inna Feldbach	Neli aasat USA väliseestlane. Pärast 40. eluaastat taas koolis	51
Mari Järvi	Kuidas meist said välieestlased	55
Andris Lääts	Veerandsada aastat hiljem	59

III osa Välis-Eesti Ühingus

Leili Utno	Välis-Eesti Päev 2016 Tammsaare Muuseumis	64
Maarja Vaino	„Tõe ja õiguse“aasta ning Tammsaare irratsionaalne poeetika	66
Artur Laast	Eesti luule pagulusaastatel	71

IV osa Meile kirjutatakse

Artur Laats	Eesti Panteonis on ruumi kõigil meie suurmeestel	74
Andres Inn	Püssid, psühhika, piirid, pagulased ja põhiseadus.	76
Anto Raukas	Mis teeb Eesti teadlastele praegu muret	81
Välis-Eesti Ühingu kirjastuse „Välis-Eesti“ toimetuskolleegium		83

Välis-Eesti Ühingu kirjastuse väljaanne

ISSN 1736-2776

ISSN 2585-4577

Toimetus:

Peatoimetaja: Leili Utno

Toimetaja: Artur Laast

Keeletoimetaja: Tiit Maksim

Toimetuskolleegium: Inna Feldbach, Artur Laast, Tiit Maksim, Jüri Martin, Leili Utno

Autoriõigused kuuluvad autoritele ja toimetusele.

Toimetuse kontaktandmed:

VEÜ, Toimetus, Õismäe tee 112-32 Tallinn 13513,

e-post: leiliutno@valiseesti.org tel. 372-659200 või 5035269

Kodulehekülj http://www.valiseesti.org

Toimetuse veerg

Pühendatud Eesti Vabariigi 100.aastapäevale

Käesolev, 2017. aasta on saamas kõigi maade eestlaste ühiste huvide aastaks. Koos kodumaiste tegijatega valmistuvad Välis-Eesti organisatsioonid tähistama Eesti riigi 100. sünnipäeva.

Ajakirja „Välis-Eesti“ XXII väljaanne on kingitus Eesti Vabariigi 100. sünnipäevaks.

Vabatahtlikena töötanud toimetajad ja autorid soovivad pakkuda lugejatele teavet tänapäeval Eestis oluliseks tõusnud probleemidest, millel on märkimisväärne ühisosa väliseestlastega.

Näiteks on riigi juubelipidustuste eel olnud eestlastel keelel ja meeles vabadussõjalaste saatus. Ühist muret on tekitanud meie riigi sünniloosse panustanud vabadussõjalaste kohta ajakirjanduses ilmunud erinevad arvamused. Avaldame sel teemal endise sõjaministri eksiilis, kolonel Jüri Toomepuu ja poliitikateaduste professori ajaloodoktor Toomas Varraku artiklid, mis peaksid andma vastuseid paljudele küsimustele ja avama lahknevate arvamuste põhjusi.

Välis-Eesti kogukonnad suurenevad, kusjuures on lisandunud ka uusi. Taasiseseisvumisele järgnenud 25 aastal on Eestis toimunud suurenenud rahvaränne. Seoses väljarändega Eestist ja massilise sisserändega Eestisse on toimunud muudatusi kõikides rahvastikuprotsessides. Meie rahvastiku struktuuri muudatustest, mis on alati meie lugejaile huvi pakkunud, on Eesti rahvastikuteadlaste tööde alusel koostatud andmestikud. Iga-aastased Eesti rahvastiku arengu aruanded annavad teavet ühiskonnamudeli muutustest ja perevormide mitmekesisusest, kuid ka sündivuse kahanemisest. Eestlaste uute põlvkondade tulevikuvõimalustest annab ülevaate kahe demograafi, Tallinna Ülikooli professori Allan Puuri ja Luule Sakkeuse artikkel „Eesti rahvastikuareng: prognoos aastani 2100“. Autorid näitavad, et levinud arusaam, mille kohaselt hoogne sisseränne peaks pidurdama Eesti rahvastiku üldist vananemist, on ekslik – ka sisserändajad hakkavad vananema ja ajajooksul ühtlustub sisserändajate vanus vastuvõtumaa rahvastiku omaga.

Tänavu tähistab Eesti Evangeelne Luterlik Kirik oma 100. aastapäeva. Mee-nutame, et 2010. a. novembris allkirjastati Torontos ja Tallinnas kokkulepe, mille tulemina Välis-Eesti Kirik muutus EELK Välis-Eesti piiskopkonnaks. Selle kahepoolse leppe põhjal tuli EELK koosseisu juurde 41 kogudust, hinnanguliselt üle 4000 liikmega. Selle ajakirja veergudel avaldame teoloogia-doktor Tõnis Nõmmiku ülevaate nende koguduste tegevusest aastail 1944–2010, s.t ajani, mil Välis-Eesti luterlikud kogudused kuulusid E.E.L.K. koosseisu. Rahvusvahelise sektantluse ja aktiivse sisserände tagajärjel asutatakse Eestis üha enam uusi erinevate usutunnistustega kogudusi. Milline eesmärk

neil on, saame lugeda meditsiinidoktor Jüri Raudsepa artiklist „Islamialdis Euroopa ja õigeusklik Venemaa“.

Ajakirja II osas avaldame kolme väliseestlaste kirjutisi oma elust Lätis, Soomes ja USA-s. Erineva elukutsega autorite – muusik Mari Järvi, filoloog Inna Feldbachi ja ortopeed Andris Lääts – artikleid lugedes tunnetame nende tugevat sidet Eestiga ja eestlaseks olemise väärtustamist.

Ajakirja III osa on pühendatud Välis-Eesti Päevale 26.11.2016. Seda peeti Tallinnas A. H. Tammsaare muuseumis, kus huviga kuulasime filoloogiadoktor Maarja Vaino akadeemilist loengut sellest, mis teeb A. H. Tammsaarest aegumatu kirjaniku. Ajakirja veergudel on avaldatud selle loengu kokkuvõte „Tõe ja õiguse“ aasta ning Tammsaare irratsionaalne poeetika“. Koosviibimisele kogunenud külalised, sh ka sõbrad Lätist, õnnitlesid kirjanik Mats Traati tema 80. sünnipäeva puhul ning meie südamed pakatasid aukartusest ja imetlusest, kui saime teada, et Välis-Eesti Ühingu auliige Mats Traat on 80 teose autor. Artur Laasti vestlus eesti pagulusluulest sobis sellesse poeetilisse mõttemaailma.

Eeloleval juubeliaastal võiksime alustada laiemat arutelu selle üle, millised on meie ühiskondliku kooselu kujunemise lähtekohad ja hüved, veendumuste ja religioonide roll ning kuidas leida võimalusi tulemuslikuks mõttevahetuseks eestlaste vaimsete väärtuste hoidmisest. Artikleid neil teemadel palume saata aadressil leiliutno@valiseesti.org

Head lugemist!

Leili Utno, ajakirja „Välis-Eesti“ peatoimetaja

I osa

Kaasaegne Eesti

Eesti Vabariigi neljas President pr Kersti Kaljulaid

Mullu, 3. oktoobril 2016 sai Eesti rahvas esmakordselt naispresidendi.

Noor, tarmukas, Tartu Ülikooli haridusega Kersti Kaljulaid on tänaseks tõusnud oma rahva armastatud presidendiks ja riigipeana rahvusvaheliselt silmapaistvaks isiksuseks.

Kersti Kaljulaid on töötanud üle 10 aasta Euroopa rahvusvahelises organisatsioonis juhtpositsioonil. Eemal Eestist elades on ta kasvatanud oma nelja last eesti

keeles ja meeles. Kersti Kaljulaidu tagasitulek Eestisse vabariigi juubeliaasta eelsel ajal oli meie rahvale oodatud sündmus ja hea kingitus.

Möödunud poole aasta jooksul on mul olnud võimalus Kersti Kaljulaidi esinemisi vähemalt tosin kordi kuulata. Nüüdseks oleme kogenud ja kuulnud, et Eesti Vabariigi president Kersti Kaljulaid kasutab hoolikalt ja tema volitustele sobivalt talle antud Sõna Jõudu.

Värske läänetuulepuhanguna mõjus tema kõne 24.veebruari 2017 Vabariigi aastapäeva aktusel Estonia kontserdisaalis, kus uudsena kõlasid sellelt poodiumilt Presidendi sõnad vajadusest rakendada Eestis kõigi inimeste võrdõiguslikku vägivallata kohtlemist.

Samale teemale lähenes Kersti Kaljulaid süvitsi 28.04.2017 Tallinna Ülikoolis toimunud ENUT-i kevadkonverentsil, öeldes oma ettekande alguses: „Sellest tõsiasi, et ühiskond koosneb meestest ja naistest, tüdrukutest ja poistest, pole võimalik ega minu arusaamist pidi ka kuidagi vajalik, mööda vaadata. Sooliselt tasakaalulises ühiskonnas eksisteerivad ju loomulikult koos mees- ja naissugu, kuid võrdsena ja ilma vastandumiseta. Sooliselt tasakaalus ühiskonnas ei ela sugugi kesksoolised inimesed nagu vahel püütakse väita, et naeruvääristada püüdlust soolise tasakaalu poole. Sooliselt tasakaalus ühiskonnas lihtsalt ei piira meile looduse poolt kaasa antud sugu võimalusi vabaks eneseteostuseks ja inimlikuks õnneks. See loob aluse ühiskonna kui

terviku elujõuks ja edenemiseks ja sellest võidavad kõik.“

Edasi sõnas president: „Ühiskondlike muudatuste ellukutsumine ei ole lihtne ülesanne. Ühiskonda on võrreldud suure laevaga, mille kursi muutmine nõuab aega. Aga enne pöörama asumist on vaja ka seda, et kaptenisillal olid märkaksid kursi muutmise vajalikkust. See on teie roll, see on minu roll, see on meie kõigi roll, kes me usume, et sellised muutused on vajalikud. Mõtleme koos Eestile, hoiame Eestit ja teeme parema tuleviku nii meie poegadele kui ka tütardele!“

Koostanud: Leili Utno

Ajakirja „Välis-Eesti „ peatoimetaja

Eesti rahvastikuareng: prognoos aastani 2100

Allan Puur Luule Sakkeus
Tallinna Ülikooli Eesti demograafia keskus

Möödunud aastal täitus veerand sajandit ajast, mis andis Eestile tagasi Teise maailmasõja keerises kaotatud omariikluse. Iseseisvuse taastamisele järgnenud aastad on olnud täidetud kiire ja eduka arenguga. Saavutuste kajastuseks võib pidada Eesti liikmesust Euroopa Liidus, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonis, Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioonis jt mõjukates rahvusvahelistes ühendustes. Tervist, haridust ja jõukust kajastava inimarengu indeksi abil mõõdetuna on eestimaalaste heaolu kasv olnud üks suuremaid Euroopas (Tammaru jt 2017). Võrreldes 1991. aastaga on Eesti liikunud pingereas ülespoole ning paiknes 2015. aastal maailma riikide 30. kohal. Euroopa Liidu riikidest oli inimarengu indeksi kasv aastatel 1990–2015 kiirem vaid Iirimaa ja Horvaatias. Terve hulga spetsiifilisemate mõõdikute alusel koostatud järjestustes, näiteks ajakirjandusvabaduse, majandusvabaduse, tööjõus osalemise määra, riigivõla väiksuse või *per capita* teatri- ja muuseumikülastuste arvu järjestuses kuulub Eesti aga Euroopa Liidu tippriikide hulka (Ots 2017).

Saavutatud edu ei tähenda paraku keerukate arenguprobleemide puudumist. Eesti üheks suureks väljakutseks tuleb pidada rahvastikuarengu kestlikkust. Positiivse poole pealt väärib teadvustamist, et demograafilised põhinäitajad on Eestis 1990. aastate ja 2000. aastate algusega võrreldes selgesti paranenud. 21. sajandi esimesel kümnendil oli Eesti sündimus Euroopa Liidu idapoolsete liikmesriikide hulgas kõrgeim, ulatudes aastatel 2008–2010 1,70–1,72 lapseni naise kohta (Puur, Klesment 2012). Fertiilse ea lõpuks sündinud laste arv, mis on nüüdisaegse sündimuse iseloomustamiseks kõige põhjanevam mõõdik, jääb 1970. aastatel sündinud Eesti naispõlvkondades vahemikku 1,86–1,90 last, taastetasemest¹ vaid 10% võrra madalamale (Myrskylä jt 2013). Pika seisaku ja 1990. aastate ajutise lühenemise järel on keskmine eluiga Eestis üle 20 aasta järjekindlalt ja kokkuvõttes küllalt palju pikenenud. 2015. aastal ulatus keskmine eluiga meestel 73,1 aastani ja naistel 81,9 aastani (eestlastel vastavalt 74 ja 82,7). Käesoleva kümnendi keskpaigas oli rootslannade eluiga eestlannade omast vaid 1,4 aasta võrra pikem, Taani naistega oli eestlannade eluiga võrdustunud. Ka rände puhul võib täheldada olukorra muutumist: kahel viimasel aastal on rändesaldo pärast pikka vaheaega uuesti plusspoolele jõudnud.

¹ Taastetasemeks loetakse sündimuse sellist taset, mille puhul laste põlvkond ei ole oma vanemate põlvkonnast väiksem. Nüüdisaegse madala suremuse oludes eeldab see keskmiselt 2,1 lapse sündi ühe naise kohta.

Asetleidnud positiivsete muutuste tähendust pisendamata oleks ekslik Eesti rahvastikuprobleeme põhiosas lahendamiseks pidada. Väiksemaarvuliste, pärast 1990. aastat sündinud põlvkondade osatähtsuse suurenemine sünnitusealistes aastakäikudes kahandab sündide arvu järgneva kümnendi vältel igal aastal paarisaja võrra. Eakate suhtarvu tõus, millele eluea pikenemine hoogu juurde annab, suurendab samal ajal surmade arvu ja hoiab rahvastiku loomulikku iivet paratamatult miinuses. Positiivse rändesaldo peamiseks kandjaks on suurenenud sisse- ja väljaränne endise NSV Liidu aladelt (peamiselt Venemaalt ja Ukrainast). Kuigi varasemast vähemal määral, ületab eestlaste väljaränne jätkuvalt tagasirännet (Tammur jt 2017). Rahvastiku vananemine teeb paratamatuks pensioniea jätkuva tõstmise (2026. aastaks 65. aastani), nõuab uute allikate leidmist tervishoiu rahastuse suurendamiseks jms.

Käesoleva kirjutise eesmärgiks on heita pilk tulevikku ja selgitada, mis võib Eestit 21. sajandil rahvastikuarengu vallas oodata. Kirjutise aluseks on Eesti inimarengu 2016/2017 aruande tarbeks koostatud rahvastikuproгноos (Sakkeus jt 2017). Enne prognoosi tulemuste esitamist on selgitatud rahvastiku-prognoosi koostamise põhimõtteid ja metoodikat.

Rahvastikuproгноoside metoodika

Nüüdisaegsete rahvastikuproгноoside üldiseks aluseks on vanusnihke meetod (Wattelar 2006). Arvutuse abil simuleeritakse käsitlusala rahvastiku suuruse ja koostise muutumist, arvestades kõiki demograafilisi alusprotsesse. Igal aastal lisab sündimus prognoositavasse rahvastikku ühe uue sünnipõlvkonna, varasemate aastakäikude suurus väheneb aga surnute arvu võrra. Avatud rahvastiku puhul muudab aastakäikude suurus ka ränne. Prognoosi väljundiks on rahvaarv ja rahvastikku moodustavate aastakäikude suurus tulevikus.

Prognoosi ajavahemik sõltub ülesandest. Mitme rahvusvahelise prognoosikeskuse töös on märgata eelnevaga võrreldes pikemate ajavahemike eelistanemist. Nii nihutas ÜRO rahvastikuosakond oma prognooside lõpumomendi 2050. aastalt 21. sajandi lõppu (United Nations 2015). Ajahorisondi pikendamise põhjuseks on kaugemale tulevikku vaatavate prognooside võime tuua selgemini esile demograafiliste suundumuste pikaajalist mõju. Pikema vaate puhul on selgemini näha, kuidas suhteliselt väikesed nihked sündimuses, surmuses ja rändes võivad aja jooksul kuhjades viia märkimisväärtsetele muutustele demograafilises olukorras.

Tänapäevased rahvastikuproгноosid koostatakse reeglina mitmevariandiliseks. Erinevatel eeldustel (stsenaariumidel) põhinevate prognoosivariantide võrdlemine annab praktilise väärtusega teavet, millise olukorranähtude või teiste eelduste tegelikkuseks saamine viiks. Kui tulevikuseisundeid nende soovitatavuse alusel pingeritta seada, siis näitab rahvastikuproгноos kätte demograafilised arengurajad, mille poole ühiskonnal tasuks püüelda.

Eesti rahvastikuproгноosi stsenaariumid

Eesti Inimarengu aruande (EIA) tarvis koostatud prognoosi eesmärgiks oli selgitada Eesti rahvaarvu ja rahvastiku koostise teisenemist lühemas (kuni 2040), keskmises (2040–2070) ja pikemas (2070–2100) perspektiivis, sõltuvalt rahvastikuprotsesside arengust. Demograafilisel ajaskaalal vastavad need ajavahemikud ühe, kahe ja kolme põlvkonna pikkusele vaatele.

Sündimuse stsenaariumide lähtekohaks on ÜRO poolt kõige tõenäolisemaks peetav arenguvariant (United Nations 2015). Madala sündimusega maa-
de puhul näeb ÜRO põhistsenaarium ette sündimuse mõõdukat suurenemist ja stabiliseerumist 21. sajandi teisel poolel (Euroopa riikide puhul vahemikus 1,72–1,95 last naise kohta). Eesti jaoks näeb ÜRO põhistsenaarium ette summaarse sündimuskordaja tõusu 1,87 lapseni 21. sajandi viimasel veerandil.² Selline sündimustase on üsna lähedane praegusel ajal sünnitusea lõppu jõudvate Eesti naispõlvkondade tegelikule laste arvule, kuid laste sünni hilisemas-
se ikka nihkumine laseb aastapõhiseid sündimusnäitajaid madalamana paista (Puur, Rahnu 2011).

Põhistsenaariumist erineva sündimuse mõju selgitamiseks kasutas EIA prognoos nelja täiendavat stsenaariumi (tabel 1). Neist esimene eeldas sündimuskordaja suurenemist 2050. aastateks 2,03–2,04 lapseni naise kohta ning sajandi lõpukümnenditel taastetaseme (2,07 last) saavutamist. Selle stsenaariumi teokssaamine eeldab väga jõulist panustamist ühiskonna lastesõbralikkusse ja perepoliitikasse. Muutumatu sündimuse stsenaariumi raames eeldati sündimuse stabiliseerumist tasemel 1,67 last naise kohta. Ehkki taoline arengukäik pole Eesti puhul eriti tõenäoline, jääb mitmes Euroopa riigis (Bulgaria, Saksamaa, Šveits ja Venemaa) sünnitusea lõppu jõudvate naispõlvkondade tegelik keskmine laste arv just niisuguse taseme lähedusse (Myrskylä jt 2013). Eesti jaoks võimaldab muutumatu sündimuse stsenaarium näha, kuhu aastapõhiste sündimusnäitajate praegusel nivool peatumine välja viiks. Ülejäänud kahe sündimusstsenaariumi puhul paiknesid eeldatud tasemed vastavalt muutumatu sündimuse stsenaariumi ja põhistsenaariumi vahel (1,77 last naise kohta) ning põhistsenaariumi ja taastetaseme sündimuse stsenaariumi vahel (1,97 last).

Suremuse puhul võib eeldada arengu suuremat stabiilsust, mistõttu selle protsessi puhul on kasutatud vaid ühte, ÜRO ennustusel põhinevat stsenaariumi. Selle järgi peaks keskmine eluiga pikenema Eestis 21. sajandi lõpuks 85 aastani meestel ja 90 aastani naistel.

Rände puhul kasutati prognoosi koostamisel samuti viit stsenaariumi. Neist kõige pessimistlikum oli ÜRO prognoosist laenatud stsenaarium, mis eeldab

² Summaarne sündimuskordaja näitab keskmist laste arvu ühe naise kohta hüpoteetilises põlvkonnas, mille sündimuskäitumine järgiks vaatlusperioodile (kalendriaasta) iseloomulikku mustrit reproduktiiv-
vältel.

väljarände ülekaalu jätkumist (21. sajandi esimesel poolel –1000 inimest aastas, hiljem –500 inimest aastas). Selle stsenaariumi teostumisel vähendaks ränne Eesti rahvastikku sajandi lõpuks 71 300 inimese võrra (–5,4% 2015. aasta rahvaarvust). Rändevoogude tasakaalu stsenaarium eeldas sisse- ja väljarände tasakaalu saavutamist käesoleval kümnendil ja selle püsimist kogu ülejäänud prognoosiperioodi vältel. Mõõduka sisserände stsenaariumis eeldati väljarände ülekaalu vähenemist ja voogude tasakaalu saavutamist 2020. aastate teisel poolel. Alates 2030. aastatest nägi mõõduka sisserände stsenaarium ette positiivset rändesaldot 1000–1250 inimest aastas. Prognoosiperioodi lõpuks oleks ränne toonud Eestisse ligi 79 000 uut inimest (6% 2015. aasta rahvaarvust). Suurema sisserände stsenaarium lähtus igal aastal 2 000–2 500 inimese võrra positiivsest rändesaldost.³ Selle teostumisel suurendaks rände otsemõju Eesti rahvaarvu sajandi lõpuks 186 100 inimese võrra (14% 2015. a rahvaarvust).

Prognoosi koostamisel kombineeriti viit rände ja nelja sündimuse stsenaariumi omavahel ning arvutati selle põhjal 20 erinevat prognoosvarianti Eesti kogurahvastiku, eestlaste ja teiste rahvuste kohta. Neist valiti edasiseks analüüsiks viis selgesti eristuvat varianti (tabel 1).

Tabel 1. Rahvastikuprognoosi analüüsiks valitud põhivariandid

Variant	Rändestsenaarium	Rände- saldo 2015–2100 kokku (inimest)	Sündimusstsenaarium	Sündi- muse lõpptase (last naise kohta)
V1	Väljarände vähenemine	- 71 300	Muutumatu sündimus	1,67
V2	Rändevoogude tasakaal	0	Mõõdukas tõus	1,87
V3	Rändevoogude tasakaal	0	Tõus taastetasemele	2,07
V4	Suurem sisseränne	+186 100	Mõõdukas tõus	1,87
V5	Suurem sisseränne	+186 100	Tõus taastetasemele	2,07

Märkus: Kõigi prognoosi-variantide puhul pikeneb keskmine eluiga aastaks 2100 meestel 85 ja naistel 90 aastani.

Variant V1 on baasvariantiks, näidates seda, milliseks kujuneks Eesti rahvastik praeguse demograafilise olukorra jätkumisel.

Variandid V2 ja V3 eeldavad negatiivse rändesaldo asendumist sisse- ja väljarände tasakaaluga. Inimesed liiguksid sel puhul Eestisse ja Eestist välja, kuid välja- ja sisserändajaid oleks sama palju. Sündimuse osas nähakse variandis V2 ette summaarse sündimuskordaja järkjärgulist tõusu Eesti 1970. aastatel sündinud naispõlvkondade keskmise laste arvuga sarnasele tasemele (1,87 last). Variandis V3 mängitakse läbi aktiivne ja sihikindel panustamine ühiskonna pere- ja lapsesõbralikumaks muutmise, mille edukuse korral jõuaks sündimus 21. sajandi teisel poolel taastetasemeni.

³ Samasse suurusjärku ulatuvat sisserände ülekaalu arvestati ka Erkki Raasukese poolt juhitud majanduse elavdamise töörühma soovitusel (*Postimees* 10.11.2016).

Variandid V4 ja V5 näevad ette väljarände asendumist märkimisväärse sisserändega. Võõrsil elavate eestlaste arv väheneks mõnevõrra tänu tagasi-rändele, lisaks hakkaks Eestisse igal aastal saabuma paar tuhat välismaalast. Sündimuse osas korratakse variantides V4 ja V5 variantide V2 ja V3 puhul eeldatud stsenaariume.

Prognoosi põhitulemused

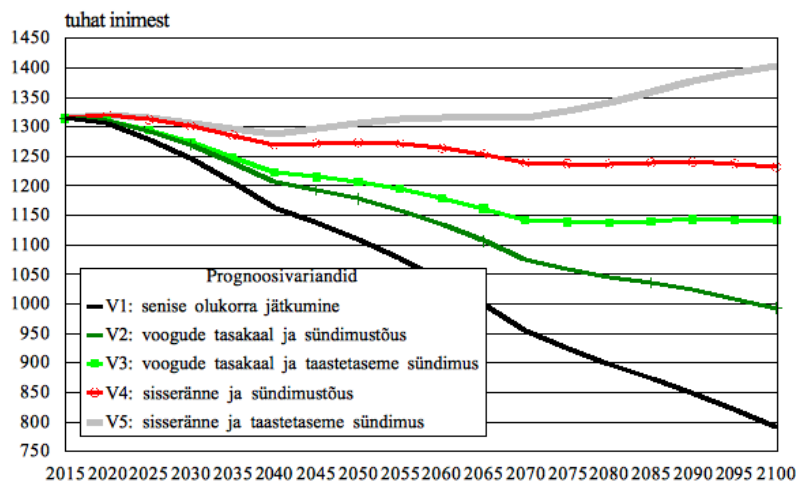
Rahvaarv

Ajavahemikul 1990–2015 vähenes Eesti rahvaarv veerand miljoni inimese võrra. Prognoosi kohaselt jätkub kahanemine suure tõenäosusega ka järgmise veerandsajandi kestel, kuid rahvastikukao ulatus sõltub sellest, millise stsenaariumi kohaselt areng kulgema hakkab (joonis 1). Käesoleva kümnendi esimese poole olukorra oluliste muutusteta jätkudes (variant V1) väheneks 2040. aastaks enam kui 150 000 võrra (-12% 2015 aasta rahvaarvust). Sisse- ja väljarände tasakaalu saavutamine ühes sündimuse mõõduka või jõulisema tõusuga vähendaksid kadu vastavalt 108 000 (V2) või 92 000 inimeseni (V3). Kui negatiivne rändesaldo asenduks juba lähiaastail märkimisväärse positiivse rändesaldoga ning seda toetaks sündimuse märgatav tõus, oleks rahvaarvu vähenemine aastatel 2015–2040 vastavalt 45 000 (V4) või 27 000 (V5), suhtelises väljenduses -3% või -2%.

Pikemas perspektiivis näitlikustab variant V1 Rein Taagepera poolt käibele toodud demograafilise WC-poti metafoori: praeguse sündimustaseme ja väljarände ülekaalu jätkudes väheneks Eesti rahvaarv praeguselt 1,315 miljonilt sajandi lõpuks allapoole 800 000 piiri, ilma märkimisväärseid stabiliseerumise märke ilmutamata. Olukorra mõõdukas paranemine nii rände (sisse- ja väljarände voogude tasakaalu saavutamine) kui sündimuse osas (suurenemine 1,87 lapseni naise kohta ehk 90%-ni taastetasemest) vähendaksid rahvaarvu languse ulatust paarisaja tuhande võrra. Variandi V2 realiseerumisel astuks Eesti 22. sajandisse umbes miljoni elanikuga, kuid rahvaarvu edasise vähenemise peatamiseks jääks nendest muutustest väheks. Rahvaarvu kahanemine jätkuks variandi V2 puhul tempos üle 3000 inimese aastas.

Rahvastikukao lõppemise 21. sajandi teisel poolel tagaks prognoosivariantide V3 ja V4 teostumine. Teineteisest eristab neid variante rahvaarvu stabiliseerimise viis. V3 puhul peataks kahanemise sündimuse tõus taastetasemele (2,08 last naise kohta), mida toetab negatiivse rändesaldo asendumine rändevoogude tasakaaluga. V4 puhul tagaks rahvastikukao lõppemise sisserände küllaltki suur (2000–2500 inimest aastas) ülekaal väljarändest, millele lisandub sündimuse tõusu (tasemeni 1,87 last naise kohta) mõju. Taastetasemelise sündimuse ning sisse- ja väljarände voogude tasakaalu korral oleks Eesti rahvaarv sajandi lõpul 1,14 miljonit, suure sisserände ja mõõdukama sündimustõusu korral ulatuks rahvaarv 1,23 miljonini.

Kahanemiselt kasvule – siiski mitte kohe, vaid alates 2040. aastatest – pöörduks rahvaarv üksnes prognoosivariandi V5 puhul. Selle variandi teostumisel suureneks Eesti elanikkond 21. sajandi teisel poolel igal aastal rohkem kui 2500 inimese võrra ning ulatuks sajandi lõpul 1,4 miljonini (7% praegusest rohkem). Niisuguse arengukäigu eelduseks on sissetrände suure ülekaalu ja taastetasemele tõusva sündimuse koosmõju.

Joonis 1. Prognoositud rahvaarv, Eesti, 2015–2100

Allikas: Sakkeus jt (2017).

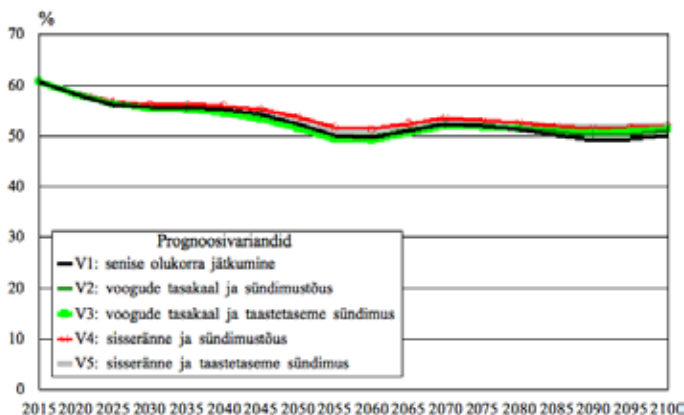
Tööealiste arv ja osakaal

Tööealine rahvastik (tinglikult vanusrühmad 20–64) on Eestis aastatel 1990–2015 vähenud enam kui 130 tuhande inimese võrra. Variantide V1 ja V2 teostumise korral ootaks Eestit tööealiste arvu pidev ja kokkuvõttes väga suur langus. Kui demograafiliste protsesside kulg jätkuks põhijoontes senisel rajal, siis tuleks Eestil 21. sajandi lõpul hakkama saada praegusest ligi kaks korda väiksema tööealiste hulgaga (395 000 inimest). Rändevoogude tasakaalu ja mõõduka sündimustõusu puhul väheneks 20–64-aastaste arv sajandi lõpuks poole miljoni piirimaile. Nagu rahvaarvu puhul, lubab prognoosivariantide V3 ja V4 realiseerumine tööealiste arvu stabiliseerumist sajandi teisel poolel, vastavalt 585 000 või 640 000 läheduses. Nagu rahvaarvu puhul, eristub ka tööealiste arvu puhul ülejäänutest variant V5, mille teostumine viiks tööealiste arvu ainsana tõusule.

Lähema kahe-kolme aastakümne jaoks näitavad prognoosi tulemused, et ka negatiivse rändesaldo kohesel asendumisel paarituhandlise sissetrände ülekaaluga igal aastal, tuleb Eestil olla valmis tööealise rahvastiku 2050. aastani kestvaks vähenemiseks. Isegi kõige optimistlikuma variandi (V5) puhul piirduks tööealiste arvu vähenemine ajavahemikus 2015–2040 ligi 90 000 inimesega, aastatel 2040–2060 väheneks see veel umbes 40 000 võrra. Tööea-

liste arvu vähenemise vältimiseks tuleks Eestil lähema 25 aasta jooksul vastu võtta ligikaudu 170 000 uut sisseändajat. See eeldaks positiivset rändesaldot suurusjärgus 7 000 inimest aastas, mis läheneks nõukogude aja keskmisele ega pakuks kestlikku lahendust.

Rahvaarvu ja töökäte arvu vähenemise kõrval tuuakse teise rahvastikuaren- gust johtuva suure murekohana välja maksumaksjate ja maksutulust sõltuvate rühmade proportsiooni halvenemine, mis komplitseerib rahvastiku vanane- mise tõttu suurenevate sotsiaalkulude katmist. Kõnealust muutust näitlikus- tab tööealiste osatähtsuse dünaamika: prognoosi kohaselt ootab Eestit ees 20–64-aastaste suhtarvu vähenemine praeguselt 60%-lt kuni 49–51%-ni 2050. aastate lõpul (joonis 2). Tähelepanuväärseks tuleb aga pidada tööealiste osa- tähtsuse väga väikest varieeruvust prognoosivariantide vahel. Erinevalt rah- vaarvust ja tööealiste arvust, mille puhul lahknevus prognoosivariantide vahel aja jooksul pidevalt suureneb, mahuvad tööealiste osatähtsuse erinevused ka 21. sajandi viimasel kümnendil paari protsendipunkti piirsesse. Niisuguse tule- muse teeb võimalikuks eakate ja laste suhtarvu vastastikune tasakaalustamine. Kui eakate suure suhtarvuga käib kaasas väike laste ja noorte osakaal rah- vastikus (variant V1), siis laste ja noorte suure osakaaluga kaasneb väiksem eakate suhtarv (V3 ja V5). Kõnealune tulemus näitab ühtlasi arusaama, mille kohaselt hoogne sisseändamine peaks pidurdama rahvastiku vananemist, ekslik- kust. Ekslikkuse põhjuseks on asjaolu, et riiki saabumise järel hakavad ka sisseändanud vananema ning aja jooksul ühtlustub sisseändajate vanus vas- tuvõtumaa rahvastiku omaga. Näiteks oli 2015. aastal Euroopas elavate sis- serändanute mediaanvanus 43 aastat, Euroopa kogurahvastiku mediaanvanus aga 42 aastat (United Nations 2016). Prognoositulemuste põhjalikum esitus Eesti Inimarengu aruandes näitab, et rahvastiku kestlikuma vanuskoostise ta- gab kõrgem sündimus, mitte sisseändamine.

Joonis 2. Prognoositud tööealiste (vanusrühmad 20–64) osatähtsus, Eesti, 2015–2100

Allikas: Sakkeus jt (2017).

Kokkuvõtteks

Rahvastikuproгноosi tulemused näitavad, et Eesti demograafiline arengu-
väli kätkeb endas väga laia võimaluste diapasooni. See kehtib eriti rahvaarvu
kohta, mille puhul prognoosivariantide vahelised erinevused ulatuvad sajandi
lõpuks kahe korra. Prognoos ei saa anda vastust küsimusele, milliseks tule-
vik tegelikult kujuneb. Kuid alternatiivsetel stsenaariumidel põhinevate tule-
vikuteede võrdlus peaks pakkuma mõtteainet, millise arenguraja poole tuleks
Eestil ühiskonnana püüelda ja milles(t)est pigem hoiduda.

Kestlikkuse seisukohalt kõige vähem soodsama olukorran viiks rahvastiku-
arengu seniste suundumuste oluliste muutusteta jätkumine. Niisugust tulemust
võib pidada ootuspäraseks. Vähem enesestmõistetav ja seevõrra väärtuslikum
on prognoosist saadud teadmine, et ka tänase taustal märkimisväärselt suurest
olukorra paranemisest — sisse- ja väljarände püsiv tasakaalustumine ja sün-
dimuse tõus 90%-ni taastetasemest — jääb rahvaarvu ja tööjõu kahanemise
trendi murdmisel väheks. See tõik on toetusargumendiks neile, kes on pikema
aja jooksul ja visalt nõudnud valitsusasutustelt aktiivsemat ning otsusekindla-
mat tegelemist Eesti rahvastikuprobleemidega (Uibu 2016).

Prognoosi tulemused näitavad, et rahvastikukao peatamiseni viib kaks või-
malikku teed. Esimese tee puhul on keskne sündimuse suurenemine taasteta-
semeni, mille puhul laste põlvkonnad ei oleks vanemate omadest väiksemad.
See tee eeldab ka rändemudelit, mille puhul inimeste liikumine üle riigipiiride
võib olla küll intensiivne, kuid pikemas vaates valitseks sisse- ja väljarän-
de vahel tasakaal. Teise tee puhul sündimuse taastetasemele viimist ei ees-
märgistata, sünnipõlvkondade suuruse vähenemist püütakse kompenseerida
püsiva ja kokkuvõttes küllalt suur sisserände ülekaalu abil. Selle tee valikul
peaks Eesti olema valmis ligikaudu 200 000 uue sisserändaja vastuvõtmiseks
ja loimimiseks 21. sajandil. Rahvaarvu kasvule pööramine 21. sajandi keskel
eeldab sündimuse tõusu taastetasemest kõrgemale või eelmainitust veelgi suu-
remat sisserännet. Sisserändele panustamine viiks paratamatult eestlaste suh-
tarvu vähenemisele, sündimuse suurenemisele panustamisel on tulemuseks
tõenäoliselt eestlaste osakaalu aeglane suurenemine.

Stsenaariumidest sõltuvate suundumuste kõrval tõi prognoos esi-
le ka mõndagi sellist, mille toimumist mõjutab arenguraja valik üsna
vähe. Üheks niisuguseks on tööeliste arvu ja osakaalu vähenemine,
mis jätkub sajandi keskpaigani ka väga optimistlike stsenaariumide
teostumisel. Sisserändega võib tööeliste suhtarvu vähenemist mõne-
võrra pehmendada, kuid demograafiliste muutustega eduka toimetuleku
strateegia peab olema mitmekesisem. See peaks hõlmama pika tööelu
eelduseks olevat tervise säilitamist, kvaliteetset haridust, elukestvat õp-
pimist, tõhusat ja järjekindlat panustamist perepoliitikasse ning ühis-
konna lapse- ja peresõbralikkuse suurendamist. Samuti eeldab edukas

rahvastikumuutustega toimetulek majanduse konkurentsivõime suu-
rendamist, milleta ei ole võimalik elatustaseme tõus ning hariduse, tea-
duse, kultuuri, riigikaitse ja sotsiaalprogrammide kestlik rahastamine.
Rahvastikuarenguga seotud väljakutsetega edukas toimetulek võiks
olla üheks neist suurtest ja pikaajalistest eesmärkidest, mille järgmisel
aastal saajandivanuseks saav Eesti Vabariik ning tema kodanikud enda
ette püstitavad.

Viited

- Myrskylä, M., Goldstein, J.R., Cheng, Y.-H.A. (2013). New cohort fertility forecasts for the de-
veloped world: Rises, falls, and reversals. *Population and Development Review*, 39(1): 31–56.
- Ots, A. (2017). *Pingeridadest pingevalt*. Statistikaablogi. <https://statistikaamet.wordpress.com/2017/02/21/pingeridadest-pingevalt/>
- Puur, A., Klesment, M. (2012). Signs of stable or provisional increase in fertility? Reflections
on developments in Estonia. *Demográfia*, 54(5): 31–55.
- Puur, A., Rahnu, L. (2012). Teine demograafiline üleminek ja Eesti rahvastiku nüüdisareng.
Akadeemia, 23(12): 2225–2272.
- Sakkeus, L., McKibben, J., Puur, A., Rahnu, L., Abuladze, L. (2017). Eesti rahvastikuprog-
noos erinevate rändestsenaariumide korral. Rmt: Tammaru, T., Kallas, K., Eamets, R. (toim.).
(2017). *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
- Tammaru, T., Kallas, K., Eamets, R. (toim.). (2017). *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
- Tammur, A., Puur, A., Tammaru, T. (2017). Kas Eestis toimub rändepööre? Välisrände suundu-
mused 2000–2015. Rmt: Tammaru, T., Kallas, K., Eamets, R. (toim.). (2017). *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
- Uibu, J. (2016). *Perekonnast, kodust, põhiseadusest ja riigist. Valitud artiklid, ettekanded ja kirjad aastaist 2005–2016*. Tallinn.
- United Nations (2015). *World Population Prospects. Methodology of the United Nations Population Estimates and Projections*. New York: United Nations.
- United Nations (2016). *International Migration Report*. New York: United Nations.
- Wattelar, C. (2006). Demographic projections: History of methods and current methodology. In
Graziella C., Vallin, J., Wunch, G. (eds.). *Demography: Analysis and Synthesis. A Treatise in population*, 3. New York: Academic Press, 149–160.

Eesti naiste ja meeste erinev staatus: faktid ja tõlgendused

Ülle-Marike Papp, Tallinna Ülikool

Sooline võrdõiguslikkus on eestlaste enamiku jaoks veel vastuoluline mõiste. Enamasti arvatakse, et sooline võrdõiguslikkus on olukord, kui soolisusest, tüdrukutest ja poistest, naistest ja meestest ning soolisest ebavõrdsusest ei räägita ning käitutakse nii, nagu inimesi soolisus ei iseloomustaks. Paradoksaalselt tekitab sugude olukorra võrdlemine ja analüüsimine mõistetamatu hirmu sooneutraalsuse või kesksoolisuse ees.

Sugude võrdsus ja ebavõrdsus ning sellega seotud teemad tähendavadki erinevatele inimestele ja gruppidele erinevaid asju. Ka üldtunnustatud soolise ebavõrdsuse probleemide põhjuseid ja nende võimalikke lahendusi nähakse erinevalt.

Oleks tervitatav, kui sellelt pinnalt käivituksid ühiskonnas argumenteeritud ja teadmispõhised diskussioonid, aga seni pole nii juhtunud. Seda lihtsal põhjusel – ei osata märgata, analüüsida ega arutleda ühiskonnas kehtivat soosüsteemi ja -ideoloogiat.

Alustadmisi selleks ei paku veel ka üld- ega kõrgharidus.

Kui võrreldakse naiste ja meeste olukorda mingis ühiskonnas, siis tavaliselt vaadatakse, kuidas tasustatakse nende töid, kuidas nad on esindatud juhtimis- ja otsustustasandil, mille poolest on erinev või sarnane nende omandatud haridus. Võrreldakse faktide põhjal – statistiliste andmete alusel.

Tänapäevaks ehk teab enamik inimesi, et Eestis on Euroopa Liidu suurim sooline palgalõhe. Palgalõheks nimetatakse vahet nais- ja meestöötajate keskmistes tunnitaskudes. Ühe kõige üldisema indikaatorina näitab palgalõhe seda, millist sotsiaalset soogruppi ühiskonnas väärtustatakse enam või vähem, millise soogrupi staatus on kõrgem. Naiste töötasud on meeste omadest väiksemad kõigis riikides. Euroopa Liidu riikide keskmine sooline palgalõhe on 15-16%, Eestis on see peaaegu kaks korda suurem.

Lõhet nais- ja meestöötajate keskmiste palkade vahel on mõõdetud erinevate organisatsioonide poolt ja erinevate meetoditega ning erinevaid tausttunnuseid arvestades, aga üldtulemus on sama – naiste keskmine töötasu on pea kõikides valdkondades meeste keskmisest tasust väiksem (Statistikaamet, 2015). Selle vahe suurus on kõikuv, olenedes tegevus- ja ametialadest ning muudest tunnustest.

Fakt on ka see, et tööturul on välja kujunenud nn. naiste valdkonnad ja ametid ning nn. meeste valdkonnad ja ametid ehk tööturg on sooliselt nii horisontaalselt kui ka vertikaalselt sooliselt segregatsioon. See on muu hulgas ka üheks palgalõhe põhjuseks.

Kuigi on arvukalt fakte ja statistilisi andmeid, ülevaateid teoreetilistest lä-

henemistest palgalõhe selgitamisele (Anspal, S. jt 2009), ollakse selleski küsimuses diskuteerimiseks aeg-ajalt kinni arusaamades, mis palgalõhe vähendamisele kuigipalju kaasa ei aita.

Vaadakem näiteks, kuidas seda palgalõhe-probleemi sageli esitatakse: „*naised ise ei küsi*“, „*naised ei soovi saada juhtivatele kohtadele*“, „*naised on palgaläbirääkimistel järeleandlikumad*“ jms. Otsides soolise palgalõhe põhjusi, leitakse see vahel vanast mõtteviisist, mille kohaselt meest peetakse perekonnapeaks ja -toitjaks, või naiste karjääri takistavatest lapsehoolduskohustustest, mis nagu ei laseks naistel tööle pühenduda. Ka sõnastusest „*naiste koondumine madalamalt tasustatud ameti- ja tegevusaladele loob eeldused soolise palgalõhe tekkeks*“ võib välja lugeda nn. individualistlikku lähene-mist, nagu oleks tegemist naiste endi vaba valikuga. Õigustatakse, et „*mehed on enesekindlamad*“, „*paremate juhiomadustega*“, „*näevad suurt pilti*“, „*on palgaläbirääkimistel edukamad*“ jms.

Diskussioonid ja arvamused puudutavadki eelkõige naiste ja meeste erinevusi. Lisatud sõnad „*loomuomaset*“, „*oma loomult*“, „*geneetiliselt*“, „*sünnilt*“ jne peegeldavad arusaama, justkui ainuüksi bioloogilistest erinevustest tule-nevalt oleks tegemist kõigile naistele või kõigile meestele kehtivate omadus-tega, mis siis tööturul oma koha leiavad.

Soolised lõhed haridusvaldkonna statistikas on samuti silmatorkavad nii õpe-tajate soolises koosseisus, tütarlaste ja poiste õpiedukuses ja edasijõudmises, noorte erialavalikutes kui ka kolmanda taseme haridustulemustes (Valk, A. 2016).

Pangem tähele, kuidas vahel räägitakse noorte inimeste eriala- ja ametiva-likutest: „*reaalained on poiste ained ja humanitaarained tüdrukute ained*“, „*loodus on andnud neile erinevad omadused*“, „*naised on geneetiliselt sot-siaalsemad, vähem konkurentsile suunatud*“, „*loogiline mõtlemine on palju parem poistel*“, „*loodus on teinud naised paremateks teenindajateks ja laste-kasvatajateks*“ jms. Ka sellistes väljendites peitub arusaam nagu oleks naiste ja meeste elukäik suuresti looduse poolt ära määratud.

Just keeles ja tekstides peituvad arusaamad, teadmised ja hinnangud selle kohta, mis on kultuuris ja ühiskonnas naistele või meestele sobiv ja tavapära-ne, mis aga mitte.

Viisides, kuidas näiteks soorollide üle arutletakse ja soolisusega seotud näh-tustele reageeritakse, peegeldub sooideoloogia. Tegemist on suhteliselt ha-jusate ideekogumitega, hinnangutega ja hoiakutega, mis normaliseerivad ja õigustavad väljakujunenud sugudevahelisi suhteid ning naiste ja meeste sot-siaalseid rolle. Olgu need väljendatud tekstides, müütides või stereotüüpsetes hoiakutes, moodustavad nad omamoodi uskumuste süsteemi, mis püüab sele-tada, miks naised ja mehed teineteisest lausa vastanduvalt erinevad. Sellis-tele erinevustele viitavad näiteks laialt levinud stereotüübid naiste ja meeste omaduste kohta ning meeste ja mehelikkusega seotu suurem väärtustamine.

Faktide tõlgendamisel on tulemuslikum lähtuda teaduslikest teadmistest,

mitte eelarvamustest ja stereotüüpidest.

On selge, et meie arusaamad sugudest on sotsiaalselt konstrueeritud, aga mitte looduse poolt määratud. Sotsialiseerimise käigus kujunevad välja stereotüüpsed arusaamad naislikest ja mehelikest töökohtadest ning naistele ja meestele sobilikest tegevustest. Neid kinnistavad nii lastele kujundatud sooliselt eristavad mänguasjad, lasteaed, kool kui ka meedia.

Ammu enam ei keskendu uuringud naiste ja meeste sarnasustele ja erinevustele, sest nüüdseks on kummutatud nii eelmisel sajandil kehtinud teooriad kaasasündinud soolistest käitumiserinevustest kui ka soolistest erinevustest võimetes. Kaasasündinud soolisi erinevusi kognitiivsetes võimetes ega aju-funktsioonides ei ole. Neuropsühholoogilised uuringud on jõudnud järelduseni, et inimese areng konstrueeritakse samm-sammult aju, geenide ja keskkonna vahelise pideva ja dünaamilise suhtlemise käigus. See aga tähendab, et pole ühtki aspekti ajutegevuses, mis ei oleks mõjutatud nendest kultuurilistest stereotüüpidest, milles inimene areneb (Fine, G. 2010).

Kasvamise käigus kujunev sooline identiteet inimese minapildi osana on suures osas mõjutatud ühiskonnale iseloomulike arusaamade, ideede, väärtuste, normide ja igapäevaste tegevuste poolt, mis kujundavad käitumispraktikaid ja harjumusi. Nii et palgalõhega seotud küsimuste puhul on õigem pöörata pilk rohkem laste sotsialiseerimise, sooliste stereotüüpide ning selliste protsesside poole, mis kujundavad ettekujutust naiselikkusest ja mehelikkusest ning nendega seostuvatest tegevustest.

Uurimisfookuses ongi viimastel aastakümnetel olnud sooline sotsialiseerimine ja ühiskonna soosüsteem – sugudevahelised suhted, mis on põimunud muude sotsiaalsete süsteemide ja institutsioonidega. On jõutud arusaamale, et erinevused tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste käitumises ning staatuses tuginevad sotsiaalsele praktikale.

Nii võibki öelda, et näiteks naistele omistatav suurem tagasihoidlikkus, enesekriitilisus ja väiksem enesekindlus ei ole soolise ebavõrdsuse, sh palgalõhe põhjuseks, vaid hoopis soolise ebavõrdsuse tagajärjeks.

Eesti elanikkonna hoiakuid ja arvamusi sugude võrdsuse teemal on regulaarselt välja selgitatud soolise võrddõiguslikkuse monitooringutega, mis ikka ja jälle kinnitavad, et Eestis on levinud traditsioonilised tõekspidamised, mis rõhutavad soorollide ja soospetsiifiliste käitumismallide erisust, toetavad meeste domineerimist ja ühiskonna soolist kihistumist. Olenemata soost ja vanusest jagatakse nn. normatiivset arusaamist, mille kohaselt eristuvad selgelt „meeste ja naiste tööd“.

2016. aasta soolise võrddõiguslikkuse monitooringu andmetel on elanikkonnas näiteks väga sügavalt juurdunud ideed ja arusaamad sellest, milliseid oskusi tuleks tüdrukute ja poiste puhul tähele panna ning millised neist vajavad nn. eelisarendamist. Nn. traditsiooniliselt “mehelikeks” oskusteks, mille omandamisele peaks inimeste arvates rõhku panema pigem poiste kasvata-

misel, olid tehnikaga ümberkäimine, ettevõtlikkus ja autojuhtimine. Traditsiooniliselt naiselikeks oskusteks, mida tuleks silmas pidada tüdrukute kasvatamisel, olid aga söögitegemine, enda välimuse eest hoolitsemine ja kodu koristamine. Ei saa oletada, et tüdrukutel ja poisitel on võrdsed võimalused haridus- ja tööturul, kui juba esimestest elupäevadest peale esitatakse neile erinevaid ootusi.

Sooideoloogial ja stereotüüpidel on väga tugev mõju isiksuse arengule, sest need omandatakse väga varakult ja normaliseeritakse enda individuaalse minapildi, sh sooidentiteedi konstrueerimise käigus.

Ka ühiskonnas välja kujunenud soorollid ja tööjaotus „kontrollivad“ seda, mida peetakse sobivaks ja ebasobivaks ühele või teisele soole ning mis ei sõltu konkreetsest indiviidist või tema individuaalsest tahtest. See, et tütarlapsed ja naised lähevad õppima hooldus-, tervishoiu- ja haridusvaldkondadesse ning poisid ja mehed enam tehnika ja transpordi valdkondadesse, tuleneb hoiakutest, mida on mõjutanud haridus- ja tööturul välja kujunenud sooline eristumine.

Nii elanikkonnas kui ka õpetajaskonnas on siiski juba märgata seisukohti, et lastele tuleb õpetada selliseid oskusi, mis nende võimalusi avardaksid – st. tüdrukutele senisest rohkem enesejulgust ja tehnikaga ümberkäimist ning poistele empaatiavõimet ja suhtlemisoskusi.

Arvestades, et soolist ebavõrdsust ega palgalõhet ei saa kaotada üleöö, ongi oluline pöörata pilgud selle poole, kuidas ja milliste põhimõtete alusel uut põlvkonda kasvatada. Ilmselt on jätkusuutlikum võtta aluseks võrdsusele suunatud sooideoloogia, mis võimaldaks inimestele suuremat valikuvabadust ega suruks lapsi jäikadesse sooliselt määratletud rollidesse.

Kasutatud kirjandus

1. Anspal, S., Biin, H., Kallaste, E., Karu, M., Kraut, L. (2009) Sooline palgalõhe. Teoreetilise ja empiirilise kirjanduse ülevaade. Praxis, Centar.
- Allalaaditud (2.05.2017): http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Too-ja_Sotsiaalpoliitika/1_raport.pdf
2. Fine, G. (2010) Delusions of Gender: How Our Minds, Society, and Neurosexism Create Difference, W. W. Norton & Company
3. Statistikaamet. (2015) Soolise võrdõiguslikkuse näitajad. Indicators of Gender Equality. Allalaaditud (2.05.2017): http://www.stat.ee/valjaanne-2015_soolise-vordoiguslikkuse-naitajad
4. Turu-uuringute AS (2016). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2016. Sotsiaalministeerium. Allalaaditud (2.05.2017): http://enut.ee/files/soolise_vordoiguslikkuse_monitooringu_raport_2016.pdf
5. Valk, A. (2016). Soolised lõhed hariduses. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Allalaaditud (2.05.2017): https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_soolised_lohed_hariduses.pdf

Vabadussõjalased ja vaikiv ajastu Eesti ajaloos

Jüri Toomepuu

Isamaa ilu hoiledes

Iseseisev Eesti Vabariik sündis ja elas sellepärast, et tem a hälli tõttasid kaitsma meie muistsetele kangelastele väärilised järeltulijad, kes olid valmis andma selleks kõik, et eestlased saaksid jälle olla peremehed omal maal. Vähesed nendest 450 mehest, kes Vabadussõja algul astusid vastu rohkem kui kümme korda suuremale vaenlase väele, olid sõduriks treenitud, aga nad astusid vastu.

Nad näitasid Krivasoo sillal ja Paju lahingus, nad tõestasid Võnnu ja Pihkva all ning Koiva kaldal, et nad julgesid ja oskasid võidelda ja võita. Paljudele neist sai saatuseks oma kodumaa eest surra, aga nad teadsid ka, et võitu ja vabadust saab väike rahvas lunastada ainult erakordse tubliduse ja vaprusena.

Nende verega pühitseti Eesti pind, nende ohverdus ja kangelaslikkus tõi meie isamaale vabaduse. Vabadussõja arvuliselt ülekaaluka ja paremini relvastatud vaenlase vastu võitsime tänu meie vabadussõjalaste tublidusele, vaprusele ja ohvrimeelsusele. Oma iseseisva riigi eest, kõige eest, mida Eesti ja eestlased on hiljem saavutanud, ning ka selle eest, et meil praegu on oma iseseisev riik, oleme tänu võlgu meie vapratele vabadussõjalastele.

Maapäev ja põhiseadus

Eesti vabadussõjalaste edu lahinguväljal andis võimaluse korraldada Maapäeva poolt kehtestatud valimisseaduse alusel Asutava Kogu valimised. Asutav Kogu alustas tegevust 1919. aasta 23. aprillil – jüripäeval – “Estonia” kontserdisaalis. 120 delegaadist oli umbes 40% sotsialiste, 50% oli keskerakondadest ja ainult 6,7% parempoolsest maarahvaliidust, mida juhtis Konstantin Päts. Pätsile oli see suur kaotus.

Asutav Kogu viis läbi maareformi: tükeldas mõisad ja jagas need taludeks endistele maata põllumeestele. See pani meie vabariigile tugeva aluse. Rahvas sai tõeliselt aru, mida tähendas iseseisvus ning kui hea oli olla peremees oma kodumaa põldudel, randadel ja aasadel. Samuti võeti vastu põhiseadus, mis määras Eesti riikliku korra alused.

Kuigi põhiseadus jagas riigivõimu seadusandlikuks, täidesaatvaks ja kohutlikuks, tehti kõige tähtsamaks siiski seadusandlik, s.t. seadusandjad jätsid võimu peamiselt endile. Riigikogu valimised kehtestati d'Hondti proportsionaalsussüsteemi alusel, nagu on ka tänapäeva Eestis. See tähendab, et kuigi valija annab hääle teatud kandidaadile, osutuvad kandidaadid valituks siiski parteinimestiku alusel. Selline valimissüsteem võtab võimu valijatelt ja annab võimu parteidele, veelgi täpsemalt: parteijuhtidele, nendele, kes koostavad kandidaatide nimekirjad ja pingeread.

Valitsuste vahetumised ja majanduskriis

Parteisid oli tekkinud hulgaliselt juba Asutava Kogu ajal, hiljem tekkis neid veelgi juurde. Esimene valitsus, mida juhtis Otto Strandman, moodustati kolme partei koalitsiooni alusel. See pidas vastu ainult 6½ kuud, ja hiljem läks asi veelgi hullemaks. Riigikogu teises koosseisus istusid 14 partei esindajad ja aastani 1934 oli Eestis 20 valitsust. See tekitas pikapeale rahva pahameele, mis läbi kannatasid muidugi ka riigi huvid. Sellele vaatamata suutsid riik ja rahvas hästi areneda. Eesti suutis end ise toita ja põllumehed hakkasid oma saadusi ka eksportima. Samuti loodi piimaühisuste võrk ja kiiresti arenes tööstus.

Rahva haridustase tõusis jõudsalt. Seni, kui majandus liikus tõususuunas, võis võimukandjate ja rahva suhet pidada rahuldavaks. New Yorgi börsi musta teisipäevaga 1929. aastal algas aga ülemaailmne majanduskriis. Kui see jõudis Eestisse, tekkisid esimesed avalikud ja laiaulatuslikud pahameeleavaldused, peamiselt Lõuna- ja Lääne-Eestis, ning üha enam hakati nõudma põhi-seaduse muutmist.

See andis ka hoogu vabadussõjalaste liikumisele. Inimesed, kellel on ühine tagapõhi ja ühised mälestused, moodustavad tihti sõpruskonna, kus neil on huvitav viibida. Vabadussõjast osavõtnud moodustasid samuti paljudes kohtades mitmesuguseid vabadussõjalaste organisatsioone. Pikapeale koondusid need Vabadussõjalaste Liitudeks ja 1929. aastal moodustati Eesti Vabadussõjalaste Keskliit (EVKL). Üks põhialgatajaid oli noor advokaat, Vabadusristi kavalier Artur Sirk, kes jäi EVKL-i ideeliseks juhiks kogu selle tegevuse kestel.

Sõjameestele on aga auastmed tähtsad, ja Artur Sirk, kes oli aukraadilt ainult leitnant, ei sobinud seetõttu sõjaveteranide juhiks. EVKL-i juhatuse esimeheks valiti 1930. aastal Vabadusristi kavalier, erukindral Andres Larka.

Aastal 1931 oli liidus kolm tuhat ja järgmisel aastal juba 15 tuhat liiget ning 1933. aastal kasvas liikmeskond 52 tuhande meheni. Aastal 1920, kui algas demobilisatsioon, teenis Eesti rahvaväes 74.769 meest. Vabadussõja veteranidest oli seega umbes ⅔ koondunud vabadussõjalaste liitudesse.

Ühiskondlikku tegevust alustas EVKL isamaalise survegrupina, mille sihiks oli tugevdada riigivõimu, eeskätt põhiseaduse reformi abil. Põhikirja järgi oli EVKL-i eesmärgiks: «... *organiseerida vabadussõjalasi ja koondada enese ümber kõiki vabadussõjalaste organisatsioone, kes seisavad demokraatliku ja iseseisvuse alusel; aidata süvendada ja uuendada kodanikes omariikluse mõtet, kohuse- ja rahvustunnet, alal hoida vabadussõjalastes ja levitada kodanikes seda vaimu, mis valitses Vabadussõja päevil; õhutada vääriliselt jäädvustama Eesti rahva vabadusvõitluse ja langenud kangelaste mälestusi ning valvel seista ja kaasa aidata Eesti riigi iseseisvuse kindlustamise töös.*»

Alates Vabadussõjalaste Keskliidu esimesest kongressist 1930. aastal kõlalsid aga ka poliitilised seisukohavõttud, peamiselt erakondliku korruptsiooni ja marksismi vastu. Teisel kongressil 1931. aastal sõnastati nõudmised põ-

hiseaduse muutmiseks, sh. Riigikogu koosseisu vähendamine, majoritaarsed isikuvalimised, laialdaste täitevvõimu-volitustega riigipea jm.

Majanduskriisi all ägavas Eestis mõjus noor karismaatiline vabadussõjalaste liider Artur Sirk justkui värskendav tuuleil. *“Vabadussõja-mehed on tulnud kokku seks, et ütelda avalikult oma sõna praeguse majandusliku ja sisepoliitilise olukorra kohta. Meid ei juhi seejuures isiklik ega kihihuvi. Oleme teadlikud, et kanname vastutust oma tegude eest eesti rahva tulevaste põlvete ees,”* kuulutas ta juulis 1932 peetud kõnes. Nagu praegugi, olid toleaeagsed erakonnad kaotanud rahva seas usalduse.

Põhiseaduse eelnõu. Presidendikandidaatide ülesseadmine

Vabadussõjalased töötasid välja uue põhiseaduse eelnõu. Seda olid teinud ka erakonnad. Kui võimulolijate kava põhiseadust muuta rahvahääletusele pandi, langetati valimisteks vaja minevate häälte 50-protsendine osakaal 30 protsendile. Kuid ka see ei toonud erakondade põhiseadusekavale rahva poolehoidu. Kui vabadussõjalased oma kavaga rahvahääletusele tulid, tõstis Riigikogu vajaliku protsendi taas viiekümneni. Takistusi tehti veelgi, aga 1933. aasta rahvahääletusel sai vabadussõjalaste põhiseadus rahvalt suure poolehoidu, kogudes 72% kõigist häältest.

See tulemus oli hävitav löök paljudele poliitilistele tegelastele, kellest nii mõnigi sattus paanikasse, kartes, et nende ärihuvid võivad kannatada. Järgnevatel kuudel toimunud omavalitsuste valimisel tulid vabadussõjalaste kandidaadid suurelt esikohtadele ning mitmeski linnas ja maakonnas saavutasid nad volikogudes enamuse. Tartus asus ametisse uus vabadussõjalaste linnapea. Oli selgumas, et endised erakondlikud ja äritegelased võivad kaotada oma senise positsiooni, ja see tekitas neis hirmu. Seetõttu sulgesidki võimud pärast hääletust EVKL-i. See aga organiseeriti uuesti kui Eesti Vabadussõjalaste Liit. Rahva tahte vastu oli võimulolijatel raske seista.

Riigivanema valimised

Riigivanema valimise tähtajaks määrati aprill 1934. Sirk alustas läbirääkimisi kindral Johan Laidoneriga, et see oleks vabadussõjalaste riigivanemakandidaat. Nad jõudsidki kokkuleppele, kuid siis aga otsustas vabadussõjalaste keskjuhatus enamuse seada riigivanemakandidaadiks hoopis kindral Larka. Laidoner oli selle peale üdini solvunud ja, kuigi ta Pätsi eriti ei sallinud, sai temast seetõttu Pätsi liitlane.

Üks põhjusi, miks vabadussõjalaste keskjuhatus Laidoneri kandidatuuri ei pooldanud, olid Laidoneri segased rahaasjad. Ta osales mitmes kahtlases pankrottiläinud äris, mistõttu siples alatasa võlgades. Osa nendest võlgadest oli valitsuse otsusega kustutatud. Vabadussõjalaste kampaania oluliseks osaks saigi Laidoneri, eriti tema majandustegevuse kriitika, mis tegi Laidonerist veelgi suurema vaenlase oma endistele relvavendadele.

Rahvalt toetusallkirjade kogumise kampaania käigus sai Larka 51%, Laidoner 30% ja Päts 15% antud allkirjadest. Seega sai Larka toetusallkirju rohkem kui vastaskandidaadid kokku. Siis hakati aga levitama kuuldusi, nagu oleks nn. vapsid ähvardanud toetusallkirjade kogumise käigus riigipöördega. Peamine kuulduste levitaja näis olevat Päts ise. Neid kuuldusi ei olnud kõige vähematki põhjust uskuda, sest vabadussõjalastele oli igati kasulik aus ja seaduslik võimuletulek. Kõik märgid näitasid, et nad saavadki valimistel suure enamuse.

Pätsi riigipööre ja vaikiv ajastu

Aru saades, et rõhuv enamik rahvast soovib võimule vabadussõjalasi, deklareeris Päts, et "*eesti rahvas on haige*". Rahvas olevat "ässitatud, üles kihutatud, hirmule aetud ja ära kihvitatud". 12. märtsil 1934 teostas Päts riigipöörde, kehtestades kuueks kuuks kaitseseisukorra, mida aga kunagi ei lõpetatudki. Sõjakooli ülem kolonel Aleksander Jaakson, kellele Päts oli koostöö eest pakunud kindrali auastet, saatis kohe pärast õhtusööki kõik sõjakooli aspirandid ja ohvitserid tänavatele patrullima ning tänavaid sulgema. Nendele ei öeldud, milleks seda tehakse, ega antud neile ka muud ülesannet riigipöörde käigus, aga see pidi rahvale ilmselt selgeks tegema, et kaitseseisukord päriselt kehtib. Poliitilisele politseile anti ülesanne vahistada umbes 400 vabadussõjalaste juhtivat tegelast üle maa. Riigipea valimisteks tehtud ettevalmistused tühistati ja kõik vabadussõjalaste organisatsioonid suleti. Paljud vabadussõjalased vallandati töölt. Eirates põhiseadust, mis lubas seda teha ainult sõjaolukorras, määras Päts sõjavägede ülemjuhatajaks Laidoneri. Asutati riigi propagandatalitus ja kehtestati ajakirjanduse tsensuur. Päts saatis Riigikogu laiali ja hakkas valitsema dekreetide abil. Pätsi diktatuuri toetuseks loodi poliitiline organisatsioon nimega Isamaaliit. Eesti Vabariigis algas nn. vaikiv ajastu.

Maailma ajalugu näitab, et riigipöörete läbiviimine nõuab tavaliselt veriseid lahinguid. Tavalised riigipöörded on aga suunatud valitseva võimu vastu. Olukorras, kus rõhuv enamik rahvast pooldas vabadussõjalasi, õnnestus Pätsil riigipööret veretult läbi viia, sest tema kui riigivanema käes oli valitsusvõim ja riigipöörde eesmärk polnud valitseva võimu kukutamine, vaid endale põhiseaduse vastaselt diktaatorliku võimu tagamine. Enne riigipööret oli Pätsil võimalik mõjutada õigusorganite ametnikke ja valida välja selliseid, kes olid nõus tema käske täitma.

Pärast esialgset vangistust ja kohtuprotsesse osa vabadussõjalasi vabastati. Aastal 1936 hakkasid need tegema plaane seadusliku riigivõimu taastamiseks. Seda otsustati teha Isamaaliidu ja valitsuse juhtide arreteerimisega Isamaaliidu kongressil "Estonia" kontserdisaalis 8. detsembril. Arreteerimiseks oli ette nähtud organiseerida 150 püstolitega relvastatud löögimeest. Koosolekule, mis peeti enne plaani täideviimist, ei jõudnud Soomest kohale aga Artur Sirk

koos püstolitega. Koosolekul osalejad otsustasid seetõttu riigipöördekatsest loobuda. Plaani tegijate hulgas oli ilmselt keegi äraandja, sest veel enne, kui koosolijad said lahkuda, saabus autode karavan politseinikega, kes kohalolijad vahistasid.

Levisid kuuldused, et Laidoner olevat nõudnud oma endistele relvavendadele välikohut juba vahistamisööl. Kommunistide mässukatse ajal 1924. aastal andis Laidoner välikohtule käsu maha lasta kolm noort ohvitseri, kes olid kommunistide poolt vangid võetud, kui nad hommikul kasarmusse naasid, kuigi nad ei teadnudki, et kommunistid olid kasarmu üle võtnud. Kaks lastigi maha. Kolmas, riigivanem Akeli adjutant, pääses surmast tänu riigivanema sekkumisele.

Päts nii verejanuline siiski ei olnud, aga 1936. aastal mõisteti vabadussõjajalaste juhtidele juba pikemad, kuni 20-aastased vanglakaristused.

Defenstratsioon Luxembourg'is

Artur Sirgil oli õnnestunud juba 1934. aastal vanglast põgeneda koos vangivalvur Küttingiga, kes Vabadussõjas võitles Sirgi alluvuses. Ta põgenes esiteks Soome, kust kavatses 1936. aasta põhiseaduse taastamise plaani läbiviimiseks Eestisse naasta. Kui see ei õnnestunud, läks ta Rootsi ja seejärel Londonisse, kus teda olevat juba jälitatud ja ta hotellituba läbi otsitud. Sealt läks Sirk edasi Rotterdami, kus ta Eesti valitsuse nõudmisel vahistati. Hollandi kohus lükkas aga tagasi nõude ta välja saata, ja Sirk lasti vabaks. Siis läks ta edasi Luxembourg'i, kus olevat 1937. aastal sooritanud enesetapu, hüpates välja hotelli teise korruse aknast. Juurdlusprotokoll väidab, et tal olevat olnud rasked kehavigastused, aga hilisem Soome kohtuekspertide tõend ütles, et laibal ei olnud ühtki luumurdu. Hotelliomanik seletas ka hiljem, et enne surma olevat Sirk seal väikeses linnakeses kohanud eestlasi, *“mis teda tõsisesse ärevusse ja rahutusse viis”*.

On äärmiselt ebatõenäoline, et Sirk, tugev, terve, tahtejõuline ja võitlusvalmis mees, sooritas enesetapu, eriti veel ilma et ta oleks mingit seletust oma naisele või võitluskaaslastele selle kohta jätnud. Ta leiti meelemärkusetult hotellitoa akna alt ja ta suri, nagu tõendasid arstid, meelemärkusele tulemata. Eesti ajalehtedes väideti aga, et Sirk olevat tulnud meelemärkusele ja öelnud arstidele, et ta oli elust tüdinud. Kirjanik ja ajakirjanik Jüri Remmelgas, kel oli andmeallikaid ka Eesti poliitilises politseis, avaldas 1959. aastal Rootsis artikli, kus väitis, et Sirk mõrvati Eesti valitsusvõimude käsul kolme Eesti poliitilise politsei assistendi poolt, keda ta isegi tundis.

Rahvuskogu

Aastal 1936 korraldas Päts, kehtivat põhiseadust eirates, rahvahääletuse Rahvuskogu kokkutoomiseks, mille ülesanne oluks muuta põhiseadus. Kummaliselt läbi viidud hääletusel sai Rahvuskogu 75% poolthääli, mida Pätsi

poolt kontrollitav ajakirjandus tõlgendas kui suurt poolehoiuavaldust Pätsile. Fakt on aga, et see hääletus ei olnud demokraatlik. Vahepeal oli viidud vanglastesse veel üle 700 inimese ning kogu riigi propaganda- ja administratiivmasin pandi tööle poolthääletamise kasuks. Igasugune poolehoid vastuhääletamisele oli keelatud ja vastu hääletama kutsujaid koguni karistati. Esimest korda tuvastati Eesti valimistel ka laiaulatuslikku võltsimist. Need valimised olid seetõttu mõnevõrra sarnased Nõukogude-aegsete valimistega.

Tänapäeval tunnevad eestlased Rahvarinnet laulva revolutsiooni ajast. Aga juba 1936. aastal moodustas valitsus Rahvuskogu liikmeskonna valimiseks “Põhiseaduse Elluviimise Rahvarinde”. Oma kandidaatide tutvustamiseks ja kiitmiseks ning teiste halvustamiseks oli RR-il täielik sõna-, koosoleku- ja trükivabadus. Kõikide teiste kandidaatide suhtes jäid kehtima kõik eneseavaldamise kohta varem kehtestatud kitsendused. Valimiseelne olukord muutus nii ebademokraatlikuks, et neli endist riigivanemat esitasid selle kohta Pätsile memorandumi, mis avaldati Helsingis. Suurelt osalt boikoteerisid demokraatiat nõudvad Pätsi vastased valimisi. Nii kujuneski olukord, kus kaheksakümnest valimisringkonnast viiekümnes olid üles seatud ainult Pätsi Isamaaliidu kandidaadid. Valimised toimusidki üksnes 30 ringkonnas. Oponeerimata kandidaadid loeti valituks ilma hääletuseta.

Rahvuskogu valmistas uue põhiseaduse, mis pandi maksma Pätsi dekreediga, ilma rahvahääletuseta. Uus põhiseadus astus jõusse 1. jaanuaril 1938. Seda võib nimetada Pätsi põhiseaduseks. Tema toimetamisel ja tema poolt kehtestatud valimisreeglite alusel loodi Rahvuskogu, põhiseaduse kava, tema juhtimisel võeti põhiseadus Rahvuskogus vastu ja tema dekreediga see kehtestati. Võrreldes eelnevaga, vähendas see rahva õigusi, suurendas riigipea võimu ega garanteerinud enam kategooriliselt kodanike põhiõigusi. Nõnda kehtestatud riigikord ei olnud enam rahvavalitsuslik-parlamentaarne. See oli uus riigikord, millele peaminister Kaarel Eenpalu pani nimeks “*juhitav demokraatia*”.

Anneksioon

Vaikiv ajastu lõppes uue, veelgi autoritaarsema kommunistide terrorirežiimi kehtestamisega 1940. aastal. Eelneva aasta 28. septembril kirjutas Eesti Vabariigi esindaja alla baaside lepingule, mille alusel Stalin paigutas Eestisse 20 tuhat maaväelast ning sellele lisaks lennuväe- ja laevastikuüksusi. Eestis asuvaid lennukeid kasutati muide ka Talvesõjas Soome pommitamiseks.

Juunis 1940 marssis Eestisse sisse juba okupeeriv Punaarmee ja Stalin võttis Eesti oma valdusesse. Koos Punaarmeelega tuli Eestisse tolleaegne Stalini parem käsi Ždanov, kes hakkas Eestis looma nõukogulikku korda. Päts andis 21. juunil 1940 oma uues põhiseaduses ette nähtud eriõiguse alusel välja kaks käskkirja, vabastades ametist Jüri Uluotsa valitsuse ning määrates ametisse

Johannes Vares-Barbaruse ja kommunistide valitsuse, kes Moskvast kinkis Eesti Vabariigi Stalinile.

Päts, kes oli juba pikemat aega teinud palgalist koostööd Nõukogude Liidu võimuorganitega, saadeti koos perekonnaga administratiivasumisele Nõukogude Liitu. Talle määrati tema 1905. aasta revolutsiooni aegse tegevuse eest personaalpension, mis aitas tal ka sõjaaegsetes tingimustes teistest elanikest palju mugavamalt elada. Ta suri aastal 1956, natuke enne oma 72. sünnipäeva, doktor Litvinovi nimelises vaimuhaiglas.

Kas ajalugu kordub?

Praegune olukord Eestis sarnaneb paljus olukorraga Eestis 1930. aastate algul. Kuigi meie praeguse põhiseaduse §1 ütleb, et rahvas on kõrgeim võim, rahval õieti arvestatavat võimu ei ole. Meie parlamentaarses-proportsionaalses valimissüsteemis võib valija küll anda hääle ühele kandidaadile, aga ainult harvadel juhtudel, siis kui kandidaat saab küllalt palju hääli isikukvoodi täitmiseks, osutub ta valituks. Riigikokku pääsemine oleneb peamiselt järjestusest partei valimisnimekirjas. Seetõttu ongi võim koondunud parteidele ja, täpsemalt, parteitusadele, kes valimisnimekirju koostavad.

Samuti on võimalik valitsust moodustada ainult koalitsiooni alusel ja samuti on rahvas võimust võõrandunud. Üldiselt ei poolda suurem osa Eesti rahvast ühtegi parteid. Paljusid riigivõimu esindajaid peetakse üldiselt ja õigustatult korrumpeerunud sulideks. Valimistel osaleb ainult umbes pool valimisõiguslikest, ja suurem osa valijatest annab oma hääle mitte selle partei esindajatele, keda pooldab, vaid nendele, keda peab kõige vähem halvaks kõikidest teistest halvadest.

Milles aga praegune olukord täiesti erineb varasemast, on see, et meie esimene okupatsioonijärgne rahvusluse sildi all võimule tõusnud valitsus eiras Genfi konventsiooni 49. artiklit, mis nõuab okupatsiooni lõppedes kõikide okupeeritud territooriumile asustatud isikute lahkumist. Selle asemel põlistas tollane valitsus kõik okupandid Eesti alalisteks elanikeks ja seega tulevasteks Eesti Vabariigi kodanikeks. Eesti venestamine areneb ja see päev, mil eestlased jäävad vähemusrahvaks oma põlisel kodumaal, läheneb kiirenevas tempos.

Eestlastel, kes arvavad, et neil on õigus jääda peremeesteks oma põlisel kodumaal, on põhjust muresemiseks. Meie põhiseaduse preambula nõude, et Eesti riik peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade, on tänapäeva Eesti võimukandjad degradeerinud tühipaljaks sõnakõlksuks. Meie NATO liitlaste tankid ja lennukid võivad küll vältida Eesti taasokupeerimist Putini vägede poolt, aga need kahjuks ei kaitse meid Eestisse põlistatud Eesti-vaenuliku "viienda kolonni" ning arvukate sisserännanud ja kodukootud sisevaenlaste vastu.

Lootust annab see, et rõhuv enamik eestlastest tahab jääda peremeesteks oma põlisel kodumaal. Usun, et samuti nagu Eesti sõdurid on võidelnud lahin-

gutandril kangelaslikult oma kodumaa eest, on eestlased valmis oma kodumaa ja peremeheõiguste eest võitlema ka rahvuspoliitilisel tandril. Selleks peavad aga praegu veel ikka enamuses olevad eestlased ühinema, et kehtestada immigratsiooni- ja kodakondsuseseadused, mis tõeliselt tagavad Eesti säilimise rahvusriigina, ja valimisseaduse, mis tõeliselt rakendab valimisteks proportsionaalsuse põhimõtte, muutes Eesti partokraatlikust riigist tõeliselt demokraatlikuks vabariigiks.

Eelkõige on vaja rahvahääletusega kehtestada uus põhiseadus, mis võimaldaks sellise seadusandluse loomist. Uus põhiseadus on meil nagu varnast võtta. Selleks sobib hästi, koos vajalike nüüdisaegsete muudatustega, kunagine suure poolehoidu võitnud vabadussõjalaste põhiseadus.

Kas see lootus täitub, seda näitab tulevik.

Poliitikateaduslikke marginaale vabadussõjalaste liikumisest ja K. Pätsi vaikivast ajastust

Toomas Varrak *PhD (ajalugu), DSc (poliitikateadus)*

Eesti poliitilise ajaloo üks kõige probleemsem peatükk käsitleb vabadussõjalaste liikumist 1930. aastate esimesel poolel.

Seda liikumist on oma iseloomult ja taotlustelt peetud fašistlikuks. Aga fašistlikuks on peetud ka aktsiooni, millega Konstantin Päts selle liikumise 1934. aasta märtsis maha surus ja keelustas. Sellised vaated pärinevad enamasti küll nõukogude ajast ja toetuvad teadusliku kommunismi teooriale. K. Pätsi kaasaegsed poliitilised konkurendid pidasid tema poliitikat autoritaarseks, demokraatia vastu suunatuks, sest vabadussõjalaste liikumise mahasurumisele järgnes erakondade tegevuse lõpetamine ning kontroll ajakirjanduse tegevuse üle. Seetõttu sai Pätsi poolt sisse seatud poliitiline korraldus nimeks „vaikiv ajastu“.

Sellise hinnangu annavad Konstantin Pätsi tollasele poliitikale ka ajaloolased. Seetõttu pole imestada, et K. Pätsi nimi äratas praegugi poliitilisi kirg, kui küsimuseks tõuseb näiteks tema mälestuse jäädvustamine mingil materiaalsel kujul. Pätsi tänaste kriitikute argumentatsioonis minnakse vaikides mööda tõsiasjast, et Pätsi otsus vabadussõjalaste liikumise keelustamiseks ei olnud suvaline, vaid ta tegutses rahvahääletusel (73% osalejate toetusega), s.o demokraatlikult jõustatud uue, nn. vabadussõjalaste põhiseaduse alusel. Selle põhiseadusega oli juba osaliselt heidetud kõrvale need eelmise põhiseaduse põhimõtted, mille kaotamises demokraatia tänased eestkõnelejad Pätsi süüdistavad. Ka tegi Päts oma 12. märtsi otsuse valitsuses, kuhu peale tema erakonna, Põllumeestekogude, kuulusid veel teiste erakondade esindajad, sh sotsialistid. Sisuliselt jagasid need erakonnad koos Pätsiga vastutust selle otsuse eest. Tegelikult olid just sotsialistid need, kes avaldasid Pätsile survet vabadussõjalaste liikumise keelustamiseks. Oma otsusest andis Päts aru ka Riigikogus, kus see vastuväiteid ega diskussioone ei tekitanud. Riigikogu kinnitas Pätsi ettepaneku erakorralise seisukorra väljakuulutamise kohta. Seega jagavad vastutust Pätsi otsuse eest kõik Riigikogus esindatud erakonnad.

Alles 1934. a. septembri lõpul, kui Riigikogu tuli erakorraliselt kokku, et arutada valitsuse edasisi tegevusplaane, pörkas valitsus erakondade vastuseisule. Hääletamisel Keskerakond loobus valitsuse tegevuse hindamisest; valitsuse plaanide vastu olid Asunike Koondis ja marksistlik Töörahva Ühendus. Valitsust toetasid Põllumeestekogud, vene saadikurühm ja sotsialistid. Demokraatia enamuspõhimõtet arvestades jäid valitsuse plaanide vastased ja erapooletud Riigikogus selgelt alla erakondadele, kes toetasid valitsuse plaane, sh sotsialistid (23:19:58). Kui riigivanem saatis erakorralise Riigikogu peale

seda seal tehtud kriitikat laiali (2. okt.) ja normaalse seadusandluse asemele astusid riigivanema dekreedid, siis oli ka see riigivanema põhiseaduslik õigus. Ning lõpuks, Riigikohus tunnistas detsembris Pätsi 12. märtsi otsuse seadusele vastavaks.

Saksa jurist ja poliitikateadlane G. Jellinek on osutanud, et demokraatia, s.o rahva võimu kriteeriumiks on rahva juriidilise tahte (põhiseaduse), mitte füüsilise tahte järgimine. Seega, kui jätta kõrvale juriidilised finessid, võib öelda, et Pätsi tegevuses 1934. aastal ei olnud vormiliselt midagi, mis oleks ilmselges vastuolus rahvahääletusel vastu võetud uue põhiseadusega või enamus- ja konsensuspõhimõttega, millele tugineb demokraatia. Sisuliselt piirasid demokraatiat pärast Pätsi 12. märtsi otsust sisekaitseülemaks määratud kindral J. Laidoneri määrused. Need ei keelustanud esialgu küll erakondade tegevust ega seadnud sisse tsensuuri, kuid ähvardus niisuguste meetmete rakendamiseks esitati sõnaselgelt juhuks, kui valitsuse otsus peaks kriitikat pälvima. Aga ka ähvardus ei põhjustanud tookord erakondade proteste. Praktiliselt seati sisse kontroll ajakirjanduse tegevuse üle (mis vähehaaval karmistus) ning mis viis kümnekonna ajalehe sulgemiseni, samuti „Postimehe“ allutamisele valitsuse kontrollile. Selle ja järgnevate demokraatiat piiravate sammude eest vastutas Pätsi poolt peaministri kohusetäitjaks kutsutud K. Eenpalu valitsus.

Üldistavalt võib öelda, et järgnenu oli suurte administratiivsete ja poliitiliste reformide ajajärk (rahva mälus salvestununa „hea Pätsi aeg”), mis päädis uue põhiseaduse väljatöötamise ja vastuvõtmisega. Uues põhiseaduses oli presidendi võimuvolituste nimistu eelnevalt 12-lt punktilt kahanenud 7-le, sh kadunud oli presidendi õigus anda seaduse jõuga dekreete, so autoritaarse võimu üks olulisemaid instrumente.

Küsimus Pätsi 12. märtsi otsuse vormilise külje vastavusest demokraatia põhimõtetele on käsitletava probleemi üks aspekte. Teine, sisuline aspekt puudutab asjaolusid, mis selle otsuse põhjustasid, s.o vabadussõjalaste liikumist. See sai alguse 1920. aastate esimesel poolel demobiliseeritud sõdurite liikumisest oma sotsiaalsete huvide kaitseks. Aastakümne lõpuks, ülemaailmsest majanduskriisist põhjustatud majanduslike ja sotsiaalsete probleemide kontekstis, kasvas vabadussõjalus rahvaliikumiseks, millega ühines inimesi, kellel omaaegsete rindemeestega midagi tegemist ei olnud.

Liikumise laienemine oli otseselt seotud Eesti poliitilise süsteemi ebarahuldava toimimisega, ehk teisisõnu, riigis pikka aega valitsenud poliitilise ebastabiilsusega. Viimase väljenduseks oli valitsuste vähene püsivus, mis omakorda oli seotud erakondade domineeriva positsiooniga riigielu suunamisel. Sellise olukorra õiguslikuks aluseks oli 1920. aasta põhiseadus. Võiks öelda, et esimene põhiseadus ei arvestanud tsiviliseeritud poliitikas olulist *võimude vastastikuse tasakaalu ja kontrolli printsiipi*. Seetõttu on seda põhiseadust mõnikord nimetatud ka ülidemokraatlikuks.

Vabadussõjalaste liikumise muutumine massiliseks, selle levimine sõjaväe

ja Kaitseliidu liikmete hulgas, sõjaväelise korralduse matkimine organisatsioonilises tegevuses, pööbellikud ilmingud vabadussõjalaste massiüritustel, lepitamatu vastandumine ja ähvardused teiste erakondade, eriti sotsialistide, aadressil kasvatasid sisepoliitilisi kirgi ning löid eeldused võimalike rahutuste tekkeks. Seetõttu oli valitsus kasutanud vabadussõjalaste vastu juba augustis 1933 repressioone ning sulgenud nende Keskliidu. Niisugune tegevus pidi ainult suurendama vabadussõjalaste usaldamatust valitsuse ja erakondade vastu. Teisalt pidi valitsust ja traditsioonilisi erakondi rahutuks tegema asjaolu, et nende ettepanekud põhiseaduse parandamiseks (s.o vabadussõjalaste üks peamisi nõudeid) lükati rahvahääletusel kahel korral tagasi; vabadussõjalaste eelnõu võeti aga vastu valdava häälteenamusega. Samas vaimus pidi mõjuma vabadussõjalaste silmatorkav edu kohalike võimuorganite valimistel 1934. aasta jaanuaris (eriti linnades ja alevites: 41% *resp* 20%). Üleriigiliselt hääletas neil valimistel vabadussõjalaste poolt ligikaudu 20% valijaid. Umbes sama suure valijaskonna toetusega võisid oma parematel päevadel arvestada ka teised suuremad erakonnad. Seega oli nende jaoks esilekerkinud tõsine konkurent. Kuna valimistest osavõtt oli enam-vähem tavalisel tasemel, siis pidi vabadussõjalaste toetus tulema suurel määral traditsiooniliste erakondade valijaskonnast ja nende poliitilist seisundit õõnestama. Märgi vabadussõjalaste poliitilise toetuse kasvust andis ka kampaania eelseisvaks riigivanema valimisteks kandidaatidele vajalike toetusallkirjade kogumine. Kampaania käigus kogus vabadussõjalaste kandidaat A. Larka umbes 65 tuhat, J. Laidoner 39 tuhat ja K. Päts 19 tuhat allkirja.

Seega pidi vabadussõjalaste avalik poliitiline edu, silmas pidades nende sõjakat retoorikat, paratamatult äratama valitsuses ja erakondades kahtlusi nii enda kui ka riigi tuleviku suhtes. Polnud garantiid, et võimule pääsenud vabadussõjalased ei lammutaks senise poliitilise struktuuri ja seaks sisse mingi diktaatorliku režiimi. Igatahes toitsid mõlemapoolseid kahtlustusi levivad spekulatsioonid ja kuulujutud vastaspoole kurjadest kavatsustest: ühelt poolt vabadussõjalaste võimalikust riigipöördest; teisalt valitsuse plaanist suruda jõuga maha ning keelustada vabadussõjalaste liikumine.

Tagantjärgi neid sündmusi põhjalikumalt uurinud ajaloolane Rein Marandi on küll sedastanud, et vägivaldse riigipöörde plaane vabadussõjalastel sel hetkel ilmselt ei olnud. Paraku jääb teadmata, kuidas nad oleksid käitunud, kui oleksid võimule pääsenud legaalsel teel. Eriti tõenäoline ei tundu, et niisugusel juhul oleksid nad jätkanud sedasama erakondlikku mängu, mille tegelasi ja tegevust nad olid eelnevalt nii karmilt kritiseerinud. Kas nende kavadesse kuulus mingi fašistlikku laadi vägivallarežiimi kehtestamine, selle kohta puuduvad andmed. On võimalik, et vabadussõjalased oleksid erakondade asemel loonud mingi erakondadeülese Isamaaliidu-taolise massiorganisatsiooni. Ehk teisisõnu: käitunud täpselt nii, nagu toimis Päts oma 12. märtsi otsust realiseerides. Sellised oletused on muidugi puhas spekulatsioon. Kuid see, mis tagant-

järgi on spekulatsioon, oli tol konkreetsel ajahetkel poliitiline võimalus, mille tõenäosus on suuresti n-ö usu küsimus.

Mis puutub Pätsi ja tema valitsust, siis nemad ilmselt vabadussõjalaste plaane ei teadnud. Küll aga teadsid, et sisepoliitiline olukord oli vabadussõjalaste tegevuse tagajärjel ohtlikult kuumenenud ja avalikkuse toetus vabadussõjalastele kasvamas. Samuti nägi Päts, et vabadussõjalased hoiavad teraselt silma peal sellel, mis sünnib Toompeal. Ka teadis ta, et vabadussõjalaste liikumine oli kaasa haaranud sõjaväelasi, sh kõrgemaid ohvitseri, samuti tegelasi Kaitsejõudude ja politseist.

Seega oli valitsusjuhil valida kahe tegevusliini vahel. Esiteks, lasta sündmustel areneda omasoodu ja vaadata, kuhu need viivad. Hoolimata ohust, et kasvavast avalikkuse toetusest innustatuna võivad vabadussõjalased katsuda võimu vägivaldselt üle võtta, kui valitsus nende tegevust püüab piirata ja kontrolli all hoida. Halvemal juhul võiks niisugune arengukäik provotseerida sisepoliitilisi rahutusi või isegi kodusõja, millesse võivad sekkuda huvitatud välisriigid. Või legaalselt võimule tõustes, sisse seada mingit tüüpi vägivallarežiim (erakondliku tegevuse sunniviisiline lõpetamine), millega nad omi poliitilisi oponente avalikus kihutustöös ähvardasid. Teine võimalus, neid ohte silmas pidades, oli võtta olukord kohe kontrolli alla ja suruda vabadussõjalaste liikumine jõuga maha.

Millised ka ei olnud Pätsi isiklikud motiivid või avalikkusele antud seletused 12. märtsi otsuse kohta, pidi esimene võimalus tema jaoks olema välistatud. Kui ta vähegi tundis vastutust selle riigi tuleviku pärast, mille juhiks ta momendil oli, pidi ta otsustama teise tegevusliini kasuks. Ja selle otsuse taga pidi olema eelkõige asjaolude surve, mitte mingid isiklikud poliitilised kaalutlused. Viimaste korral oleks Päts võinud katsuda neid realiseerida varemgi.

12. märtsi otsus tehti Pätsi viienda valitsuse poolt. Vähem kui aasta enne seda oli ta neljas valitsus ametist lahkunud, ilma et oleks tehtud mingit katset kuidagi oma volitusi pikendada. Seetõttu on ajaloolane ja sotsioloog Tõnu Parmin nimetatud Pätsi aktsiooni ennetavalt autoritaarseks (*pre-emptive authoritarianism*). See pidi välistama vabadussõjalaste võimulepääsemise ning ühes sellega raskesti prognoositavad tagajärjed Eesti poliitilisele süsteemile, sisepoliitilisele tasakaalule ja välispoliitilisele seisundile. Siinkohal tuleb korjata, et 12. märtsi otsus tugines nn vabadussõjalaste põhiseadusega riigipeale antud õigustele ning Riigikogu konsensuslikule toetusele. Niisiis oli see, vähemalt vormiliselt ja esialgselt, kooskõlas demokraatia põhimõtetega.

Seetõttu pole ehk päris õige pidada Pätsi autokraadiks ja diktaatoriks. Tõsi, 12. märtsi otsusele järgnenud poliitikat on raske pidada muuks kui autoritaarseks. Kuid niisugune poliitika oli 12. märtsi otsuse paratamatu tagajärg. See otsus aga tulenes objektiivsest vajadusest kõrvaldada ohud, mille Eesti demokraatia senine areng oli esile kutsunud ning mille ohjeldamisega ta hakkama ei saanud. Kui kõrvale jätta juriidilised nüansid (mis on poliitiliselt teisejärgulised), siis ei väljunud Pätsi tegevus rahvahääletusel vastu võetud põhiseaduse

raamidest, s.o oli kooskõlas rahva juriidilise tahtega. Ka ei räägi repressioonid vabadussõjalaste vastu Pätsi erilisest diktaatorlikust „verejanust“ oma poliitiliste vastaste suhtes. Kokku arreteeriti küll umbes 500 inimest, kuid osa neist vabastati kohe; pikemalt jäi eeluurimise alla umbes 70 inimest, kellest kohtu alla anti 39. Nendelegi mõistetud karistused olid tingimisi ja lühiajalised. Seega võiks ehk öelda, et repressioone kasutati vaid niipalju, kui tekkinud olukorras hädapärast vaja oli, ja nii vähe kui võimalik. Ehk teisisõnu, kohtusüsteem töötas mitte täitevvõimu käepikendusena, vaid nii nagu põhiseadus seda ette nägi, s.o sõltumatuna.

Lõpetuseks mõni sõna Pätsi autoritaarse režiimi kohta, millele pani aluse 12. märtsi otsus. Selline hinnang tuleneb dogmaatilisest demokraatiateooriast, mis ei käsitle demokraatiat (rahva võimu) tavapärastest või erakorralistest oludest sõltumatult. Sellest vaatevinklist on demokraatia teatavat sorti asi, millel on formaalsed omadused või tunnused, ning nende puudumisel pole ka demokraatiat.

Grammatiliselt on *demokraatia* küll nimisõna, kuid sisuliselt on tegemist omadus- või määrsõnaga. Demokraatiateooria üks klassikuist, R. Dahl on seetõttu demokraatiat defineerinud kui teoreetilist utoopiat, kui ideaali. Sellise määratluse puhul võib poliitiline tegelikkus vastata ideaalile rohkem või vähem, ilma et ta seejuures tingimata peaks kaotama oma mõistelise sisu. Kriteeriumid, mida Dahl peab demokraatia puhul olulisteks, on pea kõik sellised, mis võivad skaalal *rohkem-vähem* omada erinevaid väärtusi.

Sellelt teoreetiliselt platvormilt hinnates ei ole Pätsi poliitika sugugi nii ühemõtteliselt autoritaarne, nagu tema poliitilised vastased ja ajaloolased on seda pidanud. Nagu eeltoodust nähtub, toimis Päts talle põhiseadusega antud volituste raames; põhimõttelist tähtsust omavad otsused olid erakondadega konsensuslikud või langetatud häälteenamusega; täitevvõimu tegevuse üle säilis olulisel määral sõltumatu kohtu kontroll. Ja nagu öeldud, põhiseadus oli vastu võetud rahvahääletusel valdava häälteenamusega.

On küsitav, kas rahva juriidilist tahet järgivat poliitikat ikka võib nimetada autoritaarseks selle sõna otseses tähenduses? Pigem sugeneb sellest mõte, et meie tavapärane arusaamine demokraatiast on lihtsustatud. Vähemalt poliitikaeaduse seisukohast. Igatahes Pätsi valitsuse kultuuripoliitikat ei rakendatud kunagi otseselt autoritaarses võtmes. Sel ajal said ilmuda tõlked eesti keelde nii K. Marxi kirjutistest, sh „Kapital“, kui ka autoritaarse võimu kriitikat esindav R. N. Coudenhove-Kalergi kuulus „Totaalne riik, totaalne inimene“.

Tänases poliitikas esindavad lihtsustatud ja dogmaatilist demokraatiakäsitlust aga need, kes oma demokraatliku usutunnistuse rõhutamiseks vastustavad Konstantin Pätsile mälestusmärgi püstitamist Toompeale. Selle asemel, et teha endale mureaineks küsimus, kui hästi vastab nüüdne poliitika kehtivale põhiseadusele ja rahva juriidilisele tahtele, püüavad nad elu sisse puhuda minevikukonfliktidele ja teha neist uuesti poliitika päevaprobleeme.

II osa

Välis-Eesti

Eesti Luterlik kirik välismaal 1944-2010

Tõnis Nõmmik

Eestikeelseid luterlikke kogudusi on väljaspool Eestit olnud üle 250 aasta. Teadaolevalt asutati Riias eestikeelne luterlik kogudus juba aastal 1760 (vt. Koolmeister, Richard, "Eesti kogudus Riias", ajakiri Eesti Kirik XXXI nr 1 [1981], lk 5-11). 19. sajandil asutati terve rida eestikeelseid luterlikke kogudusi Venemaal, USA-s ja vähemalt üks Soomes.

Tänapäevase väliseesti luterliku kiriku ehk Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kiriku välismaal (E.E.L.K.) asutamise alguseks võime pidada aastat 1942, kui peamiselt hiljuti Rootsi asunud eestlased asutasid Stockholmis Eesti Evangeelse Luteriusu Koguduse. Kaks aastat hiljem jõudsid Rootsi EELK piiskop Johan Kõpp ja mitmed konsistooriumi liikmed.

Aastatel 1942-57 asutati eestlaste poolt üle kuuekümne eesti luterliku koguduse Argentiinas, Austraalias, Brasiilias, Inglismaal, Kanadas, Prantsusmaal, Rootsis, Saksamaal ja USA-s ning lisaks peeti eestikeelseid jumalateenistusi Austrias, Belgias, Hollandis, Iirimaal, Iisraelis, Lõuna-Aafrikas, Taanis, Uus-Meremaal ja Venezuelas ning võib-olla mujalgi. Loodi E.E.L.K. kirikuvalitsus, mis kandis alguses nime E.E.L.K. Kiriku Komitee, hiljem Konsistoorium.

Kuuskümmend viis aastat hiljem on E.E.L.K. nimekirjas veidi üle kolmekümne koguduse ja tosin pihtkonda või kuulutuspunkti. Koguduste liikmeskonnad on tänaseks vähenenud suures enamuses umbes 60 protsenti, tublisti kahanenud on ka väliseesti vaimulike arv.

Kuna eesti kogudused ja kuulutuspunktid Helsingis, Moskvas, Peterburis, Petseris, Riias, Vilniuses ja Ülem-Suetukis on osa EELK (kodu-Eesti) diasporaatööst ega ole kuulunud E.E.L.K. koosseisu, pole neid ega nende ajalugu siin käsitletud.

Teine maailmasõda kaldus taas Eesti territooriumile 1944. a. suvel. Nõukogude Liidu okupatsioon 1940/41 oli jätnud enamusele eestlastest halva mälestuse: iseseisva riigi hävitamine, hukkamised, küüditamised, mobilisatsioonid. Paljud eestlased põgenesid kodumaalt, et mitte uuesti sattuda hirmuvalitsuse alla. Suvel ja sügisel 1944 põgenes mitu tuhat eestlast Soome; pea kõik põgenesid sealt edasi Rootsi. Otse Eestist Rootsi põgenes üle 25 000 eestlase, nendega liitus umbes 6000 sinna varem saabunud eestirootslast. Saksamaale sattus vähemalt 40 000 mobiliseeritud sõjameest ja põgenikku, varem oli sinna asunud 10 000 baltisakslast ning nende eestlastest perekonnaliikmeid.

EUROOPA

Rootsi oli koos põgenikega saabunud umbes 25 EELK vaimulikku. Nendega ühinesid hiljem mõned õpetajad Saksamaalt ja Soomest. Peaaegu kõik EELK vaimulikud hakkasid Rootsi saabudes oma asukohas korraldama eestlastele jumalateenistusi. Rootsi riigikirik asutas põgenike teenimiseks nn. Balti kirikukontori. See jagas Rootsi kuueks piirkonnaks ning palkas igasse piirkonda ühe eesti luterliku vaimuliku, ülejäänud leidsid omale muud tööd ning enamus sai ajajooksul tööd rootsi kogudustes või arhiivitöödel. Paari aasta pärast lõpetas see asutus oma töö ning eesti vaimulikud asutasid Rootsis paarkümmend eesti kogudust, mis moodustavad E.E.L.K. Rootsi praostkonna. Praostiametit on pidanud Aleksander Johannes Täheväli, Richard Koolmeister, Elmar Töldsepp ja Ingo Tiit Jaagu.

Tänapäeval tegutseb Rootsis kuus eesti luterlikku kogudust: Eskilstuna, Göteborg ja Lääne-Rootsi, Lõuna-Rootsi, kuhu kuulub ka Kopenhaageni pihtkond Taanis, Norrköping, Stockholm ja Uppsala-Gävle. Kogudusi teenib kolm eesti vaimulikku: praost Ingo Tiit Jaagu, abipraost Jaak Peeter Reesalu ja õpetaja Tiit Pädam, vajadusel aitavad kaasa Johann-Christian Pöder ja Milvi Olander.

Saksamaa. Kui eesti põgenikud sügisel 1944 Saksamaale saabusid, leidsin nad end täiesti tundmatus olukorras. Saksamaal möllas sõda, inimestel oli selge, et Hitler on sõda kaotamas. Kui augustis-oktoobris toimus veel sõjapõgenike vastuvõtt ja majutamine ning neid varustati toidukaartidega, siis iga kuuga olukord halvenes, maad võttis peataolek. Sõjapõgenikud suunati laagritesse või nad püüdsid leida ise mingi eluaseme, mis selles olukorras oli aga ülimalt raske. Kuna rinded lähenesid, siis eestlased püüdsid kui vähegi võimalik, liikuda läänesuunas. Vaimulikud olid samasuguses olukorras. Mõned leidsid ulualust saksa ametivendade abiga, mõned leidsid ööbimiskoha vakantsetes kogudustes. Kui eesti vaimulikud leidsid end eestlastest põgenike hulgas, siis nad püüdsid inimesi lohutada, pidasid palvusi, korraldasid jumalateenistusi ja matsid surnuid.

Peale Saksa vägede kapitulatsiooni suunasid okupatsioonivõimud sõjapõgenikud laagritesse. Saksamaa ja Austria olid jaotatud neljaks - Inglise, Prantsuse, USA ja Vene - tsooniks. Inglise ja USA tsoonides, kus viibis arvukalt eesti ja baltisaksa vaimulikke, avanes neil võimalus oma kaasmaalasi teenida. Prantsuse tsoonist, kus tuli ette eesti põgenike Nõukogude Liidule välja andmise, püüti lahkuda. Vene tsoonist püüti põgeneda läände. Vaimulikud püüdsid aidata kaasmaalasi niipalju kui võimalik. Kui kohapeal oli rohkem kui üks eesti vaimulik, siis tavaliselt kõige vanem (või üks praostidest) püüdis organiseerida ja juhatada vaimulike tegevust. Vikaarpiiskop Lauri nõustas eesti vaimulikke niipalju kui olukord lubas. Praostiametit on pidanud Max Vaher, Toomas Jeremias Pöld, Merike Schümers-Paas ja Michael Schümers.

Tänapäeval tegutseb Saksamaal EELK praostkond; kogudused on Bielefeldis, Kölnis, Münchenis, Nürnbergis, Oldenburgis ja Põhja-Saksamaal. Kogu-

dusi teenivad praost Michael Schümers ning vaimulikud Pille Talvar-Heckmann, Kristel Neitsov-Mauer ja Merike Schümers-Paas.

Inglismaa ja Iirimaa. Suuremal arvul eestlasi asus Inglismaale peale Teist maailmasõda. Hiljem on nendest paljud reisinud edasi Austraaliasse, Kana-dasse ja USA-sse. Asutati praostkond ja kogudusi Cardiffis, Kesk- ja Põh-ja-Inglismaal, Londonis, Šotimaal, samuti mitmeid kuulutuspunkte.

Tänapäeval on tegevus minimaalne, Londonis elab õpetaja Lagle Heinla. Iirimaal on asutatud väike kuulutuspunkt, mida teenib diakon Kalmer Kesk-küla. Kesk- ja Põhja-Inglismaa kogudusi on külastanud õpetaja Valdo Lust. Esimeseks praostiks valiti endine Tartu Ülikooli usuteaduskonna õppejõud dr. Jaak Taul, hiljem Albert Enno Aaviksaar ja asetäitjana Lagle Heinla.

Prantsusmaa. Pärast Teist maailmasõda sattus Prantsusmaale, peamiselt Pariisi mõnisada eestlast. Kuna Pariisi Sorbonne'i ülikoolis õppis kandidaat Ilmar Ainsaar, kes alustas eestlaste usulist teenimist aastal 1950, siis tõusis eestikeelse luterliku koguduse asutamine pikapeale päevakorrale. Kogudus asutati aastal 1954. Esmalt teenis kogudust Ilmar Ainsaar, kuni tema valimise-ni E.E.L.K. Melbourne'i koguduse vaimulikuks 1954; sellest ajast on kogudus olnud vakantne. E.E.L.K. Pariisi koguduse esimeseks esimeheks valiti Johan-nes Jaanis, kes täitis seda kohust kuni surmani 12. veebruaril 1959. Tema järg-laseks valiti Olga Kask-Bocquet, kes täitis neid kohuseid nelikümmend aastat. Järgmisel neljal aastal tuli kogudusel läbi ajada juhuslike külalisõpetajatega, kuni koguduse hooldajaõpetajaks sai aastal 1958 Hugo Jaanus, kes hooldas kogudust surmani, välja arvatud need aastad, millal ta teenis Argentiinas. Kü-lalisõpetajatena on Pariisi kogudust teeninud lisaks eelnimetatutele peapiiskop Konrad Veem, praostid Hjalmar Pöhl ja Jaak Taul, õpetajad Aleksander Abel ja Einar Kiviste. Jumalateenistused toimusid algaastatel neli korda aastas St. Jean'i kirikus, hiljem kaks korda aastas Taani kirikus. Pärast abipraost Jaanuse surma on toimunud mõned juhuslikud jumalateenistused.

Šveitsis elab väike eesti ühiskond, umbes paarsada inimest. Šveitsis pole kunagi olnud E.E.L.K. kogudust, kuid aeg-ajalt on peamiselt Saksamaal ela-vad eesti õpetajad külastanud seda riiki ning korraldanud eestikeelseid juma-lateenistusi. Esile tuleks siin tõsta abipraost Hugo Jaanust.

PÕHJA-AMEERIKA

USA-s asutas esimesed eestikeelsed kogudused New Yorgis, Bostonis, Seabrookis, New Jersey ja Wisconsinis osariigis Irmakülas üle 120 aasta tagasi Eestis sündinud, kuid Saksamaal ja USA-s teoloogilise hariduse saanud Hans Rebane (vanem) [22.05.1863 Eestis - 13.12.1944 Bostonis]. Teda tööd jätka-sid Conrad Klemmer ja baltisakslane Werner Paul von Kuhlberg.

Väliseestlasi teeninud vaimulikest: vt. Tõnis Nõmmik: VÄLIS-EESTI VAI-MULIKUD 1942-2012. Tallinn: autori kirjastus, 2014.

USA-s tegutses alates 1950. aastast kaks praostkonda: kogudused, kes kuulusid *United Lutheran Church in America* liikmeskonda, moodustasid Esimese praostkonna. Need, kelle tegevust toetas *Lutheran Church-Missoury Sinod*, moodustasid Chicago praostkonna. Esimesteks praostideks valiti Aleksander Hinno ja Valter Viks, kelle järglaseks valiti Rudolf Kiviranna.

Aastal 1982 tegutsesid USA-s järgmised E.E.L.K. kogudused: **Esimene praostkond:** praost Rudolf Reinaru. BALTIMORE: Baltimore-Washingtoni Markuse kog, h-õp Rudolf Troost ja h-õp emeeritus Uno Plank. BOGOTA NJ: Bergen County kog, vakantne, praost korraldab teenimist, esimees Herbert Puupill. BUFFALO: Pauluse kog, Johan Teras, pihtkond Rochesteris. CHICAGO IL: Pauluse kog, h-õp Walter Koppermann, esimees August Võhma, kogudusel Woodstock-Crystal Lake'i kuulutuspunkt. CLEVELAND-OHIO kog, h-õp Elmar Pähn. CONNECTICUT kog, õp Valdeko Kangro. INDIANAPOLISE kog, õp dr Arthur Võõbus, esimees Aarno Pähna. KESK-FLORIDA kog, organiseerimisel. LAKEWOOD NJ: Lakewoodi Püha Vaimu kog ja Red Banki pihtkond, õp Rudolf Reinaru, esimees Harry Must. LOS ANGELESE kog, õp Rein Neggo, esimees L. Peedo. MIAMI: Lõuna-Florida kog vakantne, esimees E. Maldur. NEW YORK: Pauluse kog õp Walter J. Kopperman, Schenectady-Albany pihtkond, esimees Helder Sepman, Syracuse'i pihtkond, esimees Edgar Piirak. NEW YORGI Pauluse kog, õp Walter Kopperman. PATERSONI Pauluse kog vakantne, esimees Voldermar Arge. PHILADELPHIA kog h-õp Juhan Suurkivi, esimees Evald Rink. WASHINGTON DC: Baltimore-Washingtoni Markuse kog, h-õp Rudolf Troost ja õp emeeritus Uno Plank. Pärast Aleksander Hinnot on praostiametit täitnud Rudolf Reinaru ja Thomas Vaga.

Chicago praostkond: praost Rudolf Kiviranna, abipraost Karl Lipping. BALTIMORE'i ja WASHINGTONI kog, õp Rudolf Troost. CHICAGO Esimene kog, õp Walter Kopperman, koguduse esimees Karl Aavik. DETROIT: Michigan-Detroidi kog, õp dr Mihkel Soovik. MINNEAPOLISE kog, õp Samuel Eduard Lind. NEW YORK: Eesti Ev-Luteriusu kog, praost Rudolf Kiviranna, organist-asjaajaja Meta Noorkukk. PORTLANDI kog, õp Leo Leiv, esimees Rudolf Kangur. SAN FRANCISCO kog, praost Karl Lipping. SEABROOK NJ: Seabrooki kog, õp Philip Tammaru, esimees Henno Keerdoja. SEATTLE'i kog, õp Leo Leiv. Praostkonna vikaari kt *stud. theol.* Elmar Järvet. Haiguspuhkusel õp Aldo Vaharo .Pärast praost Kivirannat on ametikohta täitnud Juhan Suurkivi ja Uudo Tari.

Kanadas leidis eestlasi juba eelmise sajandi algusaastatel. Nad ehitasid väikese kabeli Albertas. Esimeseks eestlasest vaimulikuks olid Jaan Sillak ja Waterloo luterliku seminari õppejõud Eduard Friedrich Aksim. Pärast II maailmasõda kasvas eestlaste arv umbes 16 000-ni. Asutati eesti luterlik praostkond ja kogudusi Amherstis, Hamiltonis, London Ontarios; Montrealis kaks kogudust: Jaani ja Pauluse; Ottawas Port Arthuris (tänapäeva Thunder Bay), Sault Ste

Maries, St Catharines, Sudburys; neli kogudust Torontos: Jakobi, Kolmainu, Peetri ja Vana-Andrese; Vancouveris ja Winnipegis ning mitmeid pihtkondi ja kuulutuspunkte. Esimeseks praostiks valiti Karl Raudsepp, kellest hiljem sai piiskop; esimeseks abipraostiks oli Oskar Puhm. Praostiametit on hiljem täitnud Karl Raudsepp, Oskar Puhm, Edgar Heinsoo, Tiit Tralla ja Hannes Aasa.

Tänapäeval tegutseb Torontos kaks kogudust: Peetri ja Vana Andrese. Kogudused on Hamiltonis, Montrealis, Ottawas, Sault Ste Maries, St Catharines ja Vancouveris. Kanada ja USA praost on Toronto Peetri koguduse õpetaja Mart Salumäe.

AUSTRAALIA ja UUS MEREMAA

Austraalias asutasid kodumaalt ja mujalt välja rännanud eestlased esimese luterliku koguduse SYDNEY's juba aastal 1934. Esimene eestikeelne luterlik jumalateenistus toimus 7. jaanuaril 1934, teenis Eestis sündinud õpetaja Kurt Gielov, kes ennast pidas baltisakslaseks. Koguduse asutamise koosolek toimus 17. juunil 1934 ning kogudus registreeriti sama aasta 3. juulil. Kogudusel on pihtkonnad Thirlemeres (alates 1954), jumalateenistused ühises kirikus baptistikogudusega ning Wollongongis (alates 1961). Kogudusel on oma rahvuslik matmispaik Rookwoodi kalmistul, kuhu on teiste seas maetud vaimulikud Kurt Gielov, Uno Stockholm, Vabadussõja-aegne sõjaväeõpetaja te seenior praost Friedrich Stockholm ning EAÕK ülempreester Oskar Jurma. Kogudust on teeninud vaimulikud: Kurt Gielov 1934-39, Friedrich Stockholm 1948-1960, Einar Kiviste 1960-86, Hans H. Lüdиг 1986-99, Allan Taruste 1999-2007, Meelis Rosma 2005-2015 ja taas Allan Taruste alates 2015.

Teistest kogudustest võib nimetada ADELAIDE'i kog, õp Johannes Aarik. BRISBANE'i kog tegevus lõpetatud. CANBERRA kog, õp praost Einar Kiviste, volinik Kristof Kaldma. MELBOURNE'i kog, õp Aadu Meeksi, esimees K.A. Nõmmisto. SYDNEY Jaani kog, õp Einar Kiviste, Thirlmere'i pihtkond esimees M. Willing, kuulutuspunkt Wollongongis esimees, J. Oser. Praosti ametikohuseid on täitnud Friedrich Wilhelm Konstantin Stockholm, Einar Hilarius Kiviste ja Johannes Aarik.

Uus Meremaal elas (elab?) paarsada eestlast, keda teenis mõned korrad Austraaliast Brisbane'i koguduse õpetaja Hugo Jaanus.

LÕUNA-AMEERIKA

Argentiinas elunes pärast sõda umbes 800-1000 eestlast, nendest umbes 300 nn vanaeestlast. EELK Buenos Airese Reformatsioonikoguduse asutas aastal 1957 ULCA misjonär õp Karl Laantee, kes viis läbi Buenos Airese kiriku ehitamise. Kogudusel oli kuulutuspunkt Mar del Platas. Hiljem on kogudust teeninud õpetajad Hugo Jaanus, Tõnis Nõmmik, Hendrik Laur, Ingo Tiit Jaagu, Gunnar Mölder ja Helgi Särğava. Tänapäeval on kogudus argentinisee-

runud, kogudust teenivad argentiinlased. Kogudust külastab aeg-ajalt Tõnis Nõmmik Eestist, kelle sulest on ilmunud ka koguduse ajalugu.

Brasiilias on eestlasi elanud alates möödunud sajandi algusest. Enne II maailmasõda tegutses mõned aastad São Paulos eesti luterlik kogudus, millel ei olnud oma vaimulikku, palvusi pidasid ilmikud. Teiseks tegutseb selles linnas eesti baptistikogudus. E.E.L.K. São Paulo kogudus asutati aastal 1957. Vaimulikud: asutaja ja hooldaja Karl Laantee 1957 ja 1961-62. Koguduse ainus kohapeal asuv vaimulik oli õp Leo Leiv 1958-62, hiljem hooldasid kogudust eesti vaimulikud Argentiinast. Koguduse juures töötasid ka skautlikud noored. Kogudusel oli kuulutuspunkt Rio de Janeiros, kus peeti vähemalt üks jumalateenistus aastas. (Aastatel 1968-90 kaks teenistust aastas.) Esinaiseks oli Rita Lätt-Andreon, esimehed: Axel Ohaka 1257-1967, dr Ilmar Kaarna, Olev Saukas. Tänapäevaks on koguduse tegevus lõppenud.

Venezuela: E.E.L.K. pihtkonna loomise katsed. Aastaks 1950 oli tekkinud üks väiksem eestlaste kogukond. Pealinnas Caracases elas siis umbes 80 kaasmaalast; väiksem kogukond oli Valencia linnas. Võrreldes teiste Lõuna-Ameerika riikidega, olid sealsed eestlased kaunis heal järjel. Eesti organisatsioonid riigis puudusid. Esimese eestikeelse jumalateenistuse korraldas seal aastal 1957 õp Karl Laantee, kes tegi katse eestikeelset kogudust asutada. Kahjuks ta ei leidnud ühtegi eesti vaimulikku, kes oleks olnud kohe valmis sinna asumaks. Õp Laantee on Venezuela eestlasi ka hiljem külastanud. Kümme aastat hiljem külastas Caracast Rootsi Skara piiskop Sven Danrell, endine Noarootsi vaimulik, kes pidas seal nii eesti- kui ka rootsikeelsed jumalateenistused. Augustis 1970 külastas Caracast õp Tõnis Nõmmik, kes pidas armulauaga jumalateenistuse, kus osales 35 eestlast. Pärast teenistust toimus koosolek, kus otsustati asutada eesti pihtkond. Valiti kolmeliikmeline juhatus, esimeheks valiti Werner Schifner. Otsustati võtta ühendust nii E.E.L.K. konsistooriumiga kui Luterliku Maailmaliidu Ladina-Ameerika bürooga. Kuigi E.E.L.K. konsistoorium saatis Piibli, Agenda ja muud usulist kirjastust, rauges pihtkonna tegevus mõne aasta pärast, põhjuseks olid majanduslikud raskused, mis ei võimaldanud eesti pastoreid Argentiinast ega USA-st kohale kutsuda. Kuulutuspunkti ainuke esimees oli Werner Schifner.

Teised Lõuna-Ameerika riigid. Üksikuid eestlasi on elanud ka Colombias, Paraguays, Peruu, Tšiilis ja Uruguays. Õp Laantee on olnud kontaktis Peruu ja Uruguays Montevideo eestlastega. Õp Nõmmik on pidanud eestikeelse mälestuspalve Colombias Bogotas protestantlikul kalmistul ning külastanud eesti perekonda nende palvel Durazos Uruguays.

MUJAL MAAILMAS

Austrias elavat väikest eesti kogukonda on varasematel aastatel teeninud Konrad Veem ja Hugo Jaanus.

Belgias ja Hollandis on kaasmaalasi teeninud varasematel aastatel Ing-

lismaa ja Saksamaa praostkondade vaimulikud. Tänapäeval teenib taastatud Brüsseli kuulutuspunkti Belgias praost Jaan Tammsalu.

Lõuna-Aafrikas elavaid väheseid eestlasi teenis nüüd surnud välimisjonär Juhan Truu.

Soomes elas Teise maailmasõja ajal mitu tuhat eestlast, sealhulgas paar tuhat vabatahtlikku, kes moodustasid Soome armees vabatahtliku Eesti rügemendi JR200, mida teenisid välipastorid Oskar Puhm ja liivlane Edgar Ernest Vaalgamaa.

Taanis asub Lõuna-Rootsi koguduse Taani pihtkond, mida teenib vajadusel Johannes-Cristian Pöder.

E.E.L.K. Usuteaduslik Instituut

Aja jooksul hakkas E.E.L.K.-s tunda andma vaimulike puudus. Eestis hareduse saanud ning seal ordineeritud vaimulikud hakkasid jõudma pensioniikka ja kogudused vajasisid neid asendama nooremaid vaimulikke. Kuigi Austraalias, Kanadas, USA-s ja mujalgi oli eestlasi, kes lõpetasid usuteaduse eriala kohalikes ülikoolides või teoloogilistes seminarides, ei olnud alati just siis neile vakantset kogudust.

(Tüüpiline oli olukord Kanadas kevadel 1967: selleks kevadeks oli kolm noort Kanada eestlast lõpetanud Waterloo luterliku seminari. Kanadas ega USA-s ei olnud sel momendil ühtegi E.E.L.K. kogudust, kes vajanuks eestlasest vaimulikku ning olnuks suuteline talle palka maksuma. Vakantseid eesti kogudusi leidis aga Lõuna-Ameerikas ja Saksamaal. Nõnda läks Tõnis Nõmmik Argentiinasse teenima Buenos Airese Reformatsioonikogudust, Udo Petersoo alustas Toronto Ülikoolis pedagoogilisi õpinguid ning Peeter Vanker valiti ühe ELCIC ingliskeelse koguduse valimulikuks.)

Kui aga mõni eesti kogudus vajab vaimulikku, ei olnud neid alati vastavas riigis käepärast. Samal ajal, kui otsiti näiteks Austraalias, Inglismaal või Saksamaal eestlasest õpetajat, ei leidunud parajasti eesti vaimulikku, kes oleks valmis sinna asuma. (Näiteks olid mõnel värskel teoloogil õppevõlad, mis tulid enne tasuda, kui ta võis välismaale kolida. Näiteks siis, kui õppelaenu oli andnud mõni kirik. Samalaadne oli olukord ka 1952, kui Kanadas ordineeriti Helmut Saabas ja kaks aastat hiljem USA-s Olaf Mägis.)

Teiseks, terve rida väiksemaid väliseesti kogudusi ei olnud võimelised vaimulikule täiskoormusega kohta pakkuma või otsisid pensioneeritud vaimulikku. Kanadas ja USA-s nõutakse arsti-, usu- ja õigusteaduskonda sisseastumisel eelnevalt filosoofiateaduskonna diplomit, mis oli tihti usuliste huvidega vanematele inimestele probleemiks.

Piiskop Karl Raudsepp ja Chicago luterliku seminari (ELCA) prof dr Artur Võõbus otsustasid 1977. a asutada E.E.L.K.-le oma õppeasutuse -- E.E.L.K. Usuteadusliku Instituudi. UI hakkas tegutsema korrespondentõppeasutusena, korraldades tavaliselt kord aastas kahenädalasi õppesessioone Torontos ja va-

jadusel Rootsis. Instituudi esimeseks dekaaniks määras konsistoorium prof Võõbuse ja administraatoriks (hiljem juhatajaks) piiskop Raudsepa. Instituudi juhataja ja administraatori ametit tuli hiljem täita ka doktorantidel Tõnis Nõmmikul ja Andres Taulil. Aastate jooksul on instituudis olnud õppejõududeks: praost em Edgar Heinsoo, prof mag Priidu Kiive, praost mag Rudolf Kiviranna, mag Walter Julius Koppermann, prof dr Tarmo Kulmar, mag Tõnis Nõmmik, peapiiskop Udo Petersoo, piiskop Karl Raudsepp, õp Albert Roost, prof dr Vello Salo, prof dr Mihkel Soovik, mag Andres Taul, prof dr Jaak Taul, prof dr Roman Toi, praost Thomas Vaga, peapiiskop Konrad Veem, prof dr Artur Võõbus ning mitmed külalislektorid, nagu prof dr Heino Kadai, EELK Konsistooriumi pressisekretär Tiiu Pikkur ning dr Ove Sander. Loengud toimusid Toronto Peetri kirikus, Toronto ülikooli *Victoria College*'is ja Toronto ülikooli anglikaani kiriku Wycliffe College'is. Viimases oli õppejõududel ja õpilastel võimalus kasutada seminari kabelit ja teoloogilist raamatukogu.

Instituudi lõpetajaid on 20, kellest enamik leidsid rakendust E.E.L.K.-s vaimulikena. (Nende nimed on ära toodud T. Nõmmiku teoses "VÄLIS-EESTI VAIMULIKUD 1942-2012". Tallinn, autori kirjastus, 2014.) Kokku osales Kanadas ja Rootsis õppetöös umbes 40 õppurit ja vabakuulajat. Aja jooksul instituudi tegevus soikus, jõudes lõpule kodu- ja väliseesti luterliku kiriku ühinemisega 2010. aastal.

E.E.L.K. JUHTIMINE ning E.E.L.K. ja EELK ÜHINEMINE

E.E.L.K. tegevust on juhitanud esiteks E.E.L.K. Kiriku Komitee ja hiljem E.E.L.K. Konsistoorium, mis asus 1944-90 Rootsis ja 1990-2010 Torontos Kanadas. Peapiiskopi ametikohta on täitnud Johan Kõpp 1944-62, Johannes Oskar Lauri 1964-71, Konrad Veem 1971-1990, Udo Peresoo 1990-2006, peapiiskopi kt 2006-07 Thomas Vaga ning Andres Taul 2008-10 (2010-18 EELK väliseesti piiskop). Peapiiskoppe abistas 1976-92 piiskop Karl Raudsepp. Konsistooriumi assessoritena või abipresidentidena on tegutsenud: Endel Arro, Lydia Aruvald, Jakob Aunver, Aleksander Hinn, Naani Holsmer, Virge James, Rudolf Kiviranna, Rudolf Kleitsman, Richard Koolmeister, Theodor Künnapas, Tõnis Laar, Oskar Johannes Lauri, Joel Luhamets, Vello Mänd, Tõnis Nõmmik, Voldemar Palm, Udo Petersoo, Oskar Puhm, Rein Puusepp, Toomas Jeremias Põld, Peeter Põldre, Karl Raudsepp, Gotfried Redi, Jaak-Peter Reesalu, Egbert Runge, Uudo Tari, Tiit Tralla, Elmar Tõldsepp, Aleksander Täheväli, Thomas Vaga ja Arthur Võõbus. Konsistooriumi sekretärid: Hannas Aasa, Evi Jaaguste, Ivar Nippak ja Esmo Ridala.

Side ja koostöö kodumaal asuva Eesti Evangeelse Luterliku Kirikuga (EELK) tihenes alates aastast 1992. Mitmeid väliseesti kogudusi teenivad või on teeninud pärast Eesti taasiseseisvumist kodumaalt tulnud vaimulikud.

Seoses Eesti taasiseseisvumisega 1991. aastal ning eesti keelt valdavate vä-

liseestlaste arvu vähenemisega, kerkis üles kahe kiriku, Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kiriku välismaal ja Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku kodumaal ühinemine. Varsti peale Eesti taasiseseisvumist võeti 1993. aastal arutusele kahe kiriku ühinemine. Siis hääletas enamik E.E.L.K. kogudusi ettepaneku vastu.

Aastal 2008 tõstis E.E.L.K. peapiiskop Andres Taul küsimuse uuesti üles ning kirikud ühinesid 2010. aastal.

Kahjuks mõned vaimulikud ja nende poolt teenitud kogudused loobusid ühinemast ja loevad nüüd end ikka veel E.E.L.K.-sse kuuluvateks.

Hea üksikasjalise ülevaate E.E.L.K. tegevusest annab abipraost Hugo Jaanuse aastal 1992 Tartu ülikoolis kaitstud magistritöö „EESTI EVANGELIUMI LUTERIUSU KIRIK EKSIIILIS” (Stuttgart: autori paljundus, 1992). Esimene peale Eesti taasiseseisvumist taasavatud Tartu Ülikooli usuteaduskonnas kaitstud magistritöö käsitleb E.E.L.K. tegevust aastatel 1944-1992.

Kommentaar toimetuselt:

03.aprillil 2017 Kanadas, Torontos toimunud Välis-Eesti konsistooriumi erakorralisel istungil osalenud peapiiskop Urmas Viilmaa tänas teenekat väliseesti vaimulikku piiskop emeeritus Andres Tauli ja andis talle üle EELK elutööpreemia.

Peapiiskop Urmas Viilmaa võttis üle EELK Välis-Eesti piiskopkonna juhtimise.

Islamialdis Euroopa ja õigeusklik Venemaa

Jüri Raudsepp

Islamist nii ja teisiti

Islam tähendab allumist, allaheitmist, andumust Jumalale – Allahile. Islam on ainujumalale andumise religioon, seega kompromissitult monoteistlik. Kui islamis kõneldakse usklike kogudusest, siis mõeldakse selle all mitte kogudust kristliku kiriku mõttes, vaid muslimite ühiskonda, mida tähistab araabiakeelne sõna **umma** (rahvas). Viimane tähendab ka muslimite ülemaailmset kogukonda, kus iga muslim on Muhamedi õpetuse järgi teisele muslimile vend. Täisväärtuslikud inimesed on ainult *umma*’sse kuuluvad muslimid.¹

Ideaalne on see, kui islam poliitilise ühiskonnavormiga kattub, kui kõik mingi maa elanikud on muslimid. Siis võib kõnelda **islami maailmast** – **dar al-islam**. Siin kulgeb kogu elu kuni igapäevaste toiminguteni Koraani õiguse **šariaadi** järgi. Väljaspool islami maailma asub **sõja maailm** – **dar al-harb**, mis tuleb islamiseerida kas või sõja abil, kui puuduvad teised võimalused. Tavaliselt tähistab sõja maailm Euroopat, mis tuleb islamiseerida. Erandiks olid *raamatu rahvad* ehk kirjausundite pooldajad – **ahl al-kitab**, kuhu kuuluvad juudid ja kristlased, kuna neil on oma ilmutuslikud pühad kirjad. Nendele laienes *sallivus* ja nad olid erilise kaitse all – **dhimmi**. Seda viimast pole aga kristlike maade sõjalisel vallutamisel islami poolt alati täidetud.

Milline on islami missioon? Sellele annab vastuse Abdul Rahman al-Sheha:² „Me ei eksi kui kinnitame, et suurem osa muslimitest on täiesti kaugel islami kõrgetest põhimõtetest. Islamil on kolm tähendust: ta on religioon, riiklik süsteem ja kultuur. Islam on jäänud samaks ja muutumatuks 14 sajandi jooksul, nagu ta oli prohvet Muhamedi ajal. Islam hõlmab kogu elu ja usu. Püha Koraan on muslimite konstitutsiooniks. Allah on ainus ja igavene. Ei tohi kummardada teisi jumalaid. On keelatud vägivald inimese elule, aule, omandile, mõttevabadusele, samuti nõrkadele ja kaitsetutele. Erinevalt teistest religioonidest, mis keskenduvad inimese vaimsele täiustumisele, pöörab islam tähelepanu ka inimese igapäevasele elule. Ta haarab nii usu kui ka elu. Allahi kummardamine ei vaja vahendajaid. Seepärast pole islamis vaimulikku hierarhiat. Islamis on vaid Allah ja tema alluvad.

Islami missioon on maailma missioon, suunatuna eranditult kõikidele inimestele mistahes ajal ja kohas. Islam on maailmareligioon. Igaüks kes usub, et Allah on ainus Jumal, et islam on tõeline religioon ja Muhamed on Allahi

¹ Jüri Saar „XXI sajandi väljakutse: tsivilisatsioonid, kultuurid, väärtused,“ Tallinn, 2014, lk 146.

² Абдуль Рахман аль-Шиха «Исламская миссия,» Эр-Рияд, Королевство Саудовской Аравии 1424 -2003, 202 стр.

saadik, on muslim. Iga varasem prohvet on läkitatud mingile konkreetsele rahvale, Muhamed aga kõikidele.

Islam on jumalik religioon. Ta on loodud Jumala poolt. Inimesed ei tohi seda muuta. Inimeste loodu, ka seadused, on ajutised. Vastutavad riigijuhid peavad täitma jumalikke seadusi. Islam kinnitab, et kõik inimesed on päritolult võrdsed. Islam kohustab oma järgijaid täitma teatud kohustusi ühiskonna ees ja kohustab ühiskonda täitma oma kohust üksikisiku ees.

Islam ei ole munklust selle elu hüvedest loobumiseks. Islam kutsub mõõdukusele. Muslim tohib mõõdukalt nautida selle elu hüvesid ja pöörata tähelepanu tulevasele elule. Islam pöörab võrdselt tähelepanu inimese kehalistele ja vaimsetele vajadustele. Islam keelab kõik selle, miks kahjustab inimese tervist, ühiskonda, omandit. Islamis arvestab Allah ka head kavatsust, mis ei jõua hea teona realiseeruda. Islam nõuab usklikelt, et nad ei solvaks teiste uskude usklikke. Islam kutsub teiste uskude usklike dialoogiks islamiga. Islam on rahu kuulutatav religioon nii muslimite hulgas kui ka kogu maailmas. Elu selles maailmas peab rajanema sõbralikele suhetele teiste maadega. “

Kuidas siis on ikka nii, et me kuuleme islamist kui vägivalda õhutamist, kui terroristide taimelavast, eriti seoses kurjakuulutava sõna islami fundamentalismiga?

Fundamentalismi sünnimaaks tuleb pidada Ameerika Ühendriike, kus 1920. aastal hakkas osa protestante end kutsuma **kristlikeks fundamentalistideks**. See pidi neid eristama kristlastest, kes oma usust ei toetunud küllalt radikaalselt Piiblile. Fundamentalism on usunditele omane universaalne nähtus ja on praeguseks levinud üle kogu maailma. Seega ta ei ole islami algupära ega ole seostatav üksnes islamiga. Religioosne fundamentalism kujutab endast kaitsereaktsiooni usuliste väärtuste kaitseks igasuguste uuendusliikumiste vastu. Kolmest ainujumala usust oli islam viimane, kes fundamentalismi omaks võttis. Tuleb silmas pidada, et kõike ilmalikku on mitteislamilik maailm islamilikule maailmale sageli väga agressiivselt peale surunud ja püüab seda jätkuvalt teha. Mida vägivaldsem on ilmalik pealetung, seda raevukam tundub olevat islami fundamentalistide vastupanu. Tuntud islami uurija Karen Armstrong kirjutab seoses islami fundamentalismiga: „Seega pole õige kujutleda, nagu peituks islamis mingi sõjakas, fanaatiline joon, mis tõukab muslimeid arulagedale ja vägivaldsele tänapäeva eitamisele. Muslimi fundamentalistid sarnanevad maailma teiste usundite fundamentalistidele, kes nendega ühel meelel olles kaasaegses ilmalikus kultuuris halba aimavad. Ka tuleb lisada, et muslimid seisavad vastu termini „fundamentalism“ kasutamisele, tuues üsna õigesti esile, et selle sõna võtsid kasutusele ameerika protestandid uhkuse märgina ja see ei ole araabia keelde tõlgituna kasutamiskõlblik.“³

Rooma klubi (*Club of Rome*) avaldas 1991.a. oma aruande pealkirjaga

³ Karen Armstrong „Islam“, Tartu, 2003, lk 212.

„Globaalne revolutsioon.“ Selles juhivad autorid tähelepanu ohtudele, mis valitsevad tänapäeva maailmas. Neile on lisandunud ka uued ohud, nagu uus natsionalism ja fundamentalism islamis ja kritluses.⁴ Tundub imelikuna, et kristlased, kes kasutavad fundamentalismi kui usulist immuunsüsteemi maailmameelsuse tõrjumiseks usuelust, kujutavad ohtu ühiskonnale. Ohtu aga ei kujuta moraalne degradatsioon, ei narkomaania, alkoholism, prostitutsioon, inimkaubandus ega migrantide hoovused.

Segadust tekitab ka asjaolu, et ei tehta vahet sõnadel **islam** ja **islamism**. Klassikaline islam on puhtakujuline monoteistlik religioon. Paar aastat pärast osmanite kalifaadi lõppu sõnastati aastal 1924 õpetus, mille kohaselt islam on *din wa-daula* (*usu ja riigi ühtsus*). Seda loetakse *poliitilise islami* sünniks, mis XX sajandi lõpust on tuntud **islamismina**. Nii kujutab islamism XX sajandil uut religioosset maailmavaadet, mis tugineb islami ja poliitika omavahelisele põimumisele. Samuti ei teha vahet sõnadel **džihaad** ja **džihadism**. Klassikalises islamis jaguneb esimene suureks džihaadiks ehk sisemiseks džihaadiks ja väikseks džihaadiks ehk väliseks džihaadiks.

Suur ehk sisemine džihaad kujutab uskliku muslimi isiklikku sisemist võitlust kõige kurjaga, mida muslim on kohustatud pidama kogu elu. Väikese ehk välise džihaadi all mõistetakse sõjalist sekkumist, mis on lubatud juhul, kui usklite veendumusi ja kombeid ähvardab uskmata poolt oht. Džihadism kujutab seevastu islamismi terroristlikku väljundit.

Erinevalt islamist muutus kristlik Öhtumaa, nagu seda tunti Karl Suurest alates, renessansis uueks tsivilisatsiooniks – **sekulaarseks Lääneks**. Islam teise suure usulise tsivilisatsioonina pole sellist transformatsiooni läbi teinud. Ta on jäänud – **sakraalseks Idaks**. Selles peitubki kahe tsivilisatsiooni sõjalise konflikti oht. Vahepeal on toimunud islami klassikalises maailma jaotamise mudelis islami maailmaks (*dar al-islam*) ja sõja maailmaks (*dar al-harb*) teatud kaasajastatus: *dar al-harb* on ümber nimetatud *uskmatause kojaks* ehk *uskmatause maailmaks* (*dar al-kuffar*). Rahuaegadel on kolmandaks võimaluseks *kokkuleppe koda* ehk *kokkuleppe maailm* (*dar al-ahd*). Olulisem islamistide ideoloogias on **püsiva rahu** (*pax islamica*) kontseptsioon, mille kohaselt see on võimalik vaid ülemaailmse islamistliku valitsuse tingimustes. Et islami strateegiat mõista, tuleb vahet teha Lääne *institutsioonilise* ja *kultuurilis-religioosse modernismi* vahel. Esimese moodustavad teadus ja tehnika ning nende produktsioon. Selle võtavad muslimid Läänelt vastu, kuid teise lükkavad tagasi! On oluline, et Läänel tuleb õppida vahet tegema *klassikalise islami* kui *usu* ning **islamismi** kui *politiseeritud religiooni* vahel.

Millist elukvaliteeti pakub klassikaline islam *umma* le? Islam jälgib, et ei rikutaks tasakaalu inimese kehalise ja vaimse arengu vahel, samuti inimese õiguste ja kohustuste vahel. Islami õigus on rajatud *headuse* ja *kurjuse mõistele*. Kõik, mis on absoluutselt hea, peab saama inimesele absoluutselt

⁴ Wolfgang Beinert „Kristlus ja fundamentalism,“ Tartu, 2002, lk 8.

kohustuslikuks. Vastupidi, kõik see, mis on *absoluutselt kuri*, tuleb täielikult keelata. Seepärast on islamis keelatud *veini joomine, hasartmängud*, mille alla kuulub ka *loterii*, sest suur patt on kasiinosmängimine, samuti *ennustamine – astroloogia* mis on keelatud, *ebaausus, abielurikkumine, homoseksualism ja pedofiilia*, mis on raskesti karistatavad, on keelatud *varastamine, tapmine, enesetapmine, sealiha, vere* ja nende loomade liha söömine, keda tapeti Allahi nime nimetamata, *paljude jumalate teenimine*, naisel kanda mehe riideid ja vastupidi, keelatud on *laste sõnakuulmatus, mehel ja naisel kahekesi olemine ilma kolmanda isiku juuresolekuta, tätoveeringud, võõra lapse võtmine perekonda tema lapsendamiseks on islamis seadusega keelatud*, samuti *abordi tegemine*. Lapse õigused hakkavad kehtima juba enne tema sündimist. Kairo Islami Inimõiguste Deklaratsioonis 1990.a. on märgitud artiklis 2a: „*Elu, see on Jumala and ja õigus elule garanteeritakse igale elusolendile*“ ja artiklis 2c: „*Inimese elu tagamine temale Jumala poolt antud ajaks on šariaadi poolt ette kirjutatud kohustus*.“ Sellest tuleneb: „*Abort tähendab eostatud inimese hävitamist; tahtlikku aborti ilma seadusliku põhjuseta loetakse tapmiseks*.“ Sündimise piiramine räägib vastu šariaadile. Kairo deklaratsioon lubab teha aborti juhul, kui sünnitus ohustab ema elu, sest ema elu peetakse tähtsamaks loote elust. Islam kaitseb alati abituud ja kaitsetuid, mitte üksnes muslimeid, vaid ka teiseusulisi, samuti mitteusklikke. Islamis on *abieluväline suguelu valjult keelatud*. Islamile on täiesti võõras tänapäeval Läänes moodi läinud kodanlik *abielu* või *vabaabielu*.

Igal muslimil on õigus *haridusele, ka naistel*. Juba praegu jäävad Ameerika Ühendriigid maha kuuest islami riigist diplomeeritud naisspetsialistide poolest. Need riigid on: **Bahreini, Brunei, Kõrgestan, Katar, Türgi, Liibüa**. Eestis sündinud ja siin elav muslim Kristi Ockba kirjutab: „*Näiteks ei tule islamimaailmas ükski tüdruk või noor naine selle peale, et võiks omaette elada. Mitte sellepärast, et nad ei tohiks, vaid sellepärast, et ühiskond on niivõrd perekeskne. Noor ei lahku perest enne kui ta on oma pere loonud. Sama on ka poistega – nemadki elavad perega koos nii kaua kuni abielluvad. Teine reegel, mida ilmselt paljud kristliku maailma naised võiksid kadestada, on see, et naised ei pea ennast üleval pidama. Naise heaolu eest vastutab mees – olgu siis isa, vend või onud. Tüdruk võib tööl käia, aga tema teenitud raha on tema oma. Naise vara ja raha ei tohi mees võtta. Kui naine tahab, võib ta seda oma mehega jagada. Naise arvamusega arvestatakse... Miks meie siin islami ja terrorismi vahele automaatselt võrdusmärke kipume panema, sel on palju põhjuseid. Kõigepealt üldlevinud teadmatuse, ignorantsuse ja rumalus – ning vaieldamatult ka meedia mõju.*“⁵

Esitatust nähtub, et islamile on täiesti vastuvõtmatu Läänes valitsev moraalitus, kodanike kahjulike, amoraalsete harjumuste viljelemine ja nende propageerimine.

⁵ Ajaleht *Mustamäe*, nr 13 (266), 15.september 2016.

Euroopa islamiseerimise tsunamid

Teisiti ei oska seda nimetada, sest see toimub üksteise järel korduvate lainetena üle Vahemere peamiselt Itaalia ja Kreeka rannikualadele ja sealt juba edasi sihtriikidesse Saksamaale, Prantsusmaale, Inglismaale, ka Skandinaaviamaadesse. Ja neid tsunamie ei peata ükski vägi ega võim, nii nagu neid peatas Karl Martell aastal 732 Poitiers-Tours'i lahingus või austerlased, inglased, hispaanlased, sakslased, poolakad Viini all aastal 1683.

Israeli politoloog Avram Šmulevitš on öelnud: meid ähvardab Euroopa tsivilisatsiooni lõpp. See on sõda, kus üks pool sõdib, aga teine pool ei saa aru, et sõda käib. Süüria piiskop Šveitsis, isa Gurbuz ütles, et 20-30 aasta pärast on muslimid Euroopas enamuses ja pooled euroopa naised kannavad *hijab*'i. On prognoositud, et 50 aasta pärast on inglased omal maal vähemuses. Virve Roomets teatab Inglismaalt, et algul ehitati Wokingisse vaid üks mošee, sest inglased hakkas muslimitest kahju nende pühakoja puudumise pärast. Nüüd on ainuüksi Londonis 375 mošeed (teistel andmetel 356) ja kogu Inglismaal 1686 mošeed (teistel andmetel 1568). Immigrandid kannavad plakateid tekstiga: „*We are here, we will stay, we won't give our rights away!*“ Prof A. F. Kovacs Goethe Ülikoolist Frankfurdis hoiatab: kulub vaid üks generatsioon Saksamaal värvilise elanikkonna valdavaks saamiseks. Saksamaal elavad muslimid ehivad endid loosungitega „*Islam belongs to Germany!*“ On välja öeldud, et Euroopa islamiseerumine on aja küsimus. See on loomulik olukorras, kus eurooplaste sündimuskordaja on 1,4, aga muslimitel üle kolme. Nad on öelnud: meie võimsaim relv on meie naiste emakas! Ja selles pole kahtlust. Nemad ei tapa oma lapsi abortidega, mida teevad eurooplased päevast päeva ja siis hädaldavad, et sündivus on väike.

Alanud protsessi tagasi pöörata enam ei saa. Seda silmas pidades ütles Prantsusmaa peaminister Manuel Valls ajalehe *Sueddeutsche Zeitung* korraldatud üritusel Berliinis: „Euroopat ähvardab kokkuvarisemine. Seega lasub Saksamaal ja Prantsusmaal hiiglaslik vastutus.“ Olukorra tõsidust on mõistnud ka USA välisminister John Kerry, kes ütles laupäeval, 13. veebruaril 2016 toimunud Müncheni julgeolekukonverentsil: „USA mõistab hästi rändekriisi peaaegu eksistentsiaalset mõõdet Euroopa poliitikale ja igapäevaelule. Ameeriklased ei kavatse öelda, et see on teie, mitte meie probleem. See on ka meie probleem.“ Tuntud Ameerika poliitik Zbigniew Brzezinski oli juba varem mõista andnud, et „Lääne pikaajaline poliitiline domineerimine maailma mastaabis näitab juba mõned aastakümned allakäiku...Kurvad on ka Ameerika Ühendriikide viimase aja poliitika tulemused.“⁶

Endine Briti välisminister William Hague avaldas 2. augustil 2016 ajalehes

⁶ Zbigniew Brzezinski „*Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*,” 2012, tõlge vene keelde 2012, lk 14-15.

Guardian võrdlemisi pessimistliku artikli: *Lääne vabaduse lõpp võib ligi olla*. Ta kirjutab: „*Lääne jõukuse sajandil võib ees seista päikeseloojang ja vabadusele võib tulla lõpp*.“ Peame silmas pidama asjaolu, et Aafrika praegune miljardiline elanikkond kahekordistub poole sajandiga. Seega kuskil aastatel 2060-70 on neid juba kaks miljardit. Mida hakkab nendega peale poole miljardiline Euroopa elanikkond? Nagu ütlevad itaallased saabuvad Sub-Sahaara piirkondadest läbi Liibüa sajad tuhanded majanduspõgenikud, kus sissetulek kuus on kuskil 58 euro piirides. Itaalia peaminister olla öelnud: meil on paberid, millel kirjas, et peame vastu võtma sõjapõgenikke, aga mitte pigisid Aafrikast. Neid tuleb iga päev suurte laevade kaupa.

Seepärast näeb Ungari peaminister Viktor Orban igas sisserändajas julgeolekuriski. Veelgi enam: „*Põgenikevool Euroopasse ähvardab õõnestada kontinendi kristlikke juuri...*

See on tähtis küsimus, sest Euroopal ja Euroopa kultuuril on kristlikud juured. Või kas pole juba niigi ja iseenesest ärevusttekitav, et Euroopa kristlik kultuur on vaevalt võimeline säilitama Euroopa enda kristlikke väärtusi?“ Canterbury peapiiskop Justin Welby ütles oma 2015. aasta esimese jõulupüha jutluses, et Islamiriigi „apokalüpsis“ ähvardab likvideerida kristluse kohas, kus see kaks millenniumi tagasi sündis. On teateid, et kristlasi kiusatakse taga enam kui sajas riigis, rohkem kui ühegi teise religiooni esindajaid.

Väited nagu elavdaksid sisserändajad majandust, nagu saabuks nende näol oodatud spetsialiste, nagu edendaksid nad kultuuri, sest erinevus pidavat rikastama, nii nagu püüavad kinnitada multikulti ideoloogia pooldajad, on demagoogilised ja läbi-lõhki valed. Isegi põgenikke lahkelt vastu võtta õhutanud liidukantsler Angela Merkel pidi tunnistama: „*Multikulti ist kaputt*.“ Sama kinnitas ka endine Briti peaminister David Cameron: „*Riikliku multikultuursuse idee on totaalselt läbi kukkunud*.“ Kes vähegi tunneb islamit, teab, et muslimite *umma* ei integreeru ialgi Euroopa kultuuripärandisse, mis on pealegi ajalooliselt kristlik. Teisalt on sisserändajate hulgas vaid 20% kõrgharidusega isikuid. Enamus pole kooli lõpetanud või pole seal kunagi käinud. Saksamaal olevat vaid 300 migranti 2015. aastal ühest miljonist sisserändajast endid registreerinud spetsialistide kursustele. Seejuures tuleb silmas pidada, et 70% on majandusimmigrandid, kes saabunud hea elu otsingul. Üksnes 38% põgenikest on saabunud sõjast räsitud Süüriast. Türgis pidi neid Euroopasse saabumise ootel olema ligemale 1,5 miljonit.

Vaid 2% Saksamaale saabunutest soovivat töötada ja kui sealsel tööturul osaleb vaid 1,3% ligemale 1,5 miljonist sisserändajast, siis on arusaadav Saksamaa 100 miljardi euronit küündiv aastane väljaminek nende ülevälpidamiseks, kes tulid kutse peale te olete „*willkommen*.“

Kes siis ikkagi selle põgenike tsunami põhjustas? Tšehhi peaministri Miloš Zemani sõnul olevat tegemist organiseeritud sissetungiga. Ta lausus

2015.a. jõululäkituses nõnda: „*Olen sügavalt veendunud, et seisame silmitsi organiseeritud sissetungiga, mitte põgenike spontaanse liikumisega... Kaastunnet on võimalik tunda nende põgenike suhtes, kes on lapsed, vanurid või haiged...Enamik ebaseaduslikke migrante on noored vallalised mehed.*

Mind paneb imestama, miks nad ei haara relvi, et võidelda oma riikide vabaduse eest...“

Räägitakse, et kogu protsessi taga on 11/9 sündmused. Tollane USA president George W. Bush olla öelnud: „*God told me to invade Iraq*“ (*Independent*, Friday 7. Oct. 2005).

Endine Palestiina välisminister Nabil Shaath ütles, et George Bush olevat ütelnud temale ja endisele Palestiina peaministrile, praegusele Palestiina presidendile Mahmoud Abbasile: „*I'm driven with a mission from God. God would tell me: "George, go and fight those terrorists in Afghanistan."* And I did, and then God would tell me: „*George, go and end the tyranny in Iraq,*“ and I did.“ Mis te selle peale kostate? Kogu toimunu eest tahetakse vastutama panna Jumal! Kuskohal evangeeliumis on Jeesus käskinud minna kellegi vastu sõdima? Küllap ta ennem rääkis vaenlase armastamisest. George Bushi sõjalise avantüüri tulemust me teame. Selle kohta koostati 2016. aasta suvel vastav raport. John Chilcot ütles raportit kommenteerides, et see on „*Aruanne väga halvasti läinud sekkumisest, mille tagajärjed saadavad meid tänase päevani.*“ George W. Bush tunnistab: „*...olin saatnud Ameerika väed lahingusse luureandmete alusel, mis olid osutunud valeks.*“ ⁷

Kas juhtunust on midagi õpitud? Ei ole. Sama Georg W. Bush teatas 2006. aastal, et seeria „*demokraatlikke revolutsioone*“ mõnedes riikides on vaid vabaduse levitamise algus kogu maailmas, mis vastab Ameerika Ühendriikide rahvuslikele huvidele. Ta jätkas: „*Me oleme saanud rooside, oranži, purpurse, tulpide ja seedri revolutsioonide tunnistajaks, kuid need on alles algus... Vabadus liigub kogu maailmas edasi marsisammul ja me ei jää rahule enne, kuni vabadus on jõudnud kogu maailma kõikide rahvasteni. See sünnib meie rahvuslikes huvides.*“ ⁸ Me teame, mis sellele järgnes – Araabia kevad, mis põhjustas kaose Liibüas ja püüab seda teha ka Süürias. Teatavasti oli Muammar al-Kaddafi juhitud Liibüa filter, mis hoidis tagasi Aafrika migrantide tsunami.

Aga on ka teisi tegelasi. Ajalehe *The New Observer* andmeil hoiatas Austria Vabaduse Partei (FPÖ) juht H. C. Strache Viinis Epsteini palees 2016. aasta oktoobris peetud kõnes: „*Angela Merkel on Euroopa kõige ohtlikum poliitik. Ta on propageerinud massilist Kolmanda Maailma invasiooni Euroopasse ja rajanud sellega tee võimalikule kodusõjale...Merkeli poliitika on olnud kriminaalne, kuna see ohustab Euroopat...Kui meie tahame kaitsta oma kultuurilist pärandit, siis meil tuleb seda ka teha. Praegu tungivad*

⁷ George W. Bush „*Pöördepunktid*“, Tallinn 2011, lk 223.

⁸ А. Н. Тарасов «*Ложь в политике*», Москва 2007, стр 368.

Euroopasse inimesed, kes ei taha isegi mõelda mingisugusest integratsioonist ega assimilatsioonist, mis viib vältimatule katastroofile.“

Kas on terendamas mingi lootusekiir? Ungari peaminister Viktor Orban ning Poola Seaduse ja Õigluse partei (PIS) esimees Jaroslaw Kaczynski lubasid Poolas toimunud majandusfoorumil läbi viia „*kultuurilise kontrrevolutsiooni*“, et reformida radikaalselt Brexiti järgset Euroopa Liitu. Viktor Orban tunnistati samal üritusel aasta inimeseks. Ta ütles: „*Brexit on meie jaoks fantastiline võimalus. Me oleme ajaloolises- kultuurilises hetkes. Just praegu on olemas kultuurilise kontrrevolutsiooni võimalus.*“ Budapestis ja Varssavis asuvad Euroopa Liidu juhtkonna kõige valjuhäälsamad kriitikud.

Õigeusklik Venemaa

Venemaa näeb ennast õigeuskliku kristluse kaitsjana, kelle missiooniks on seda usku kaitsta ja levitada, eriti kristlikult allakäivas Euroopas. Siinkohal tuleb märkida, et ka Eesti on muutunud kristlikult usult õigeusklikuks.

Siinkohal tuleb märkida, et Venemaad innustab seda suunda jätkama **Kolmanda Rooma kontseptsioon**. Seda on käsitlenud Venemaa õigeusklikus kirjanduses ⁹ ja seda on tsiteerinud ka inglise kuulus ajaloolane Arnold Toynbee. Suurvürst Vassili III, Vene valitseja Ivan IV isa, kes on tuntud Ivan Julmana, ühendas Moskva vürstiriigiga ka Pihkva. Selle Eleazarovi kloostri elas munk Philotheus, kes kirjutas suurvürstile: „*Vana Rooma kirik langes oma hereesia pärast, teise Rooma, Konstantinoopoli väravad raiuti maha uskmata türklaste kirvestega, aga Moskva kirik, uue Rooma kirik paistab heledamini kui päike kogu maailmale. Sina oled kogu kristliku rahva üks üldine suverään, sina hoiad ohje Jumala aukartuses. Karda Teda, kes on lasknud neil langeda. Kaks Roomat on langenud, kolmas seisab kindlana, aga neljandat ei saa olema. Sinu kristlikku riiki ei anta teisele.*“ ¹⁰ Kõige enam tsiteeritakse viimast lauset: „*Kaks Roomat on langenud, kolmas seisab, aga neljandat ei saa olema.*“

Kui teise Rooma, Konstantinoopoli, Mehmet II väed 1453. aastal vallutasid oli kristlikule Bütsantsi impeeriumile ja tema pealinnale saabunud lõpp. Kuid see lõpp oli ajutine. Päevakorda kerkis võidetud kristliku impeeriumi üleviimise probleem – *translatio imperii*.

Selle uueks asukohaks sai õigeusklik Venemaa. Moskva suurvürst Ivan III abiellus Bütsantsi viimase keisri sugulase Sofia Palaiologosega, kellega koos saabus Moskvasse Bütsantsi keisrikoja keerukas kombestik. Kui Ivan III pojapoega, Ivan IV asuti esimeseks Vene tsaariks kroonima, siis tehti seda Bütsantsi keisrite kroonimist jälgendades, „...milleks tuhni arhiivides ja taastati

⁹ Сост. Н. Н. Лисовой и др. «Три Рима,» Москва 2001, 463 стр.

¹⁰ Arnold Toynbee „*A Study of History*,“ vol. VII, Oxford 1979.

kõik Bütsantsi kunagise riituse detailid.“¹¹ Võeti kasutusele kahepeaga kotkast kujutav Bütsantsi vapp, mis püsib tänini. Nüüd oli vene rahval oma tsaar, oma kirik ja ka selle patriarh, mis pidid jääma püsima. Sellega seoses kirjutab vene ajaloolane S. F. Platonov: „*Vähe sellest, et rahvas tunnetas oma ühtsust. Ta tundis kohe seejärel oma jõudu, vahest hindas isegi kõrgemalt oma poliitilist edu ja hakkas endale vaatama kui Jumala poolt valitud rahvale, kui „uuele Iisraelile“, kellele on määratud etendada esmajärgulist osa teiste õigeusku rahvaste seas... poliitiline eelistus õigeusklikus maailmas, mis varem kuulus vanale Roomale ja „uuele Roomale“ (Roma nova – Bütsants, J.R.) läks Jumala äranägemisel Venemaale, Moskvasse, milline kujunes „kolmandaks Roomaks.*“¹²

Silmas tuleb pidada asjaolu, et Bütsantsist ei jõudnud Venemaale õigeusk mitte seoses Konstantinoopoli langemisega, vaid oli Kiievi-Venemaal juurdunud juba mitmed sajandid varem. Esimesed metropoliidid olid kreeklased ja algul toimusid ka jumalateenistused kreeka keeles. Venemaa õigeusu kirik ei olnud esialgu iseseisev, vaid allus Konstantinoopoli patriarhi jurisdiktsioonile.¹³

Impeeriumi üleviimisele järgnes kultuuriväärtuste üleviimine – **translatio studii**. Sellest kirjutab N. V. Sinitsõna järgmist: „*Siin tuleb silmas pidada kahte kesket momenti: kreeka raamatute ületoomine Venemaale, kellest saab kreeka-Bütsantsi kultuurivaramu hoidja ja sellega Venemaa vastandamine „Lääne maailmale“, kus sellised raamatud pärast nende päralt jõudmist ja tõlkimist põletati...See oli omapärane translatio studii, kultuuriväärtuste ülekandmine.*“¹⁴ Läänes oli kujunenud kreeka keele vastu teatud antipaatia. Kui mungad ladinakeelseid tekste kopeerides kohtasid mõnd kreekakeelset sõna, tegid nad äärele ladinakeelse märkuse: *Graecum est, non legitur* (on kreekakeelne, ei loeta).¹⁵

Nii võiksime Vene õigeusu kirikus näha kunagise Bütsantsi keisririigi edasi kestmist, nii nagu kirikuloolane Adolf Harnack näeb Roomakatoliku kirikus Rooma keisririigi edasi kestmist.¹⁶

Saksa filosoof Valter Šubart kirjeldab inimeste kuulumist nelja arheotüüpi. Neist viimane „*Messialik inimene tunneb end kutsutut olevat selles maailmas mingit kõrgemat jumalikku korda looma, mille eeskuju ta varjatult endas kannab. Ta püüab oma ümber luua seda harmooniat, mida sisimas tunneb. Esimesed kristlased ja suurem osa slaavlasti esindavad seda inimtüüpi.*“¹⁷ Seda inimtüüpi esindavad ka venelased. Ilmselt seepärast nad võtsid omal

¹¹ Henry Troyat „*Ivan Julm*,“ Tallinn 1998, lk 32.

¹² С. Ф. Платонов «*Полный курс лекций по русской истории*,» Петрозаводск 1995, стр 194 -195.

¹³ Митрополит Иларион (Алфеев) «*Православие*,» том I, Москва 2012, стр 129.

¹⁴ Н. В. Сеницына «*Русские тексты о судьбе «греческих книг» после падения Константинополя.*» В сорнике «*Византия и Русь*,» Москва 2000.

¹⁵ Aarne Anttila „*Sissejuhatus uus-aja kirjanduse peavooludesse*,“ Tartu 1938, lk 12.

¹⁶ Adolf Harnack „*Das Wesen des Christentums*,“ Leipzig 1913, S 157-158. Tõlge eesti keelde „*Kristluse olemus*,“ Tartu 2009, lk 204.

¹⁷ Вальтер Шубарт «*Европа и душа востока*,» Москва 2000, стр 10 – 11.

ajal omaks kogu maailma muuta püüdva proletaarse messianismi idee. Nende maailma päästev idee pole kadunud siiani: „*Venemaa ei ole koht, kus sünnib päästmine, vaid koht, kust lähtub päästmine. Riik nimega Venemaa võib ise kaduda, kuid enne seda ta täidab oma peamise missiooni – päästab inimkonna. Muidugi mitte kogu inimkonna, vaid need, kes lasevad endid päästa.*“¹⁸

Veelgi täpsema iseloomustuse vene vaimulaadist annab psühhoterapeut prof V. V. Makarov, kelle järgi vene inimese vaimne hoiak on suunatud usule, eeskätt Bütsantsi ortodoksiale. Jumal andis maailmale Kristuse kui kannatava inimese eeskuju. Nii õpetas Jumal inimesi kannatama. Seepärast antaksegi vene rahva elutarkuses ja väärtushinnanguis kannatusele õndsalik, kõlbeliselt puhastav ja hingeliselt ülendav tähendus.¹⁹ Psühholoog I. A. Džidarjan kirjutab: „*Tuhanda aasta jooksul on vene õigeusuideoloogia sedavõrd orgaaniliselt põimunud traditsioonide, uskumuste, meeleolu ja rahva maailmavaatega, et annab aluse paljudele autoritele kõnelda mitte ainult vene, vaid vene-õigeusklikust mentaliteedist... Sellest tulenevalt võivad venelased olla suurepäraseks ideede loojateks. Kuid tehnoloogiad, mis nõuavad konkreetset ja mõtlemise täpsust, detailide täpset töötlemist ja igapäevast pingutavat tööd, ei ole vene hingelaadile vastav.*“²⁰ Ja ikka püütakse kogu aeg õigeusklikku Venemaad muuta Läänelikuks kogu selle liberaalse demokraatia ja tehnoloogiaga. Kas ei suudeta ükskord sellest aru saada, et see pole Vene vaimulaadile vastuvõetav? Tuntud Ameerika poliitik ja russofoob Zbigniew Brzezinski deklareeris juba 1993. aastal: „*Pärast kommunismi langemist on meie peamiseks vaenlaseks saanud Vene õigeusk.*“²¹ Miks just õigeusk? Aga sellepärast, et õigeusk moodustab Vene riikluse aluse. Ilma õigeusuta pole Venemaad, nagu pole ilma judaismiga Iisraeli ega ilma islamiga Iraani ja teisi islamiriike. Seega on välja kuulutatud „ristisõda“ Vene õigeusu kiriku vastu. Kuna suurem osa Vene rahvast on õigeusklikud, siis ka nende vastu, teisi sõnu – kogu Venemaa vastu.

Iraani president Hassan Rouhani ütles oma pöördumises riigitelevisioonis oktoobris 2016: „*Ameerika väidab, et ta on 200-aastase demokraatia-traditsiooniga riik, samal ajal kui temas puudub igasugune moraalsus.*“

Lääne puuduseks ja ideoloogiliseks vaesuseks on see, et tal puudub selline kristlus nagu seda esineb Venemaal, eheda Bütsantsi keisririigi sümfoonia näol, mis tähendab kiriku ja riigi ühtsust. Läänes valitseb selles mõttes kakofoonia. Kristlus on sekulaarse humanismi ja LGBT ideoloogiatega jõutud muuta ilmaliku elu ripatsiks. Seetõttu on jäänud Vene õigeusule sanitaarkordoni roll – ta peaks mõjuma tervendavalt langusjärgus olevale Lääne kristlusele ning sellest tulenevale kõlblusele ja seda ainukese vastujõuna ühiskonna muidu paratamatult toimuvale islamiseerumisele.

¹⁸ Юрий Шалыганов «Проект Россия,» Москва 1912, стр 942.

¹⁹ В. В. Макаров «Избранные лекции по психотерапии,» Екатеринбург 1999, стр 40-41.

²⁰ Tsit. Ibid. lk 42-43.

²¹ Константин Душенов «Кто против нас?» Москва 2013, стр 28.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et immigratsiooni tsunamid Euroopasse on vallandanud Lääs ise, Euroopa Liit koos Ameerika Ühendriikidega, kelle algatusel ja juhtimisel alustati Afganistani, Iraagi, Liibüa ja Süüria demokraatiasse pommitamist neile järgnenud Araabia kevadega.

Seejuures on kasutatud ära Aabrahamlike religioonide, nagu seda on judaism, kristlus ja islam omavahelisi sajandeid kestnud vastuolusid ja vaenamisi. Kui lugeda ühte ülevaatlikumat raamatut islami invasioonide kohta Euroopa suunal ²² või islami vastaste kristlike ristsõdade originaalset kroonikat ²³, siis tekib küsimus: miks need kaks ühest esiisast Aabrahamist võrsunud religiooni ei suuda heade vendadena koos oma elu elada? Suudaksid küll, kui need usud ei oleks politiseeritud. See kehtib ka judaismi kohta, kelle kandjaid juute ei ole kristlased läbi ajaloo küllalt väärilt kohelnud. Islami poliitilis-usuliseks ideoloogiaks on *pax islamica*, mille peaks realiseerima islami ülemaailmne kalifaat. Juutide poliitilis-usuliseks ideoloogiaks on *pax judaica*, mille peaks realiseerima oodatud juutide Messias tulek ülemaailmse rahuriigi rajajana. Kristlaste usuliseks ideoloogiaks on *pax christiana*, mis erandina teistest ei ole poliitiline. Jeesus ütles Pontius Pilaatusele: „Minu riik ei ole sellest maailmast...“ (Jh 18:36). Oma jüngritele aga ütles Jeesus: „Rahu ma jätan teile; oma rahu ma annan teile; mina ei anna teile nõnda nagu maailm annab. Teie süda ärgu ehmugu ja ärgu mingi araks!“

(Jh 14:27). Aga on veel üks rahu, Ameerika rahu – *pax americana*, mille peaks realiseerima *Uus maailmakord - New World Order*.

Lõpetuseks prantsuse filosoofi René Guénoni mõtlemapanevad, otse prohvetlikud sõnad: „On neid, kes tänapäeval kõnelevad „Lääne kaitsmisest“, milline väide on iseäranis kummaline, sest ähvardab just Lääs ise kiskuda kogu inimkonda oma korratu tegevusega tekitatud kaosesse; mõnest mööndusest hoolimata on veider ja õigustamatu kõnelda enda kaitsmisest Ida eest, sest ehtne Ida ei kavatse kedagi rünnata ega kellegi üle valitseda, ta tahab vai jääda iseseisvaks ja elada häirimatult, mis on ju igaiühele arusaadavalt piisavalt legitiimne taotlus. Paraku on tõsiasi, et Lääs vajab kaitsmist, kuid eranditult üksnes iseenese eest, vastu tuleb tegutseda tema enese arengutendentsidele, mis olles läinud äärmuseni, lõpevad paratamatult huku ja hävinguga; kõnelema peaks pigem „Lääne reformimisest“ ja reform, kui ta oleks see, mis ta peaks olema – nimelt traditsioonilise elukorra taastamine, käivitaks täiesti loomulikult lähenemise Idale.“ ²⁴

Islamistid on öelnud: jätke meid rahule, siis jätame meie ka teid rahule!

²² Arthur Kemp „Jihad: Islam's 1300 Year War on Western Civilisation,“ Ostara Publications 2008, 81 lk.

²³ Sébastien Mamerot „A Chronicle of the Crusades,“ Paris 2009, 757 lk.

²⁴ René Guénon „Nüüdismaailma kriis,“ tõlkinud Haljand Udam, originaaltekst ilmunud Pariisis 1946. aastal.

Neli aastat USA väliseestlane. Pärast 40. eluaastat taas koolis

Inna Feldbach, tõlkija, VPK nõunik

Kui olin USAs autosõiduuskuse omandamise ja joogatrennis käimisega esimese aasta ära sisustanud, hakkasin mõtlema suuremalt. Üks äraproovimata asi oli ammu unistus jaapani keel. Läksin seda õppima kodulinnakeses Northamptonis (Massachusettsi osariik) asuvas Smithi kolledžis. Linnakodanikuna oli see mulle üsna odav. Kursust nimetati intensiivseks, tund oli iga päev kell 9. Mõtlesin, et mis see siis ära ei ole, igal hommikul 45 minutit ühe hommikumaa keelega tegelda. Tegelikuses nägi aga asi hoopis teistmoodi välja. Pärast hommikust tundi tuli minna keelelaborisse, kus kõrvklapid peas tekste harjutati. Igaühel oli oma veebisait, kuhu pidi üles riputama igapäevase etteütuse. Kui õpetajanna nõudlik hää arvutist kostma hakkas, läks kõhus alati õõnsaks: võõras kiri, võõras grammatika, alles samal hommikul kuulnud võõrad sõnad. Tundsin end terve päeva nagu pabistav koolitüdruk, kuni etteütus pärast lõunat tehtud sai.

Mis mulle aga tohutut rahuldust pakkus, oli kirjamärkide joonistamine. See oli omaette meditatiivne tegevus ja ma unistasin pintsliga kalligraafia, milleni ma kahjuks ei jõudnud. Õpetaja valmistas aga pettumuse sellega, et ütles kohe: tema ei ole klassikalise jaapani kultuuri fänn. No tere hommikust! Semestri lõpul oligi meil grupitööna vaja ära lahendada hoopis mingi krimilugu, kus julma mõrtsukat jaapani keeles taga aeti. Kõik need tegurid veensid mind selles, et jätkata ma ei taha.

Aga mida ma siis tahtsin? Kuhu oli mul väljavaadet tööle saada? Mõtlesin raamatukogude peale, mis olid muidugi tõelised varakamb-

Vahtra all õppides möödus lõviosa aega. Oleksin küll tahtnud vahepeal rohkem lehti riisuda või lilli kasta.

Tütar Lemme minu kujundatud kodumaa altari ees. Kaljo Põllu repro itta lendavate kurgedega ja Eesti töökaaslaste kingitud kadakases karbikeses rukkisort Vambo.

rid, kus võis leida kõike, mis sul iganes pähe tuli. Väikelinnas Northamptonis muidugi päris kõike ei olnud, aga kaugemalt tellimine oli lihtne, nii et tegin aeg-ajalt ka seda. Kas õppida bibliograafiat? Uurisime võimalusi ja selgus, et interneti-bakalaureus oli täiesti võimalik. Aga mu süda ei läinud selle asjaga kaasa. Mõtlesin nii- ja teistpidi, et hakkan õppima muusikafondide haldamist, aga ikka ei olnud eriti põnev. Kuni siis äkki plahvatas: Antropoloogia! Indiaanlased! Etnomusikoloogia! Rahvaluule! Sinnapoole kiskus küll tohutult, ehkki mis töökohta võisin ma sel alal loota? Otsustasin järgida siiski kirge, mitte jahedat mõistust. Astusin Massachusettsi ülikooli (UMass) magistriprogrammi põlisameeriklasi tudeerima. Selgus, et nõuka-aegne ülikooliharidus Eestis kõlbas alushariduseks küll. Kool oli aga suhteliselt kallis. Tuli midagi välja mõelda. Mu juhendajaks määrati inglanna Julie, kes mu muret mõistis ja soovitas kandideerida antropoloogiaajakirja African Studies Revue toimetuse assistendiks. See pidi vabastama õppemaksust ja tagama väikese palga. Kandideerisin ja sain koha. Ma ei usu, et mind mingeid niite tõmmates

Massachusettsis on talvel palju lund. Poeg Paul mäesuusatamist harjutamas, esialgu lastenõlval.

Avastuseks kujunes Massachusettsi Moodsa Kunsti Muuseum, kus veetsin palju aega. Siin uurin toona veel elavate kirjas olnud Robert Rauschenbergi hiiglamaali, mis täitis terve saali.

aidati, lihtsalt läks õnneks. Olin 45-aastane. Võisin alustada kooli- ja tööelu oma tingimustel, mitte sundseisust lähtuvalt.

Aineid valisin terve sületäie. Ülikoolis oli võimas põlisameeriklaste programm, kus õppejõududeks nii „punanahad“ ise kui muud värvi tegelased. Kõige armsam oli kirjanduse õppejõud, kes oli tšerokii-indiaanlase ja mustanahalise vanema poeg. Ta luges sellise kirjanduse kursust, mida kirjutavad etnilised põlisameeriklased inglise keeles. Ta oli ka esimene ja ainus inimene, keda ma antropoloogiatudengina intervjuueerisin. Tahtsin nimelt avaldada Eestis artiklisarja „Indiaanlased ülikoolis“. Tahtmiseks see kahjuks jäigi, lihtsalt liiga palju oli õppida. Lugeda tuli tõesti nii palju, et koduaias suure vahtra all olevast lamamistoolist lahkusin vaid siis, kui oli vaja minna poodi või perele süüa teha. Ausalt öeldes viskas see tekstirohkus isegi ära. Oleksin tahtnud midagi käegakatsutavamat, raske öeldagi, mida. Õnneks näidati eri kursuste vältel, mida kuulasin, üsna palju filme. Iialgi ei unune näiteks hopi-indiaanlastest rääkiv film, millest sain teada, et kangast koovad seal mehed: isad koovad tütardele pulmarüü. Riietus ise oli üleni tähenduslik, näiteks punasega tikitud palistus sümboliseeris last toitvat emaka verd. See maailm oli siinmail siiski juba unustatud. Disain on abstraktne, inimese sisimast elust võõrdunud. Kursuste jaoks kirjutatud esseed olen tänini alles hoidnud. Arvasin muide, et mu inglise keel pole selleks piisav, aga oli. Veatu kõnekeele omandamiseks tulnuks seal keskkonnas elada vähemalt 10 aastat, aga kirjutamise keel oli mul, nagu selgus, olemas. Sain muudkui A-hindeid, mida ma tõesti poleks

oodanud. Siin, arvan ma, aitas mind kirg ja hea klapp juhendajaga, kes ütles, et töö kõrvalt õppimiseks lähebki vaja kirge, muidu ei jõua „*You have to be passionate!*“

Aga töö. See oli niisiis Aafrikat käsitlevas ajakirjas. Lihtsalt selle toimetaja oli meie ülikooli õppejõud ja seetõttu oli ka toimetus seal. Minu ülesandeks oli saabunud eelretsenseeritavatele artiklitele retsensendid leida. Kui saabus artikkel, pidin lühikokkuvõtte järgi määrama selle ainevaldkonna ja leidma USA ülikoolide pealt kolm spetsialisti, kes nõustuksid seda lugema ja arvustama. Kui kolm retsensiooni oli koos, andsin need toimetajale üle ja tema siis otsustas, kas asi läheb avaldamisele või mitte. Kõik kirjade näidistekstid olid arvutis olemas, aga muidugi on elu arvutikirjadest rikkam. Ikkagi tuli inimesi veenda, et nad kibeda õppejõutöö kõrvalt artikli arvustada võtaksid jne. Väga tihti tuli eitavaid vastuseid, et pealkiri on ahvatlev, aga aega ei ole. Siiski sain selle tööga hakkama ja telefonis aafriklastega rääkimine tõi vahel liigutuspiisara silma. Näiteks oli nõue, et artikkel tuleb esitada neljas eksemplaris, aga kui autor sulle pihib, et kogu ta ülikooli peale on üksainus arvuti ja paberit ka ei jätku, ütlesin, et saatke nii nagu saate, küll ma paljundan. Paberikulu kohta peeti ka meil arvestust, aga kes seal ikka õiendama hakkas. Nii sain ma õpitud ja töötatud korraga. Mõni kursus tuli küll pooleli jätta, sest lugemise koor-musega ei tulnud ma lihtsalt toime, aga huvitav oli ja hing oli valikuga rahul. Mõnikord, kui istusin oma töötoas suure Aafrika kaardi ees, mõtlesin: see on küll mõeldav vaid USAs, et üks immigrandike kogu maailmas levitatavas aja-kirjas töötab. Enne mind oli seal töötanud türklanna ja arvuti taustapildiks oli seetõttu Bosporuse väin. Ja veel, meie kursusel oli üks väike itaallanna, kelle vanavanemad olid olnud sõna otseses mõttes kirjaoskamatud maainimesed, talupidajad. Kool viis kokku huvitavate inimestega.

Siis aga selgus uudis: abikaasa teatas, et me kulutame siiski liiga palju ja tuleb hakata mõtlema Eestisse tagasipöördumisele. Elu oli Eestis siis veel kolmandiku võrra odavam kui seal. Nii õppisingi ma UMass'is vaid ühe talve. Selle ajaga teenitud palgast oleksin võinud Eestis osta ühetoalise korteri. Iga-tahes põnev koolitalv oli. Suvel 2003 kolisime Eestisse tagasi, magistrikraad jäi kaitsmata, isegi teemat ei jõudnud ma valida.

Kuidas meist said väliseestlased?

Mari Järvi, pianist, Lahti

Meie pere, väikeste Järvide pere on üks omamoodi pere. Lisaks sellele, et siin on seitse liiget (isa, ema ja viis last), oleme kõik muusikud. Kuidas siis on nii läinud, et kõigist on saanud muusikud ning meist, Eesti patriootidest ja suurtest isamaa-armastajatest said väliseestlased?

Muusika on meie peres juhtival kohal olnud alati. Eelkõige on see tulnud pereisa Teedu poolt, Järvide dünastiast, kus on peaaegu kõik muusikud. Teedu isa Vallo Järvi tegutses kogu elu dirigendina Estonia teatris. Vallo vend Neeme on dirigent, samuti tema pojad Paavo ja Kristjan; tütar Maarika on flöödimängija. Teedu vend Andrus on violalakunstnik. Minu suguvõsas on professionaalseid muusikuid vähe, kuid siiski oli üks vanaonudest – Roland Laasmäe – tuntud kooridirigent ja laulupidude üldjuht. Minu isa aga on suur muusika-armastaja ja elupõline laulja Teaduste Akadeemia meeskooris ning on osalenud võib-olla rekordarvul laulupidudel.

Kui meil sündisid lapsed, oli see enam-vähem loomulik, et nad kõik – Marius, Miina, Mihkel, Madis ja Martin – tuleb panna muusikat õppima. Olen ise pianist ja pidasin seda väga oluliseks, et kõigile lastele tuleb anda vähemalt võimalus proovida mingit instrumenti, ja nii see läks. Sellele aitasid muidugi kaasa mu head sõbrad ja kolleegid Tallinna Muusikakeskkoolist – Laine Leichter, Ivi Tivik, Maigi Pakri jt., kes võtsid meie lapsed oma klassi ja andsid neile parima võimaliku algõpetuse pillitehnika valdkonnas. Lisaks sellele, et käisin kõigi laste tundides kaasas, harjutasin nendest igauhega eraldi õhtul kodus. Samas töötasin ise ka pidevalt Tallinna Muusikakeskkoolis. Oli hea, et lapsed olid samas koolis, ja nii sain ka tööl olles nendega sisuliselt koos olla – vähemalt samas majas.

1990. aastate alguses teatavasti toimusid Eestis suured muutused ja puhusid uued tuuled. Paljud kunstnikud ja muusikud otsisid avaramaid tegutsemisvõimalusi laias maailmas, sest väikeses Eestis oli häid muusikuid palju ja tegutsemispõld üsna kitsas.

Suure perega rahaliselt toime tulemine muutus järjest keerulisemaks, ja pidigi otsima teenimisvõimalusi ka mujalt. Algul olid need lihtsalt esinemised ja turneed. Paljud muusikutest sõbrad ja õpingukaaslased olidki juba tööle

asunud Soome, erinevatesse linnadesse, erinevatesse orkestritesse, ja nad kutsusid meidki ning andsid teada, kus mõni koht vabanes.

Selleks et saada töökoht, pidi Teet mängima konkursil ja selle võitma. Esimene oligi soolotšellisti koht Kouvola linnaorkestris. Seal olid ajutised lepingud ja seepärast perele elamisluba ei antud. Tohtisime poole aasta jooksul kolm korda kaheks nädalaks Soome minna ja igakord pidime uue viisa taotlema. See oli väga keeruline, sest oli viis väikest last ja saatkonnas tuli seista väga pikkades järjekordades, vahel minna kohale juba poolest ööst.

1994. aastal avanes võimalus saada püsiv töökoht Lahti linnaorkestris, ning see andis ka perele võimaluse Soome kolida. Loomulikult ei olnud see muudatus kerge: pidin maha jätma oma suurepärase töökoha Tallinna Muusikakeskkoolis; lapsed tuli samast koolist ära võtta, leida neile võimalus jätkata muusikaõpinguid Lahtis, st. teha sisseastumiskatsed Lahti konservatooriumisse, mis oli tol ajal äärmiselt kõrge tasemega. Eestisse jäid maha vanemad, sugulased jne.

Sisseastumiskatsed läksid edukalt ja kõik lapsed said jätkata muusikaõpinguid Lahti konservatooriumis teenekate pedagoogide käe all. Samuti oli vaja otsida neile võimalused jätkata õpinguid üldhariduskoolis. Siin olid suuresti abiks mõned head soomlastest sõbrad. Tuli leida ka korter, eluase seitsmele inimesele.

Alustasime täiesti nullist. Saime suure üürikorteri, kuid sinna ei olnud panna midagi muud, kui tiibklaver “Estonia”, söögilaud ja mõned toolid – see oli kõik. Magasime kõik põrandal madratsitel. Tasapisi tõid soome sõbrad meile oma kasutatud mööblit ja muud hädavajalikku, ning nii hakkas elu tasapisi veerema. Alguses oli raha väga napilt – üks palk ja seitse inimest. Kuid peagi kutsuti mind tööle Lahti konservatooriumisse kontsertmeisteriks ja hiljem ka klaveripedagoogiks. Me esinesime palju koos lastega väga erinevates saalides, kirikutes ja isegi kodukontsertidel. Lapsed oskasid oma vanuste kohta suhteliselt palju mängida, ja nii meid kutsutigi igale poole esinema. See oli väga tore aeg. Martin oli veel väike ja käis lasteaias, ning ühel päeval, kui koju jalutasime, ütles ta mulle: ”Emme, see oleks ikka kohutav, kui ühes peres kõik oskavad pilli mängida, ja üks ei oskaks üldse...” Nii alustas ka tema viiuliõpinguid Lahti konservatooriumis.

Algul ei osanud lapsed üldse soome keelt. Nad pidid minema kooli, kuid ei saanud aru, mida seal räägitakse. Meie, täiskasvanud, olime nõukogude ajal vaadanud ikka Soome televisiooni ja tänu sellele harjunud keelest aru saama, kuid ka meie polnud varem eriti soome keeles rääkima pidanud. Eriti raske oli vanematel lastel, sest õppida soome keeles bioloogiat või ajalugu oli päris keeruline. Algul ajasime kõik üheskoos järke ja vaatasime sõnaraamatust, mida tähendab üks või teine veetaim eesti keeles.

Kodune keel on meil alati olnud eesti keel, ja selles oleme teinud range vahe. Kui läheme uksest välja, räägime teistega soome keelt, kuid omavahel

Järvide kontsert Leigo järvel 2016 aasta suvel

kõneleme alati eesti keeles. Ma ei ole kunagi tahtnud, et räägime läbisegi, üks sõna ühest, teine teisest keelest. Niisiis, kas üks või teine, aga puhtalt! Oleme selle 22 aasta juuksul pidevalt külastanud oma kodumaad, vanemaid, sugulasi, sõpru, tuttavaid. Nädalavahetustel, pühadel, koolivaheaegadel jne.

Igal suvel oleme osalenud väga aktiivselt mitmetel suvemuusikafestivalidel Eestis: Haapsalu keelpillifestival "Viulimängud", Pärnu muusikafestival, Leigo järvemuusika, Lihula muusikapäevad jne. Viimane nendest on oma pere asutatud festival, vanade juurte hällis, Lihulas.

Nendel üritustel on osalenud ja esinenud tavaliselt kogu meie pere. Nii solistidena, ansamblites, orkestrites, kontsertmeistrina, pedagoogidena suvekursustel.

Kuigi kolleegid ja sõbrad Soomes on meid väga hästi vastu võtnud ning armastanud ja toetanud, on meile alati olnud Eestis tegutsemine, esinemine, olemine, Eesti käekäik äärmiselt tähtsal kohal. Välismaal argielu elades pole me hetkekski lakanud olemast eestlased. Me armastame Eestit ja igatseme oma kodumaad. Seda on isegi raske seletada: kus on siis meie kodu?

Siin Lahtis on meie töö, palju häid sõpru, kodu, kuid meie kodumaa on Eesti. Sageli on tunne, et elame kahe maa vahel ja armastame mõlemaid. Osa meie lastest on nüüdseks juba tagasi pöördunud Eestisse, rajanud seal perekonna või asunud Eestis tööle muusikuna.

Soomes elamine aga on õpetanud meid kõiki väga palju positiivses mõttes. Oleme õppinud erinevatest väärtustest paremini aru saama. Meil on olnud võimalus professionaalselt areneda ja oma andeid lihvida. Oleme õppinud lugu pidama korrast, ligimesearmastusest, kainest mõtlemisest jne. See on avardanud meie maailmavaadet ja andnud võimaluse kasvatada inimeseks oma viis last, viis muusikut. Soome riik on aidanud meid selles väga palju nii materiaalselt kui ka muul viisil. Lastel on olnud võimalik õppida väga heades

õppeasutustes, muu hulgas Helsingis Sibelius-Akadeemias. Me esineme palju ja kõikjal, nii koos perega kui ka igaüks eraldi. Meie peres on kaks tšellisti, kaks viiuldajat, kaks pianisti ja üks vioolamängija. Muusika on see, mis meie perekonda ühendab igal ajal ja ükskõik millisel maal. Selle kaudu mõistame üksteist alati, ja see on suur tugi ja suur väärtus. See on nõudnud aastate jook-sul iga päev pisut vaeva, kuid nüüd on selle tasu käegakatsutav.

Meie pere muusikutest on sündinud ansambel ”*Järvi instrumentalists*”, mis koosneb seitsmest muusikust, kes võivad soovi korral esineda, kas koos, duodena, triona, kvartetina või kvintetina jne. Meie repertuaari moodustab kauneim klassikaline muusika, mis on kirjutatud erinevatele koosseisudele. Samuti teeme töötlust ja mängime soovi korral ka pisut kergemat muusikat.

Foto Leigo järvel vasakult: Marius, Mihkel, Teet, Martin, Madis, Miina ja Mari Järvid

Nüüdseks on pandud alus ka oma väikesele kontserdiagentuurile, mis kannab nime ”*Vertigo music*”.

Veerandsada aastat hiljem

ANDRIS LÄÄTS, ortopeed, Riia

Olen sündinud 1963. a. Tallinnas. Varsti pärast minu ilmaletulekut kolisid mu vanemad Maria ja Vello Lääts Riiga. Poolteise aasta pärast sain seltsiliseks venna Toivo. Kuni koolimine kuni rääkis isa kodus minu ja Toivoga eesti keeles, mis tänapäevani pole meil ununenud. 1970. a. alustasin õppimist lätikeelses koolis. Koolivaheajad veetsime koos vennaga maal vanaisa ja vanaema juures Eestis. Seal tutvusime eestlastega päriselt ja omandasime eestlastele omast vaimu. Me olime uhked, et oleme eestlased.

Peatselt muutus ka meie perekonnanimi – Lääts asemele kirjutati Lātis meie pere dokumentidesse perenimeks Laats. Nii on ka kirjas minu arstidiplomil, mille sain 1987. a. pärast Riia Meditsiini Instituudi lõpetamist. Asusin tööle kirurgina Riia 2. lastepolikliinikus.

Järgmine, 1988. a. oli Riias väga ärev ja huvitav aeg – Läti rahvaste uus ärkamisaeg.

Pardaugavas (Riia linnaosa), kus meie elasime, tulid kokku Riia eestlased. Läti Eesti Seltsi koosolekutele kutsuti ka minu isa Vello Lääts, kuid ta pidas vajalikuks sinna saata mind. Läksin, ja sain oma silmaga näha, et Riias elab paarsada eestlast. Jõulupeole *Ave Sol* saalis kogunes neid küll rohkem, sest tuldi abikaasade ja lastega. Tutvusin seal paljude meeldivate optimistlike inimestega. Eriti meelde jääv oli Ilmar Kruus, kes eesti keelt eriti ei rääkinud,

Andris Laatsi pere: paremalt Andris, poeg Rafael, abikaasa Lolita, ema Maria ja vend Toivo.

kuid oli väga eestimeelne ja tantsitas seltsi pidudel kõiki daame. Jäi mulje, et ta oskab suurepäraselt kõiki seltskonnatantse, mis aga oli selles seltskonnas haruldus.

1989.a. algul alustas tegevust Läti Eesti Seltsi rahvatantsurühm. Mind kututi tantsima ja ma läksingi. Esimesele tantsuproovile kogunes 13 isetegevuslast, oli ka leitud õpetaja. Ta soovitas meil paaridesse võtta. Neid inimesi, enamasti minust vanemaid ja paari noorematki, ma ei tundnud, ja nii jäin üksinda ilma partnerita. Kartsin juba väga, et tuleb tantsida õpetajaga ja teistele midagi ette näidata.

Aga siis avanes proovisaali uks ja sisse tuli Läti Eesti Seltsi esinaine Leili Utno, et vaadata, kuidas tantsijatel asi edeneb. Mäletan hästi, kuidas edasi edenes. Tantsuõpetaja mainis: „Oi kui tore! Palume, et Leili Utno tantsiks Andrisega, kel pole kaaslast!” Nii saime tuttavateks ja tantsupartneriteks. Hea oli, et Leili oskas neid tantse, eriti „Tuljakut“, mida oli tantsinud ülikoolis õppimise ajal Moskvast. Sain nii mõnegi tantsu kerge vaevaga selgeks. Muusika tuli magnetofonilt. Noid laule ma teadsin, sest meie kodus kuulati tihti eesti muusikat. Tantsuproovid olid tollal väga oodatud sündmused, kus sai tantsida, naljatada ja südamest naerda.

Kuid mõne aja pärast, 1989. aasta kevadel, seltsimaja korrastamise talgute ajal, algas Riias nii intensiivne eesti kooli rajamine, et seltsi juhatajal Leili Utnol kulus iga viimnegi tööst vaba minut kooliprogrammidele, kooli asutamise lubadele, ruumide ettevalmistamisele ja õpikute hankimisele, ning

tantsuproovidesse ta enam ei jõudnudki. Meelsasti oleksin teda kooli asjaajamistes aidanud, kuid tal oli targemaid abilisi kui mina oma pediatridiplomiga. Dr Leili Utno töötas tollal Riia Meditsiini Instituudi biokeemia osakonna juhatajana, ja subordinatsioonist lähtudes, taandasin end tema lähemate kolleegide hulgast.

Kahjuks jäin ilma partnerita ja tantsuproovidele polnud enam asja. Küllastasin aga seltsi üritusi ja rõõmustasin koos teistega, kui 1989. a. sügisel Läti Eesti Seltsi majas asus Riia eesti kooli esimeses klassis õp-

Andris Laats tegeleb vabal ajal muusikaga

pima üle 30 lapse. See oli Läti Eesti Seltsile õnnelik aeg. Mõtlesin siis endamisi, et kui mina kord abiellun ja isaks saan, siis oma lapse toon kindlasti sellesse kooli õppima. Ka enda suhtes tegin mõned tähtsad otsused. Nimelt otsustasin, et minust peab saama hea ortopeed. Seetõttu otsisin ja leidsin võimalusi õppida ja praktiseerida ortopeedia alal hea tasemega kliinikutes USA-s, Prantsusmaal ja Saksamaal.

Kord, arvatavasti 1994. a. alguses, lugesin ajakirjandusest, et Lätis resideerinud Eesti suursaadik Leili Utno on kodumaale elama asunud. Eesti Seltsi üritustele mind enam ei kutsutud. Seostasin neid kahte asjalu ja arvasin, et selts on laiali läinud. Sisuliselt see nii õngi toimunud.

Läti Eesti Seltsist polnud aastaid midagi kuulda, kuni saatus viis mind kokku Toomas-Kaldaga, kes väitis, et tema on Läti Eesti Seltsi esimees. Sain sellelt mehelt selges eesti keeles teada, et Läti Eesti Selts on siiski olemas. Liikmeid küll olevat vähemaks jäänud, kuid koos käiakse riigipühadel ja jõulupühade aegu.

Oma eesti keele oskuse säilimise eest pean tänama neid eesti keelt kõnelevaid patsiente, keda kiirabi meie haiglasse ravile toob. Sagedamini on need suvised jalgrattaturistid või sportlased, kes omi käsi-jalgu vigastavad. On olnud ka raskemaid juhtumeid lahtiste luumurdudega. Neid patsiente ravides kasutan alati suhtlemisel eesti keelt. Pean tunnistame, et arstides Eestist Lätti sattunud patsiente, on olnud hea koostöö Eesti saatkonnaga Riias. Saatkonna töötajad on alati tundnud aktiivselt huvi ja empaatiat haiglasse sattunud Eesti kodanike suhtes.

Minu poeg sai kooliealiseks mullu, 2016. aastal. Asusime abikaasa Lolitaga varakult talle kooli otsima. Esimene valik oli eestikeelne kool. Kuid selgus, et Läti Eesti Seltsi majas enam pole kooli, vaid selle ruumides tegutseb hotell. Sai me teada, et Riia eesti kool, mis asutati meie kodu lähedal, L. Nometnu tänavas, kolis sealt ära juba 2004. aastal. Sama nime all olev kool on Riias küll olemas, kuid asub linnaservas. Ka muid puudusi arvestades olin sunnitud nõustuma abikaasa arvamusega ja loobuma heast mõttest oma laps eesti kooli panna.

Kuid Eesti-huvi on meie pere endiselt olemas. Me ei tahaks oma eesti keele oskust kaotada. Loen igat eestikeelset ajakirja või kirjutist, mis ette juhtub. Möödunud aasta viis mind kokku inimestega, kellelt sain ajakirja „Välis-Ees-

Andris Laats 2009.a. valmistub opereerima Waterberi hospitalis USA-s.

ti“ viimaseid numbreid. Võisin lugeda huvitavaid artikleid väliseestlaste kohta kogu maailmast. Otsustasin taas Läti Eesti Seltsi külastada.

Sain teada, et 25. märtsil 2017, mil Lätis meenutatakse küüditatud ja küüditamiste läbi hukkunuid, peab Läti Eesti Selts oma aastakoosolekut. Läksin õigeks ajaks kohale ja kohtasin seal Toomas Kaldat, kes mu ära tundis. Selgus, et mind seltsi nimekirjades enam ei ole. Kuid Toomas Kalda tegi mulle ettepaneku uuesti Läti Eesti Seltsi liikmeks astuda ja sellekohane avaldus kirjutada. See tehtud, jäin otsustust ootama. Huvitav, et minuga samaaegselt astus liikmeks üks advokaat Tartust, kes väitis, et tunneb hästi Lätit, kuna on siin sõjaväes teeninud. Lasin siis silme eest läbi kõik need eesti soost ajateenijad, keda olin Lätis saadud traumade puhul opereerinud. Mõtlesin, et kui kasvõi mõnigi neist Eestist pärit ajateenijatest Läti Eesti Seltsi liikmeks astuks, oleks see väga huvitav nähtus.

Läti Eesti Seltsi raamatukogu jättis hea mulje: raamatud kõik korralikult riulitel, keskel koosolekulaud, kus juhatus oma istungit pidas. Läksin tuttavasse saali, kus koosolek pidi toimuma. Ka saal, kus 25 aasta eest talgutel ja koosviibimistel käisin, oli korras. Nurgas ikka seesama Läti Heliloojate Liidu poolt Läti Eesti Seltsile kingitud klaver. Ka toona ostetud toolid, millel istusime, olid puhtad ja nägused, nagu eestlastel kombeks.

Koosolekule oli kogunenud parkümmend inimest, enamik väga väärikas vanuses. Vist seetõttu ei tundunud mulle keegi tuttavana; ainult üks kaksikvendadest, perenimega Meri, ja veel mõned. Neid inimesi, kellega 25 aastat tagasi suhtlesin, polnud koosolekust osavõtjate hulgas märgata. Paljudel olid käes punased lipikud, mis tähendas, et keegi oli neid volitanud enda nimel hääletama. Sain teada, et tegemist oli valimiskoosolekuga, ja see oli hästi ette valmistatud.

Tallinnast oli kohale tulnud Läti Eesti Seltsi auliige pr. Leili Utno. Võtsin tema kõrval istet esimese reas, et kõigest toimuvast aru saada. Koosolek algas leinaseisakuga. Mälestasime hiljuti lahkunud seltsiliikmeid. Neid oli kolm, sh Ülo Meri, Helja Sarapik ja veel keegi, kelle nime polnud arusaadavalt nimetatud.

Koosoleku juhataja ja seltsi esimehe Toomas Kalda aruandest sain teada, et Läti Eesti Seltsi maja haldamine ja korrashoidmine, sh maamaksud, on aasta-aastalt kallimaks läinud ja sellele kulub suur osa rentnikelt saadavast tulust. Samas on maja seisund tekitanud fassaadi murenemisega seotud probleeme, mille lahendamiseks on kohalik omavalitsus korduvalt saatnud märgukirju ja hoiatusi. On tasutud arveid ja tehtud hädapäraseid remonditöid, kuid rahast ei piisa kõikideks tarvilikeks töödeks. Sobivat head investorit pole seltsi juhatusel 20 aasta jooksul õnnestunud leida. Pakkumisi on olnud palju ja on kohtunud mitme soovijaga, kuid kõigil neil on olnud omad puudused. Toomas Kalda pidas kõige sobivamaks investoriks inimest, kes on juba 15 aastat aastast Läti Eesti Seltsi kinnisvara kaasomanik.

Asjaolu, et seltsimaja omandivorm on muutunud, tuli paljudele üllatusena. Seepeale esines kohalekutsutud kaasomanik, kes teatas enda õigustest kaaso-

manikuna ja soovist maja omandada, kuna temal on ostueesõigus. Koosolek kindla otsuseni ei jõudnud, vaid volitas juhatust kaasomanikuga seotud kinnisvaraküsimustes lahendusi leidma.

Üllatav oli ka valimisprotseduur. Nagu juhatuse esimees T. Kalda rääkis, soovib seesama juhatuse koosseis tagasivalimist veel kolmeks aastaks, et alustatud kinnisvaratehinguid lõpule viia. Selle ettepaneku poolt hääletas enamus, vastu oli vaid kaks seltsiliiget. Lisaks koopteeriti surma läbi lahkunud juhatusliikme Ülo Meri asemele Läti Eesti Seltsi juhatusse seesama Pärja Svarpstina väimees, kes alles paar tundi tagasi seltsi liikmeks astus. Väidetavalt soovis see inimene anda juriidilist nõu seoses seltsi kõrgete kinnisvaramaksudega, oskamata läti keelt ja tundmata Läti seadusandlust. Tundus, et tegelik põhjus on midagi muud. Valdav enamik seltsiliikmetest nägi seda inimest esmakordselt. Siin on kommentaarid üleliigsed!

Tundsin huvi, et kui Läti Eesti Seltsi juhatus pole viimased kuus aastat amestis olles seltsi kinnisvara haldamisega hakkama saanud, kas on neil siis häid ideesid juurde tulnud, et soovivad samal allakäiguteel veel kolm aastat libiseda. Vastust juhatuseliikmetelt ei saanud.

Pöördusin siis kohaliku, Zemgale eeslinna omavalitsuse kinnisvararegistri poole, et asjast aru saada. Selgus, et Läti Eesti Seltsi ühisvara on võõrandatud kolmel korral – 2002., 2003. ja 2004. aastal – kaasomandi müügi lepingute alusel hr Straurmanisele. See andis ka vastuse küsimusele investorite puudumise kohta. Kaasomandi tekitamine on vastutustundetu tegevus, sest kahan-dab olulisel määral kinnisvara väärtust ja investorite huvitatust seltsi hoonest.

Niisiis – veendusin kahetsusega, et Läti Eesti Selts, mille liikmeks teist kor-da pidin astuma, pole alates Riia eesti kooli lahkumisest seltsihoonest 2004. aastal, eestlaste haridusalaseid võimalusi Lätis toetanud, ega ole oma eelkäija – Eestlaste Hariduse ja Abiandmise Seltsi – pärandisse lugupidavalt suhtunud.

Kuid tahaks loota, et ehk hakatakse tulevikus oma kohustustesse paremini suhtuma?

Kommentaar toimetusele: Eesti Maja Torontos. Läti Eesti seltsi Maja.

Nii Toronto Eesti Maja kui ka Läti Eesti Seltsi maja asutajad on olnud tuntud eest-lased, ESTO-de algataja Robert Kreem Torontos ja REHASE esimees Jüri Jaakson Riias, hilisem Eesti riigivanem ja Eesti Panga President . Mõlemad auväärased mehed on erinevatel aegadel olnud Välis-Eesti Ühingu liikmed. Mõlema maja puhul sooviti asutada eestlaste oma kodu välismaal, oma paik, kus olla ja jääda eestlaseks.. Mõlema maja puhul on oht, et see käesoleval aastal võõrandatakse . Põhimõtteline erinevus on selles, et kui Toronto eestlased peavad oma maja saatuse üle avalikku argumenteerit-ud dialoogi kõnekoosolekutel ja Kanada eestlaste ajalehe „Eesti Elu“ lehekülgedel, siis Läti Eesti seltsi maja idee on unustatud ja seda müüakse viimase 15 aasta jooksul tükkahaaval liikmeskonda teavitamata.

III osa

Välis-Eesti Ühingus

Välis-Eesti Päev 26.11.2016 Tammsaare Muuseumis Tallinnas

Välis-Eesti Päeva tähistamised novembri viimasel laupäeval Tallinnas on eestlaste ja väliseestlaste ühistele vaimsetele väärtustele ja huvidele pühendatud traditsioon.

Sel eesmärgil on tehtud koostööd eesti teadusasutustega, ülikoolidega ja paljude loovisikutega.

Käesoleval aastal on hea meenutada, et 2014.a. Välis-Eesti Päeva tähistamine toimus 29. novembril Tallinna Tehnikaülikoolis, kus põhiettekande tegi Eesti Teaduste Akadeemia President akadeemik Tarmo Soomere teemal „Soome lahe rannikud looduse ja inimeste surve all“. Selle lisandus teema “Soome lahe rannikualade demograafiline ülevaade“, mida käsitlesid Tartu Ülikooli inimgeograafia õppetooli professor Tiit Tammaru ja Välis-Eesti Ühingu juhataja Dr Leili Utno. Esitatud andmestik näitas, et ränne Soome kahandab Eesti riigi tööturu võimekust. Põhjusel, et Eesti oma rändeprrotsessidega eristub teistest Euroopa riikidest, tegi Dr Leili Utno ettepaneku Tartu Ülikooli demograafidele teha koostööd Soome Statistikaametiga, et väljaselgitada eestlaste arvukust, sotsiaalset tausta ja paiknemist. See ettepanek on leidnud kiiret rakendamist. Nii näiteks sisaldab 2017.a. Eesti tnimarengu aruanne suure ulatuses eestlaste rändeprrotsessidele pühendatud uurimistulemisi. Probleemi “Eesti rändeajastul“ käsitletakse k.a. 1.juunil riiklikult tähtsa aruteluna Eesti Vabariigi Riigikogus.

2016.aasta Välis-Eesti Päeva tähistasime A.H.Tammsaare Muuseumis. „Tõe ja õiguse aastal“, nagu Tammsaare Muuseum oli selle aasta nimetanud. Koosviibimisel kõneles filoloogiadoktor Maarja Vaino sellest, „mis teeb

A.H.Tammsaarest tõeliselt aegumatu kirjaniku. Milline on Tammsaare poeetiline võttestik, millega ta oma teoseid üles ehitas? Milline oli Tammsaare isikuna ja missugune oli tema elutun-

Kirjanik Mats Traati õnnitlevad Knuts Skujeneks ja Gun-tars Godins

netus .Milline on Tammsaare irratsionaalne poeetika.“

Vaimustav oli ka järgnev ettekanne “Eesti luule pagulussaastatel“, mida esitas ajaloolane ja emeriitdiplomaat Artur Laast. Ta nentis, et paguluses jätkasid Eesti tuntumad luuletajad Gustav Suits, Marie Under, Henrik Visnapuu ja teised oma loomingulist tegevust. Juhtivaid motiive oli mure oma kodumaa saatuse pärast, isiklik kaotuse valu ja lootus õiglasele tulevikule. Algupärane luulelooming, nagu ka tõlked teistest keeltest, said tõestuseks meie kirjanduse vaimujõust ja selle kuulumisest Euroopa kultuuri.

Välis-Eesti Päeval oli kohalviibijatel võimalus õnnitleda 80. sünnipäeva puhul Välis-Eesti Ühingu taasasutajat, selle auliiget Eesti kirjanikku

Mats Traati. Saime teada, et Mats Traat on 80 teose autor ja see number on kasvamas. Meil oli rõõm, et eestlastel on selline kirjamees Mats Traat, kes on pälvinud oma rahva suure lugupidamise ja kes annab jõudu lugejaile sellel oma teel püsida. Õnnitlejaid olid lähedalt ja kaugelt: Arvo Valton abikaasaga, Läti kirjanik Knuts Skujenieks, Läti tõlkija Guntars Godins, Läti kineastid Laima Zurgina ja Lucija Locmele, Riia ortopeed Andris Laats abikaasaga, Tallinna Ülikooli professor Ene Grauberg, Aaviku seltsi auesimees Helgi Vihma, rektor Ove Sander ja palju Välis-Eesti Ühingu liikmeid.

Lõpetuseks kõneldi, et Välis-Eesti Päevade tähistamise tava Tallinnas tuleb jätkata. Need annavad uusi teadmisi rahvuskaaslaste elust ja loomingust, edendavad pühendumust omakultuurile ja toetavad eestlaste vaimset ühtekuulumist.

Leili Utno, Välis-Eesti Ühingu juhataja

Välis eesti päeval 26.11.2016 osalejad Tammsaare muuseumis

Fotol vasakult Mats Traat, Leili Utno, Grete Li-sette Maasik ja loogikaproffessor Ene Grauberg

„Tõe ja õiguse“ aasta ning Tammsaare irratsionaalsuse poeetika

Maarja Vaino, filoloogiadoktor

2016. aastal möödus romaani „Tõe ja õigus“ I osa ilmumisest 90 aastat ning A. H. Tammsaare muuseumi eestvedamisel toimusid sel puhul kolm ettevõtmist: „Tõe ja õiguse“ lemmiktegelase valimine, romaanist tsitaatide lugemine Vikerraadios tuntud inimeste poolt ning uued järjejutud I ja V osa põhjal.

Kõige populaarsemaks kujunes mõistagi „Tõe ja õiguse“ lemmiktegelase valimine, mille ülivõimsa hääletasaagiga võitis Vargamäe Krõõt. Teisele kohale jõudis Pearu ning kolmandaks tuli Indrek. Vargamäe Andres oli pärast oma teist naist Mari alles viiendal kohal.

Väga hea vastuvõtu osaliseks sai ka „Tõe ja õiguse“ katkendite lugemine Vikerraadios. 20. septembril hakkas Vikerraadio eetris pärast kella üheteistkümneseid uudiseid kõlama iga päev 39 päeva järjest (nii palju on romaanis peatükke) umbes 1-minutiline katkend „Tõe ja õiguse“ I osast mõne tuntud inimese esituses. Pidasime oluliseks, et seeläbi antakse märku: ühiskonna eliiti kuuluvad inimesed armastavad meie kirjandusklassikat. Samuti kõlasid üle aastakümnete Raadioteatris uued, „Tõe ja õiguse“ aasta raames loodud järjejutud, esitajateks Peeter Tammaru ja Indrek Sammul. Need kõlasid oktoobri lõpus eetris kahel järjestikusel nädalal. Järjejutte saab ka järelkuulata ning oleme kuulnud, et paljud õpilased kasutavad järjejutte abiks õppimisel.

„Tõe ja õiguse“ aasta andis ka mulle tõuke pingutada, et saada valmis oma raamat „Tammsaare irratsionaalsuse poeetika“, mis põhineb minu 2011. aastal kaitsnud doktoritööl, on aga raamatus saanud mitmeid täiendusi, näiteks pikema sissejuhatuse „Minu Tammsaare“ ja väikese mõistesõnastiku raamatu lõpus.

2009. aastal oma doktoritööd „Irratsionaalsuse poeetika A. H. Tammsaare loomingus“ kirjutama asudes tuli mul langetada üsna põhimõtteline otsus. Kas jätkata umbes samas suunas nagu olin teinud bakalaureuse- ja magistratöödega või valida teistsugune lähenemine? Olles ülikoolis üsna lähedalt ja korduvalt kokku puutunud teooriakeskse lähenemisviisiga, leidsin, et oma doktoritööd ma ei tahaks kirjutada ühegi teoreetiku raamistikus, vaid keskenduda sellele, mis koorub välja konkreetselt Tammsaare enda teksti lugedes. Mind huvitas ennekõike, milliseid võtteid ja korduvaid kujundeid Tammsaare kirjutades kasutas ja mida olemuslikku see võttestik räägib kirjaniku kohta? Ilukirjanduses köidab mind alati see, millised salajased hoovused ja keerised liiguvad teksti nähtamatutel tasanditel ja kuidas peegeldub selles vastu kirjaniku vaim, maailmatõlgendus.

26.11.2016 Tammsaare muuseumis esineb Maaria Väino

Tammsaaret uurima asudes oli minu probleemi lahkamise käivitajaks mõiste „irratsionaalsus“, mis tundub mulle asuvat Tammsaare loodud ilukirjandusliku maailma keskmes.

Püüan siinses lühikeses kokkuvõttes anda ülevaate sellest, milliste järeldesteni oma töös jõudsin.

Tammsaare looming on kantud irratsionaalsest elutunnetusest

Jagasin oma uurimuse tulemused viide alateemasse, mis on pealkirjastatud nii:

1. Saladused sündmuste käivitajana (alapeatükid: Salapära teose õhustiku loojana; Sündmuse käivitavad saladused ; Saatusest mittepääsemine
2. Reaalsed ja irrealsed maastikud (alapeatükid: Vargamäe ja mässav inimene; Kõrboja ja ootav maastik; Põrgupõhja – piiripealne maastik; Tallinn ja aimatav linnakeskkond)
3. Eneseväljenduse piirid ja sfääride muusika (alapeatükid: Laulik ja Kandlemängija; Varjundid. Anton Petrovitši juhtum; Novell „Viul“ ja preili Mardus; Viulimüstika Eesti kirjanduses; Kosmiline helisemine)
4. Lunastuse ilmumine. Neitsilikud tegelaskujud (alapeatükid: Saatuslik ja neitsilik; Lepitus ja ravi: väljapääs „meeste maailmast“; Sonja ja „igavene naiselikkus“; Ajatsüklid ja naiselik viljakus=
5. Narr mõistuslikkuse õdnestajana (alapeatükid: Pearu (mängu)kaardilaud; Põrgupõhja Vanapagana vemp; Härra Mauruse tõde; Karini lobisemine; “Me kaks vana narri!”)

Tammsaare loomingut nende erinevate märksõnade, kujundite ja teemade kaudu analüüsid jõudsin järeldusele, et irratsionaalsuse kohalolek inimese reaalsusetundes oli Tammsaare maailmavaateline seisukoht, mistõttu see avaldub ka tema teoste üldises õhustikus ning tegelaste reaalsuskogemuses.

Oluline on, et see ei avaldu juhuslike elementidena, vaid üsna järjekindlalt, võiks lausa öelda, et struktureeritult. Paigutaksin üldistavalt selle struktuuri toimimise kujutluslikule vertikaal- ja horisontaalteljele, millest hõlpsamaks arusaamiseks olen asetanud oma peamised märksõnad tabelisse.

MUUSIKA ülendav kokkupuude irratsionaalsuse/ transtsendentsusega		
SALADUSED/ SALAPÄRA sündmuste käivitamine; uute tegevusliinide teke; tegelassuhete pingestamine	NARRI-TÜÜPI TEGELANE vastastegelasekäitumise provotseerimine; sündmustiku tõukamine kulminatsioonini	NEITSI uue teadvuseseisundi tekkimine; tegelase lunastamine ja/või (elu)tsükli lõpetamine
MAASTIKUD aheldav kokkupuude irratsionaalsuse/ transtsendentsusega		

Vertikaaltelje alumises otsas on maastikud, mis üldjuhul seovad inimese kindla paiga külge ning sümboliseerivad inimese sõltuvust ümbritsevast (loodus)keskkonnast ning oma bioloogilisusest. Looduse/maastike (loodus samastub Tammsaare tihtipeale kindla maastikuga nagu Vargamäe või Kõrboja) kaudu tajub inimene teravalt oma jõuetust ümbritsevat kontrollida: inimene ei saa takistada aastaaegade muutumist ega tormi tulekut. Seetõttu – kuna looduse kaudu avaldub alati inimesest suurem jõud – on maastik Tammsaarel ka kokkupuutepunkt jumalikkuse või muu irratsionaalse jõuga. Loodus on omalaadne vahendaja, mille kaudu Tammsaare tegelased kohtuvad/tajuivad transtsendentsust, mingit olemuslikku erinevust neile tuttavast maailmast või sellest, kuidas nad maailma endale ette kujutavad. See tingib lõhestatuse tunnet ning maastikud ongi Tammsaarel sageli seotud lõhestatusega: eksisteerib tegelaste kujutluslik pilt maastik ning reaalne paik, mis sageli selle kujutlusega ei kattu. Irratsionaalsus avaldub aga ka selles, et endale seletamatul moel tunnevad tegelased, et on konkreetse paiga külge seotud ega saa sealt lahkuda või saavad lahkuda alles pärast mingi ülesande sooritamist/lahendamist (Indrek, Põrgupõhja Jürka).

Niisiis on maastikud Tammsaare loomingus tugevaks, kogu teost teljestavaks aluseks, millelt ja millel hakkab lahti kerima end ülejäänud lugu ning maastikud ise on loo käigus pidevalt aktiivsed mõjutajad (tegelased).

Vertikaaltelje teise otsa, üles, paigutan muusika.

Muusika funktsiooniks on tuua inimese eksistentsiaalse aheldatuse seisundisse lunastav, avardav tasand. Muusika-motiiviga kaasneb Tammsaare loo-

mingus sageli tegelast ülendav, haruldane harmooniline seisund. Muusika kaudu tajuvad Tammsaare tegelased harvaesinevat vabastatust, milles on ühtsustunnet kosmilisega.

Tammsaaret kasutab muusika-motiivi ka siis, kui keele väljendusvahendid jäävad kitsaks. Erakordselt intensiivsete tunnete väljendamisel lülitub teksti sageli muusika-motiiv, mis annab edasi tegelase või olukorra emotsionaalset ülepinget. Muusikal on Tammsaare tekstis ka rütmistav roll, vajadusel hoiab ta selle kaudu tegevust paigal või toob sisse tegelase uuenenud teadvuse/hingeseisundi. Igal juhul ilmub muusika kaudu Tammsaare teksti irratsionaalne ja mõistuseülene komponent.

Vertikaaltelje põhjal võib näha Tammsaare teoste ideelist põhja: tema tegelane on sageli inimene, kes tunnetab eksistentsiaalset ängi, võimetust kontrollida teda ümbritsevat maailma ning kes seeläbi tunneb end n.-ö. saatuse mängukannina. Tammsaare ei kirjelda maastikke palju ega detailselt, nende funktsiooniks on olla kas „mängulaud“, irratsionaalsuse projektsioonipind või tegelaste emotsionaalse hingeseisundi peegeldaja. Nii on tegelane igal juhul olemuslikult kinnistatud temaga koos kujutatud maastiku külge. See kinnistatus või aheldatus on aga ühtaegu ka pinnas, millest võib sündida ülenemine, omalaadne katarsise-seisund, ja seda kujutab tihti peale meie vertikaali ülemine osa ehk muusika. Muidugi ei ole see telg igas teoses üks-üheselt korduv. Novellis „Viul“ on näiteks preili Mardus muusikast ühtaegu nii aheldatud kui ka ülendatud. Üliõpilasnoveellides ja romaanis „Ma armastasin sakslast“ ei ole tegelased aheldatud maastiku, vaid oma n.-ö. ripakiloleku külge; neid ahistab oma ruumi ja koha puudumine. Kuid kokkuvõttes on need variatsioonid samal teemal, ja see on inimese sõltuvus talle tundmatutest mõjudest. Harvaesinevat harmooniat, vabanemist sellest seisundist tähistab Tammsaare teostes helin, „sfääride muusika“. See on lunastus, mida Tammsaare tegelased otsivad ning mille poole nad püüdlevad.

Vertikaalteljega ristuvale horisontaalteljele paigutub sündmustikku kõige olulisemal määral mõjutav võttestik.

Sündmustikku käivitava tegurina on kõige alguses saladuse-motiiv. Saladuse tekkimine, varjamine, avaldamine tekitab tegelaste vahel pingeid, mis tingivad muutuse nende hingeelus, käitumises, tegutsemises. Saladused ise ole midagi mõistusevastast, kuid Tammsaare paneb oma tegelased nende kaudu irratsionaalselt käituma. Nii sugenevad teksti uudsed süžeeleiniid, ootamatud pöörded, saatuslikud olukorrad. Tammsaare tähistab saladustega teksti murrangupunkte ning kasutab neid oma poeetikas sündmuste irratsionaalse vallandajana.

Sündmustik käivitatud, viib seda edasi narri-tüüpi tegelane. „Tõde ja õigus“ on üles ehitatud vastandpaaridele, kelle omavaheline vastasseis moodustab kandva osa tegevustiku arengust. Narri-tüüpi tegelase funktsiooniks on eelkõige provotseerida, tõugata teist tegelast tegutsema, ka uutmoodi käituma. Provotseerimise vahendid võivad erineda: Pearu provokatsioonid erinevad

näiteks Karini ja Jürka omadest. „Tõele ja õigusele“ lisaks on narri-tüüpi tegelane Tammsaarele olemas kui vajalik kunstilise struktuuri komponent ka romaanides „Elu ja armastus“, „Põrgupõhja uus Vanapagan“ ning näidendis „Kuningal on külm“.

Provotseeriva, väljakutsuva ja irratsionaalse käitumise eesmärgiks on luua teostes olukord, kus sündmustik ei arene etteaimataval moel, kus tegelased seisavad silmitsi ootamatustega. Sellist käitumist võttena kasutades laseb Tammsaare viia narri-tüüpi tegelastel olukorra viimase piirini, kulminatsioonini. Selle rolli täitnud, narri-tüüpi tegelane „eemaldatakse“ sageli tekstist (nt. Karin), kuigi mitte alati.

Horisontaaltele lõppu paigutub saatuslik-neitsilik naiskarakter. See tegelasetüüp juhib sageli meestegelase elu/hingeseisundi staadiumi, mis põhjustab murrangu teose tegevusliinis. Nemad viivad lõpule tsükli meestegelase elus, olgu surmatooja, hingelise transformatsiooni põhjustaja või uuestisünni sümboliseerijana. Naiskangelaste roll on seotud ilmutuslikkusega, mis kisub meeskangelased välja rutiinist ja sunnib neid omaks võtma uut tüüpi käitumismudeleid. Meestegelased, kes seda ei suuda, on tihtipeale „määratud“ surema. Teistel algab uus elutsükkel, mille algamisega viiakse ühtlasi lõpule kõik eelnev. Toimub n.-ö. täielik teisenemine, uuestisünd – ja lahkumine lugeja vaateväljast. Tihtipeale mõjuvad Tammsaare teosed sissejuhatuseks sellele, mis toimub „pärast“. Ka selles võib näha irratsionaalsuse ilmingut Tammsaare loomingus.

Leian, et väljatoodud irratsionaalsuse rakendamise võtted moodustavad kandva osa Tammsaare isikupärasest poetikast, kuigi mõistagi ei ammenda seda.

Tammsaarelik realism ei piirdu ratsionalistliku ja välise (materialistliku) reaalsusekontseptsiooniga, vaid hõlmab ka irratsionaalseid aspekte ja tunnistab teispooleks kohalolekut. Inimese saatus sellises reaalsuses sõltub asjaoludest, mille mõtestamine ja mõistmine on inimesele keeruline või üldse võimatu.

Tammsaare suurus kirjanikuna tuleneb tema avatud eluhoiakust. Ta oli aldis märkama inimeses ja maailmas peituvaid väga mitmesuguseid nähtusi. Tammsaare ei üritanud tegelikkust raamistada, vaid tõi nähtavale selle erinevad, sageli absurdseidki tasandid. Kirjanikuna oli tema eesmärgiks kujutada inimest kogu vastuolulisuses ja terviklikkuses. See viis ka mõistuseväliste ja -üleste, irratsionaalsete tasandite tunnistamiseni nii elus kui inimeses. Sellest annab veenvat tunnistust tammsaarelik irratsionaalsuse poeetika, mille varal moodustub tema loomingu unikaalne, kordumatu muster.

Eesti luulest pagulusaastatel

Artur Laast

Paos jätkasid Eesti tuntumad luuletajad Gustav Suits, Marie Under, Henrik Visnapuu jt. oma loomingulist

tegevust, juhtivaid motiive oli mure kodumaa saatuse pärast, isiklik kaotuse valu, ja siiski lootus õiglasele

tulevikule. Nagu kirjutas meie suurim laulik Marie Under veel 1947. aastal:

*Oh saabu pea, päev püha, suur ja puhas!
Su lapsed ootavad sind pisarais ja tuhas.*

*Me ootame ja truudust me ei murra,
Nii kergem elada ja - uhkem surra.*

Artur Laast 26.11.2016 Tammsaare muuseumis

Henrik Visnapuul ilmus paos viis luulekogu küllaltki lühikese aja jooksul, ta sureb New Yorgis juba 1951. Tema viimased kaks kogu on “Mare Balticum” (1948) ja “Linnutee rännuraamat” (1950). Poeet jäi rasketel aastatel võõrsil ikka isamaalaulikuks ja peeneks impressionistlikuks lüürikuks. Üks tema viimaseid luuletusi “Viimne kevad”, mis ilmus ajakirjas Tulimuld surma-aastal, kõneleb luuletaja hingesuurest igaviku lävel:

*See õitsmine on mulle raske kannda
kui sammuksin ju üksi Toome randa
peol peieroog.*

*Ma muretumalt vilistades lähen
ning puistab õielehti mulle pähe
üks tuulehoog.*

*Miks peaksin elust lahkuma ma mures,
kui kõik, mis õitseb, möödumatult sureb,
ei tea, miks kust?*

*Mu ahastus ja armastus siin ilmas
saab leidma armu igaviku silmas,
sääl teispool ust.*

Eriliselt tõstaksin esile ühe unikaalse ja väga tervikliku luulekogumiku - nimelt ilmus 1972. aastal Karl Ristikivi “Inimese teekond”, mida iseloomustab

filosoofiline arutelu inimelu ja kodumaa saatusest, aastatega talletatud elutarkus. Luulesõbrad tunnevad hästi luuletuse “Minagi olin Arkaadia teel...” lõpuridu:

Nõnda ma istun ja tõesti ei tea, / vanduda ennast või saatust.

Ärge vaid öelge, et nõnda on hea, / nõnda on elu....

Sest teie ei tea, ei tunne mu isamaatust.

2002. aastal ilmus see kogu tervikuna prantsuse keeles - “Chemin terrestre” rööbiti eestikeelse tekstiga, tõlkijaks Tarah Montbélialtz (järelsõna autor A. Laast). Neid tõlkeid on korduvalt Prantsusmaal luuleüritustel ette kantud. Tõlge annab hästi edasi nii resignatsiooni kui inimese hingevaprust ja stoilisust, leebet nukrust olematuse palge ees, samuti panteistlikku kokkusulamist kõiksusega. “Inimese teekond” on märgilise tähendusega meie suure proosakirjaniku loomingus. See on ilmunud ka

Ühe Ristikivi hästi tuntud värssi järgi “*Ka sisaliku tee kivil jätab jälje, / kuigi me seda ei näe*” nimetas prantsuse kirjastus Armeline oma ilukirjanduse tõlkesarja “Le Chemin du Léopard” (Sisaliku tee), mille avas meie klassiku Friedebert Tuglase novellikogu “Inimese vari”

Mulle kui luulesõbrale on imponeerinud Aleksis Ranniti taidurlik looming. Mu kirjutuslaual on tema “Valimik”, New York, 1985, loen ja naudin neid luuletusi. See vene päritolu eesti luuletaja on saavutanud meie värsikunstis ülima meisterlikkuse, sellest on kirjutatud nii tunnustavalt, ent ka kadedalt. Minu jaoks on oluline just maestro Aleksander Aspeli ja Ants Orase kõrge hinnang tema loomingule. Tsiteerin Johannes Aavikule pühendatud luuletust “Keel”, mis on tõeline hümn eesti keelele:

*Sind, karge keel, su tiivustavat kurbust,
sind, range puhtevalgus, - meie keel,
ei tea mis rõõmusõrmiline kurgus,
ei tea mis leinameeli, meie keel -*

*Sind jõin ma sündimisest saati. Linde
soovahtrail laulis, suus me helge keel,
ning pilverahn kui ilmutuseingel
jää liuglema su hiilguses, me keel...*

*Täis viiulite leelutamist helget,
täis lauget õhtulaotust on me keel.
- Jää võitmatuks ja andestavalt heldeks,
lehtmetsane ja mullapäälne keel.*

1967. aastal andis Aleksis Rannit New Yorgis välja Anna Ahmatova kuulsa “Reekviemi” originaalis rööbiti Marie Underi tõlkega, oma nii eesti- kui venekeelse eessõnaga ja François Mauriaci järelsõnaga prantsuse keeles. Mul õnnestus üliõpilasena lugeda seda kohe pärast ilmumist. Väljaannet kaunistasid kahe suure luuletaja majesteetlikud fotoportreed, Rannitil kui Yale’ Ülikooli professoril oli rikkaim kirjanike portreede kollektsioon USAs.

Ajakirjades Eesti Looming, Tulimuld ja Mana on ilmunud läbi aastate luuletõlkeid prantsuse keelest (Arthur Rimbaud, Charles Baudelaire, Paul Valéry, Paul Éluard jt.), inglise keelest (Shakespeare, Carl Sandburg, Henry Wadsworth Longfellow, Robert Frost, Emily Dickinson, William Butler Yeats, T. S. Eliot jt.), saksa keelest - eelkõige Goethe “Faust” I, II (1955, 1962) Ants Orase tõlkes, “Rootsi luulepõimik” Gustav Suitsu tõlkes (1951), soome keelest (Eino Leino, Paavo Haavikko).

Suursündmuseks eesti luule jaoks kujunes keiser Octavianus Augustuse valitsemise ja Kristuse sündimise eelse ajastu rooma poeedi Publius Vergilius Maro eepilise poemi “Anneis” tõlge ladina keelest, mille teostas meisterlikes heksameetrites prof. Ants Oras. See rooma eepos, mis võttis mõõtu Homeroselt, on läbi sajandite mõjutanud Euroopa rahvaste kirjandusi kui geniaalse autori suurteos. Juba antiikajal muutus tema eeskujud kõikehõlmavaks, nagu tunnistas juba Ovidius. Luuletaja Vergilius ise on saanud Dante Alighieri “Jumaliku komöödia” läbivaks tegelaseks. Tõlke ilmumine eesti keeles 1975. aastal Lundis tähistas aga “Aenneisi” loomise 2000.-aastapäeva. See oli suurejooneline tõestus meie kirjakeele vaimujõust ja selle kuulumisest Euroopa kultuuri.

IV osa

Meile kirjutatakse

Eesti panteonis on ruumi kõigil meie suurmeestel

ARTUR LAAST, *ajaloolane, emeriitdiplomaat, Välis-Eesti Ühing*

18. juunil 2016 tähistas meie tunnustatud helilooja, organist, muusikapedagoog ja koorijuht Roman Toi oma 100. sünnipäeva.

See on väga haruldane, kui rahvusliku kultuuri suurkuju viibib nii auväärsel tähtpäeval meie keskel. (Kasutades sõna *meie*, pean silmas kõiki eestlasi, kus nad ka maailmas ei elaks.) Nüüd, kus Eesti riik on taastatud, on maestro Roman Toi üldtuntud ja lugupeetud ka sünnimaal, mida ta külastas viimati kaks aastat tagasi.

Meenutagem, et Roman Toi oli koos Gustav Ernesaksa ja Richard Ritsinguga 1990. aasta üldlaulupeo aujuht. 2011. aastal pälvis ta Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku elutööpreemia ja 2015. aastal Eesti Kultuurkapitali elutööpreemia.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum ning *Estonian Studies Centre/VEMU* (Väliseesti Muuseum) Torontos valmistasid koostöös ette näituse “Roman Toi 100” tähistamiseks *grand old man*’i 100. sünnipäeva. Seda näitust eksponeeriti ühel ajal nii Eestis kui ka Kanadas. 20. ja 28. augustil 2016 andis Eesti Televisioon eetrisse portreesaate temast. 20. juunil 2016 avati Viljandis, mille aukodanik helilooja on, tema elule ja loomingule pühendatud näitus. See pandi välja Vanas Veetornis, mille kui ajaloolise ehitise taastamise suurtoetajaks Roman Toi oli.

21. juunil 2016 toimus suur sünnipäevakontsert Tallinna Kaarli kirikus, kus laulsid Kaarli, Püha Vaimu, Peeteli ja Viimsi koguduse kammerkoorid, Toomkoguduse koor *Laudate Dominum* jt.

Tahaksin jagada isiklikke muljeid maestro kodukandis **17.–23. juunil 2016** toimunud

Suure-Jaani XIX Muusikafestivalist.

Neil päevil, ajastatuna muusikafestivali ajale, peeti Suure-Jaanis ka Välis-Eesti Ühingu suvepäevi. Meil oli suurepärase võimalus süveneda Roman Toi elu ja loominguga seotud ainetikku. Nautisime vokalistide konkurssi ja kontserte, mis toimusid väarikas sõjaeelses koolihoones, nüüdse Kondase Maja saalis. Selles hoones on ka linna raamatukogu, kes oli välja pannud Roman Toi elule ja loomingule ning selle kajastamisele pühendatud ulatusliku näituse, mis pälvis muusikafestivali külaliste tähelepanu.

Saime teada, et naabruses, Kõo vallas sündinud Roman Toi elas 8. eluaasta-ni Suure-Jaanis. Teame, et lapsepõlvemälestused saadavad aga inimest läbi elu. Kindlasti oli ta käinud ka Evangelist Johannese kirikus, mis rajati siia 1330. aastal.

Nüüd, maestro juubelisünnipäeva puhul, kanti selles pühakojas 19. juuni jumalateenistusel ette Roman Toi „Palve“, teos tšellole ja orelile; seda teost kohtab ka tiitli all „Palve Ketsemani aias“. Tšellot mängis Aarne Tammesalu, vendade Kriisade ehitatud orelil musitseeris Andres Uiho. Mulle jättis teose ettekanne sügava mulje, vaimusilmas kandusin Ketsemani aeda, mida olen Jeruusalemmas külastanud. Siin õlipuude all palvetas Kristus viimasel ööl enne arreterimist: „Minu Isa, kui see on võimalik, siis möödugu see karikas minust!“ (Mt 26:39). Roman Toi hingerikkaid orelipalu on üldse mängitud väga sageli nii jumalateenistustel kui ka kontsertidel mitmes riigis.

Pidulik kontsert 30. oktoobril 2016 „Estonia“ kontserdisaalis oli juubeliürituste väärikas lõppakord. Roman Toi 100. sünnipäevale pühendatud õhtul kõlas tema helilooming; kava kunstiline juht oli Hirvo Surva. Tegemist oli justkui laulupeoga: esinesid poiste-, mees- ja segakoorid, solistina oli kaastegev Kristina Agur (Toronto). Lõpus kõlas võimsalt ühendkoor palvega, et Kõigevägevam kaitseks meie kodumaad.

ERR-i kultuuriportaalist võis otseülekannet kontserdist jälgida kogu maailmas. Kontserdi ajal saabus tervitus juubilarilt ja tema pojalt. Saalitäis rahvast tervitas Roman Toid püsti seistes tormilise aplausiga – loodame, et see kostis üle suurte vete Torontonit.

Lõpuks veel üks mõte. Meil on terve rida suuri koorijuhte, keda kõrgelt hinda-dame. Roman Toi on nende väärikas reas. Aga seda enam hämmastab mind, et keegi – *nomina sunt odiosa* – peab vajalikuks halvustada mõnda tema kolleegi, kes elas kodumaal ja on nüüdseks meie hulgast lahkunud, olles ennast jäädavalt eesti kultuurilukku põlistanud.

Püssid, psüühika, piirid, pagulased ja põhiseadus

Andres Inn, PhD

Püssid Mõned aastad enne seda, kui alustasin tööd USA Texase osariigis politsei arenduskeskuse uurimisdirektorina, toimus kohutav juhtum.

1. augustil enne päikesetõusu tappis Texase noormees Charles Whitman oma ema ja naise.

Kui valgenes, ostis ta võltsitud pangatšekkide eest endale M1 karabiini, kaheksa karpi padruneid ja kaks lisasalve. Seejärel ostis ta teisest poest veel padruneid ja 12-kaliibrilise sileraudse jahipüssi. Kodus saagis jahipüssil toru ja kaba lühemaks ning pani ostetud varustuse kasti koos olemasoleva Remington 700 6-mm vintpüssi, 35-kaliibrilise vintpüssi, 30-kaliibrilise M1 karabiini, 9-mm püstoli, Galesi-Brescia 25-kaliibrilise püstoli ja Smith & Wessoni M19 357 Magnum revolvri.

Whitman otsis endale kodust toidumoonakaasa, võttis oma kasti, pani selle üüritud kärule ja vedas selle Texase Ülikooli torni vaateplatvormile. Järgmise poolteise tunni jooksul tappis ta laskudega 14 ja vigastas 31 inimest.

Texase Torni veresaunal olid kaugeleulatuvad tagajärjed. Uudisteprogrammid levitasid üksikasju juhtunust mitte ainult üle Ameerika, vaid terves maailmas. Charles Whitmani vaimuhaiguse sümptomid said aruteluteemadeks ajalehtedes, raadiosaadetes, teleprogrammides, vestlustes kohvikutes ja kodudes. Rahvale tehti selgeks, et Charles Whitman oli tõesti vaimuhaige. Lahkamisel leiti tal ajukasvaja. Enne veriseid sündmusi oli ta käinud arstide ja psühholoogide vahet, kurtes oma vägivaldahoogude üle.

Veresauna kõige suuremaks tagajärjeks oli see, et sellest sai eeskuju sadadele, kes olid samuti vaimuhaiged. Whitmani näite põhjal oli kõigil teada, kuidas vaimsete häirete puhul peab käituma. Nagu nakkushaigus levis üle Ameerika: toimusid sajad varjatud röövid ja tulistamised. Koolitulistajad ja ostukeskustes tulistajad said oma eeskuju just Charles Whitmanilt. Esimene juhtum kujunes eeskujuks järgmistele.

Psüühika Vaimsete häiretega inimese käitumisviis võib olla n-ö õpitav. Üks minu endistest professoritest, Charles Erikson, tundis erilist huvi selle teema vastu. Ta pani oma raamatule pealkirjaks „*Schizophrenia it ain't*“ ehk „See pole skisofreenia“.

Erikson uuris kinnipeetavaid vaimuhaiged ja leidis, et paljude käitumiseks olid kohapeal õpitud toimetulekumehhanismid. Nende kombed ja käitumisviisid õpiti vaimuhaiglas teiste patsientide käest. Erinevates haiglates võis näha erinevalt käituvaid patsiente. Erinevaid käitumisi pole märgata ainult haiglate vahel. Erisugustel kultuuridel võib olla väga erinevaid vaimsete häirete ilminguid.

Juba 1874. a kirjutati meeleheitel meestest Indoneesia Lõuna-Sulawesi provintsis, kes kartsid, et nende peenised kaovad ära. Sellist vägagi kurnavat häiret nimetati *koro*. Mehed, kes kannatavad selle tõve all, hoiavad ühe käega oma peenisest, et see ära ei kaoks. Seega on neil võimatu raskemat tööd teha: kalastada, ehitada, põldu harida jne. Mõne meelest oli *koro*-tõbi põdejale ülimalt kasulik, sest ta pääses seeläbi töötegemisest ja ühiskond hoolitses tema eest.

Sedalaadi näiteid on palju.

Shenkui on Hiinas levinud sündroom, kus mehed kannatavad somaatiliste sümptomite käes, milles süüdistatakse spermakadu.

Latah on kummaline vaimne seisund, mis avaldub Malaisias ja Indoneesias. Põdejad on emotsionaalselt nii üleskeeratud, et neil ilmnevad ülepingutatud šokireaktsioonid. Esineb ka tahtmatuid spastilisi tõblemisi, kui neid kõnetatakse.

Tonditõbi on kultuuriga seotud sündroom, mis esineb Ameerika indiaanlastel, kes on veendunud, et haige on sattunud surnud inimeste mõtete mõju alla.

Dhat'i sündroom on pärit Indiast. Seal kurdavad meessoost patsiendid, et kannatavad enneaegse ejakulatsiooni või impotentsuse all. Nad usuvad, et põhjuseks on spermakao urineerimisel.

Amok on sündroom, mis on levinud Malai ja Filipiinide meeste seas. Neis võib ootamatult vallanduda mõrvarlik hullus kas solvangu, armukadeduse või meeleheite tagajärjel. Paljud juhtumid lõpevad sellega, et mees tulistab automaatselt oma lähised surnuks.

Sustot põevad Texase osariigis latiino päritolu inimesed. Sümptomiteks on apaatia ja depressioon, mulle põhjuseks arvatakse, et hing või vaim on kehast lahkunud.

Jaapanis ilmub unikaalne sotsiaalne ärevus, mida nimetakse *Taijin Kyofusho*. Haigel inimesel esineb tugev hirm, et tema keha mõni osa häbistab, solvab või hirmutab teisi kas oma välimuse, lõhna või liikumisega.

Piblokto kujutab endast artilist hüsteeriat. See on inuiidnaistel esinev hüsteeriline reaktsioon, millega kaasnevad ohtlikud teod ja millele järgneb mälukaotus toimunust.

Shin-byung tähendab otsetõlkes „vaimu haigus“ ja on levinud korealannade hulgas. Esialgsed sümptomite juurde kuuluvad nõrkus, hirm, pearinglus, isutus, unetus ja seedetrakti probleemid.

Selles nimekirjas võiks olla veel hulganisti selliseid psüühilisi häireid, millest meil siin kaugeltki igäuks pole teadlik. Vanasti, kui piirid olid raskemini ületatavad, jäid need häired võõraste jaoks teadmatuks. Nii nagu keel ja kultuur arenesid eri piirkondades omamoodi, arenesid ka vaimuhaiguste ilmingud erinevateks.

Piirid Meie teadmised võõrrahvaste vaimuhaigustest ja kultuuridest on alati olnud piiratud. Me ei saa olla kunagi täielikult teadlikud sellest, mis toimub

väljaspool oma riigi piire või isegi oma linna piires, vahel lausa koduaias.

Mul on meeles, kuidas üks koolitüdruk avastas, et riigipiirid on enamasti tõmmatud suurte jõgede kohale. Muidugi ta ajas segamini põhjuse ja tagajärje. Jõed, mäed, kõrbed, järved ja paksud metsad kujunesid piirideks sellepärast, et neid oli raske läbida või ületada. Seega rahvad, kes elasid looduslikult piiratud aladel, arenesid ajapikku erinevaks nendest, kes elasid teisel pool jõge või järve, mäe või metsa taga. Erinevad keeled ja murrakud, rahvariided, toidueelistused, kombed ning vaimsed häired on kõik seotud elanikerühmade isolatsiooniga.

Läbi aegade on piiritagune isolatsioon omanud suurt tähtsust. Ükski rahvas ei taha, et neid vallutaks võõras võim, mis nõuab võõrast keelt ja kombeid. Looduslikke piire kaitsti südikalt ja harva murdsid vaenlased üle piiride. Aga kui rahvaarvu paisumine, ebavõrdsus rikkuses, naabrite ahvatlevad ressursid või ambitsioonikad valitsejad põhjustasid piiride ületamist, said nendest nähtustest ajaloos olulised sündmused, millest teame tänapäevani. Piiride läbimurdmistest räägivad raamatud, filmid ja sündmused muistsetest aegadest, näiteks Teisest Puunia sõjast, milles Hannibal parvetas elevante üle Rhône'i jõe ja läks nendega üle Alpide, või sellest, kuidas Rooma leegionid rajasid sil-la üle Doonau jõe ja ehtasid laevu, millega ületasid Inglise väina, kuni uusima ajan, mil Hitler tungis üle Poola piiri.

Suuremad tuntud piiriületused ei põhjustanud siiski kultuuride segunemist, ühtesulamist ega ühinemist. Rooma leegionid vallutasid suure osa Euroopast ja Inglismaa, aga vallutatud territooriumidele ehtasid endale kindlustused, milles elasid samade tavade järgi nagu rahvuskasulased Roomas. Vallutajad müürisid ennast sisse võõrriikides ja ehtasid piirideid ümber oma elamute. Kui kindluste ja linnade müüridest ei piisanud, ehitati veel suuremaid müüre, nagu keiser Hadrianus ehtas Šotimaa ja Inglismaa vahele või hiinlased ehtasid Hiina ja Mongoolia vahele.

Samuti on Eesti ajaloos selgelt näha rahvuste segregeerumist. Saksa Ordu rüütlid tungisid läbi Lõuna-Eesti metsade põhja poole ja jõudsid Paidesse, ehtasid sinna endale kindluse, mille müüride taha peitusid ja seega piirasid suhteid põliseestlastega. Taanlased, rootslased ja sakslased müürisid ennast Revali. Linnaelanikud müürisid omakorda Toompeal elavad rüütlid omakorda sisse. Piiratud alad salvestasid uustulnukate kultuuri ja kaitsesid okupante kohaliku Eesti kultuuri eest. Piiridest läbimurdmine ei nõudnud kultuuride kokkusulamist.

Isegi suured rahvasteliikumised Esimeses ja Teises Maailmasõjas lõppesid sellega, et nii võitjad kui ka kaotajad taandusid oma riikidesse tagasi.

Pagulased Praegu toimuv pagulaste sisseränd Euroopa riikidesse on eelkirjeldatust vägagi teistmoodi. Esiteks, uustulnukad ei ole füüsiliselt eraldatud põlisrahvast. Teiseks, vasakpoolsed võimeliidid soovivad immigrante integ-

reerida põlisrahvaga. Saksamaa paistab silma poliitikaga, mis üritab muuta pagulased vajalikuks tööjõuks. Arvata on, et pagulased ei lahkugi nendest riikidest, mis neid lahkelt vastu on võtnud.

Pagulased asustavad ajutisi laagreid nagu Calais's, getosid nagu Pariisi äärelinnades ja kuriteotsentreid nagu Rootsis pagulaste Rosengårdi geto. Türklaskel on omad elurajoonid Saksamaal. Londonis on Pakistanist, Indiast, Bangladeshist ja Kariibi mere maadest tulnute asumid. Neid külastatakse meeleldi maitsvate toitude ja huvitavate toodete pärast, aga selliste piirkondade rahvuslik homogeensus garanteerib, et kõik kultuuriaspektid säilivad – ka need, mis puudutavad psüühikahäireid.

Ma ei kahtle, et need mehed ja naised, kes aktiivselt peavad püha sõda ehk džihaadi Euroopa kultuuri vastu, on vaimsete häiretega. Kindlasti on midagi viga nendel, kes ründavad kirveste, nugade, automaatrelvade, pommide ja autodega süütuid inimesi. Vahe on selles, et tavaliselt Euroopa kodanik, kes kannatab psüühikahäirete all, otsib endale ravi või abi tervishoiuasutustest ega rakenda vägivalda.

Vasakliberaalsed poliitikud loodavad paremate pagulaste väljasõelumisele. Nad arvavad, et kui eraldada vaimuhaiged isikud sisserändajate hulgast, siis on Euroopa kaitstud. Aga probleem ei ole sõelumises. Korduvalt oleme näinud, et meid ründavad aastaid Euroopas elanud ja eeldatavalt integreeritud džihadistid. Terroristid ei pruukinud olla vaimuhaiged, kui nad Euroopasse jõudsid, või isegi siis, kui nad Euroopas sündisid.

Mingil protsendil inimestest ongi psüühikahäired. See on paratamatu ja vaieldamatu. Kuidas need häired ilmnevad, oleneb suurelt kultuurist. Isegi Euroopas sündinud terve laps õpib vanemate ja seltsiliste käest, kuidas käituda. Pariisis on linnaosi, kus naised pole näha ei tänaval, kohvikutes ega poodides. Sellistes kohtades üles kasvavad noormehed teavad, et üksik tüdruk või naine, kes ilmub nende ette ilma mehe kaitseta, on seksuaalseks ärakasutamiseks. Sellised noored mehed kaitsevad perekonna au sellega, et peksavad oma naised ja vägistavad võõraid, ja kui kops üle maksa läheb, siis panevad naised põlema või viskavad neile hapet näkku.

Integreerimata pagulased järgivad omi kultuurilisi aspekte. Kui elu läheb sellistel raskeks või talumatuks, siis võib arvata, et nad otsivad lahendusi oma kultuurist, mitte võõrustajate omast. Nende vastav käitumine on loogiliselt oodatav. Kui nende elu on raisku läinud, siis võib arvata, et nad sooritavad enesetapu, tappes samaaegselt niipalju uskmatuid kui vähegi võimalik.

Põhiseadus Eesti Põhiseadus ütleb, et Eesti on rahvusriik, mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade. Eesti kultuur pole ainult keel ja rahvatants. Kultuuri juurde kuulub ka käitumine.

Mina tulin Eestisse esimest korda 1975. aastal. Minu suuremaks üllatuseks oli see, et Eesti polnud 40 aastaga (ligi kahe generatsiooniga) täielikult venes-

tunud. Kiitsin mõttes eesti naisi, kes olid läbi aegade võtnud endale sakslasi, taanlasi, rootslasi, venelasi ja jumal teab mis rahvusest mehi ning teinud nendest eestlased.

See oli võimalik siis, kui rahvustehulgad, mis liikusid üle Eesti, tulid ja läksid, jättes üksikud inimesed kohapeale, või kui tulijad asusid ennast kindlustustesse, millest nad lõppude lõpuks lahkusid. Üksikuid madruseid, kes jäid sadama võlusid maitsma, oli lihtne omaks kasvatada. Üksikuid ärimehi ja kaubavahetajad võidi samuti lõimida. Aga suuri rahvahulki, kes elavad põlisrahvast segregeeritult, pole võimalik integreerida ega ümber kasvatada.

Eesti vasakpoolsed liberaalid seletavad meile, et nemad oskavad pagulasi integreerida ja vastu võtta. Haridusministeeriumi eksperdid kiidavad, et oskavad eesti keele selgeks õpetada lühikese ajaga. Kui palju selline jutt tegevalikkusele vastab, seda on näha Narvas, Kohtla-Järvel, Sillamäel, Jõhvis, Lasnamäel jne. Kui Eesti poliitikud oskaksid võõrrahvaid kodustada, oleks see meile ammu silma paistnud.

Poliitikute nägemus võõrkultuuridega ringikäimisest on minu arust lühinägelik ka vanglate ja pagulaskeskuste suhtes. Kui võõrrahvast segregeeritakse piiridega, ei ole võimalik neil sulanduda Eesti kultuuri. Euroopa kogemustest on näha, mis juhtub, kui vanglates on ahvatlev ususekt. Kui vanglates domineerib oma subkultuur, siis hautakse seal välja üha radikaalsemaid kurjategijaid ja terroriste.

Aga kultuuride sulandumine ei toimu ainult ühes suunas. Võõrkultuuride sisu, käitumismustrid ja vaimuhaigused hakkavad ka kohalikule rahvale külge. Kui meie uudistes on juttu sellest, kuidas Eestis naisi põlema pannakse, siis, nagu see Charles Whitmani juhtumi puhul oligi, võib-olla ei pruugi kuigi kaua oodata, kuni mõni segane eestlane paneb samuti oma naise põlema, tormab noori tütarlapsi vägistama, läheb noaga või autoga kellelegi kallale. Uus hirmus käitumismuster leiab ikka järgijaid.

Kuigi Eesti poliitikud kiitlevad, et nad, kaitstes Eesti rahvast ja eesti kultuuri, suudavad samaaegselt ka veel kiiresti ja efektiivselt pagulasi integreerida, ei usu ma nende sõnu ega otsuseid. Nad on juba piisavalt näidanud, et ei oska ega taha kaitsta oma rahvusriiki, mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade.

Mis teeb Eesti teadlastele praegu muret?

Anto Raukas, geoloog

Nii nagu paljudes teisteski maades, teeb ka Eesti teadlastele praegu muret finantseerimise vähenemine, mis loob suure ebakindluse, eriti noorte teadlaste puhul. Häirib ka see, et teadlaste nõuandeid valitsuse tasandil eiratakse.

Jean-Jacques Rousseau'le kuulub arvamus, et teaduste leiutajaks oli see jumal, kes vihkas inimlikku rahu. Teadlased on maailmaparandajatena ohtlikud, ning seetõttu on kõik diktaatorid ja suured riigijuhid oma hinges teadlasi vihanud. Eesti riigijuhid ei ole suured juhid, kuid ega nemadki teadlasi armasta ja püüavad kõigest väest nende arvamusi mitte arvestada. Õigemini, neilt arvamust isegi ei küsita. See on üks põhjus, miks Eestis elu ei edene.

Ebateaduste vohamine On ka üks Eestile spetsiifiline probleem – eba-teaduste vohamine. Tallinna Jaani koguduse õpetaja ja Tallinna praost Jaan Tammsalu on ütelnud, et sellist usklike protsenti, nagu Eestis, ei ole üheski Euroopa Liidu riigis. “Võib-olla on siin kõige vähem inimesi seotud kindlate kirikute või uskkondadega, aga meil on tohutu palju neid, kes usuvad läbisegi kõike kummalist – eri uskumuste ja filosoofiate kokteile: pendlikeerutajaid, ingleid, kõike seda tohuvabohu.” Ja see ei tee meile au, teeb pigem muret, sest ebateaduste mahitamine ulatub meil isegi valitsuse tasandile.

Pendlimeeste väljamõeldised Üheks kurvemaks näiteks on põhjalike tõsi-teaduslike geoloogiliste uuringute allajäämine pendlimeeste fantaasiale Nabala väheväärtusliku looduskaitseala loomisel, millega Vabariigi Valitsuse poolt tekitati riigile olulist majanduslikku kahju, kuna võimalikust kasutamisest võeti välja üks Eesti suurimaid paemaardlaid. Pendlimeeste hinnangul leiduvat Nabala kaitsealal kaheksa maa-alust jõge, millest kuus avanevat Paekna allikajärves. Tegelikult pole ühegi sellise „jõe” avanemist Paekna allikajärves geoloogiliste uuringutega tõestatud ja maa-aluste jõgede silmusekujulised voolusängid kulgevad ebaloogiliselt. Vähe sellest, mõned neist jõgedest, näiteks nn. Lutsa maa-alune jõgi, eiravad elementaarseid loodusseadusi, voolates madalamalt alalt kõrgemale. Tegelikult see kaitseala loodi mitte siinse väheväärtusliku looduse kaitseks, vaid majandustegevuse takistamiseks, ja selleks kasutati pseudoteaduse abi.

Uskumine kivimitesse ja mineraalidesse Tänapäeval on Eestis hoogustunud kivimite ja mineraalide kasutamine nn alternatiivmeditsiinis. Levitatakse soovitusi, et peavalu puhul aitavat kõige paremini mäekristall, mida hoitagu veerand tundi valutaval kohal või siis vasakul pool pead, kuni valu möödub.

Astmahooge soovitatakse peatada malahhiidiga, reumat ravida merevaiguga, põletusi heliotroobiga, juuste väljalangemist ametüstiga, südamepööratust turmaliiniga, depressiooni smaragdiga.

Kes tahab korraga lahti saada kõigist haigustest ja kiiresti noorenda, see kasutagu looduslikku ehituskivi šungiiti.

Šungiit pidavat puhastama vett praktiliselt kõikidest orgaanilistest ainetest, paljudest metallidest ja mittemetallidest, bakteritest ja mikroorganismidest. 1991. aastal hakati vee puhastamiseks valmistama šungiidist filtreid. Kasutades sellist vett joogiks ja toiduvalmistamisel, olevat haiged paranenud kroonilisest gastriidist, maohaavanditest, sapiteede ja pankrease haigustest, koletsistiidist, kõrgvererõhutõvest, neerukividest, südame-isheemiatõvest, paradontoosist, erinevatest allergiavormidest ja ekseemidest. Vesi, mida on töödeldud šungiidifiltriga, pidavat avaldama organismile üldtugevdavat ja noorendavat mõju, näonahk pidavat puhastuma, kortsud vähenema, nahk muutuma elastsemaks ja vetruvamaks.

Selliste rumaluste rittaseadmist võiks veelgi jätkata.

Tegelikult on šungiit Äänisjärve ääres asuva Šunga küla järgi nime saanud aquaegkonnast pärinev inertne süsinikurikas kivim, mida kasutatakse hoonete sise- ja välisviimistluses, betooni täitematerjalina jm. otstarbel. Ükski tõsisteaduslik allikas ei märgi šungiidi raviomadusi, kuid Eestis, kahjuks, toimub tema raviotstarbeline müük edukalt.

Kahtlased ennustused ja soovitused Kaheldava väärtusega on ka meie ilmatarkade ennustused, millistest vaid vähesed täppi lähevad. Võtkem näiteks 2016. aasta jõulude ilmaennustuse, mis andis otse katastrofaalse tulemuse. Vähegi õige tulemuseni jõudsid vaid vähesed, kuid see ei takista läbikukkulnutel tegevuse jätkamist ja rahva lollitamist.

Lähiminevikust mäletame ravimist imerohu AU-8 abil. Senikaua, kui seda vastiku maitsega vedelikku reklaamiti toiduhüdroolüsaadina, oli asi korras – igaüks võib ju juua, mida tahab. Aga alates momendist, kui arstide ja teadlaste poolt heaks kiitmata jooki hakati propageerima kõiki haigusi raviva eliksiirina, muutus asi tegelikult kuriteoks, sest paljud ime läbi tervenemist oodanud vähihaiged keeldusid operatsioonist või see jäi hiljaks ning kurb lõpp saabus kiiresti.

Hiljuti ilmus trükist nn nõid Nastja terviseraamat (Tallinn, 2016), kus soovitatakse verevähi vastu võidelda rubiini, granaadi ja hematiidiga ning süüa verevähivastast salatit, kuhu kuuluvad õun, kreeka pähklid, aprikoos ja oliiviõli. Rinnavähi korral aitavat smaragd ja peridoot ning kartuliõied; mao- ja maksavähi korral vereurmarohi; kopsuvähi korral safiir ja malahhiit.

Ma väga loodan, et selliste vähepõhjendatud ravimeetodite kasutamise asemel läheb iga vähegi mõistlik inimene pigem arsti juurde ja saab oma haigusele adekvaatse ravi. See soovitus on ka käesoleva kirjutise eesmärk.

Välis-Eesti Ühingu kirjastuse „Välis-Eesti“ toimetuskolleegium

Vastavalt Välis-Eesti Ühingu põhikirjale ja kodukorrale valitakse ühingu liikmete hulgast juhatust, kes nimetab kirjastuse „Välis-Eesti“ toimetuskolleegiumi liikmed.

Käesoleval ajal on ja toimetuskolleegiumi liikme volitused alljärgnevatel isikutel:

Artur Laast Diplomaat Artur Ain Erik Laast on sündinud 5. jaanuaril 1944 Tallinnas. Õppis 1962–1968 Moskva Ülikoolis idamaade ajalugu ja 1969–1972 oli samal erialal aspirantuuris. Töötas õppejõuna Kirgiisias, 1972–1990 toimetaja erinevates kirjastustes, 1990–1992 sünkroontõlk valitsuse juures, 1992–2007 diplomaat EV Välisministeeriumis. Autasustatud Eesti Vabariigi Valgetähe teenetemärgiga. Kirjastuse „Välis-Eesti“ toimetuskolleegiumi liige.

Jüri Martin Bioloog Jüri Martin on sündinud 29. septembril 1940 Tallinnas. Lõpetas 1964 Tartu Ülikooli, kaitses 1968 bioloogiakandidaadi väitekirja botaanika erialal ja 1988 omandas bioloogiadoktori teaduskraadi. Euroakadeemia rektor. Valiti 1990 Eesti Teaduste Akadeemia akadeemikuks ning 1989 *Academia Ecologica Universalis* liikmeks ja selle Euroopa osakonna kaaspresidendiks. Tunnustusi: Euroopa Ühenduse auhind 2006, rahvusvaheline Socrate-se auhind 2005, H. Fordi Euroopa looduskaitsepreemia 1998, Suur Looduskaitsemärk 1990, UNESCO MAB medal 1988, ja K. E. v. Baeri medal 1986. Ajakirjade „Teaduste Akadeemia Toimetised. Bioloogia ja Ökoloogia“ ning „*Environmental Research, Engineering and Management*“ toimetuskolleegiumi ja kirjastuse „Välis-Eesti“ toimetuskolleegiumi liige.

Leili Utno Bioloog Leili Utno on sündinud 16. mail 1938 Tallinnas. Õppis Rae algkoolis ning Tallinna 17. ja Narva 2. keskkoolis. Kõrghariduse omandas Moskvast, lõpetades 1962 Moskva Tehnoloogilise Ülikooli. Töötanud teadurina Üleliidulises Valgu Biosünteesi Instituudis, Läti Teaduste Akadeemia Bioloogia Instituudis, Riia Meditsiini Akadeemias, Tallinnas Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudis. 1972 kaitses Eesti Teaduste Akadeemias kandidaativäitekirja bioloogia alal ja 1991 teadusdoktori kraadi Läti Teaduste Akadeemias. Alates 1992 kuni 1994 oli Leili Utno diplomaatilisel tööl – Eesti Vabariigi suursaadik Läti Vabariigis. Kirjastuse „Välis-Eesti“ toimetuskolleegiumi liige ja ajakirja „Välis-Eesti“ peatoimetaja. Pälvinud Läti Vabariigi teenetemärgi „Tunnustuse rist“ VI klassi ordeni..

Tiit Maksim Eesti keele toimetaja Tiit Maksim on sündinud 30. septembril 1941 Tallinnas. Lõpetas 1960 Tallinnas keskkooli ning töötas Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudis. Õppinud Tartu Ülikoolis eesti filoloogiat. 1966–1968 ajakirja „Keel ja Kirjandus“ vanemkorrektor, 1968–2003 Eesti Telegraafiagentuuri [Eesti Teadeteagentuuri; ETA] korrespondent, toimetaja, toimetusejuhataja. Töötanud ajalehtedes „Post“, „Nõmme Sõnumid“, „Harjumaa“, „Kesknädal“ ning teinud kaastööd kirjastusele „Välis-Eesti“ ja Entsüklopeedia-kirjastusele. Eesti Ajakirjanike Liidu keeleteoimkonna juhataja ja kirjastuse „Välis-Eesti“ toimetuskolleegiumi liige.

Inna Feldbach on sündinud 30. juunil 1954. a Tartus. Lõpetas 1972. a Tallinna 7. Keskkooli ja 1978. a Tartu Ülikooli inglise filoloogia erialal. Töötas TA teaduslikus raamatukogus, Tallinna Botaanikaaias, ajakirjas „Kehakultuur“ keeleteoimetajana ning Eesti Õigustõlke keskuses tõlkijana. Aastatel 1998–2003 elas USA Massachusettsi osariigis. Naasis Eestisse kus töötas inglise keele õpetajana keeltekoollides ja tõlkiana tõlkebüroodes. Alates 2011. a aprillist töötab Vabariigi Presidendi Kantseleis Arnold Rütli nõunik-sekretärina. On töö kõrvalt tõlkinud ilukirjandust.

Artur Alliksaar

Aeg

*Ei ole paremaid, halvemaid aegu.
On ainult hetk, milles viibime praegu.
Mis kord on alanud, lõppu sel pole.
Kestma jääb kaunis, kestma jääb kole.*

*Ei ole süngeid, ei naljakaid aegu.
Võrdsed on hetked, kõik nad on praegu.
Elul on tung kanda edasi elu,
jällegi Kronos et saaks mõne lelu.*

*Ei ole mööndund või tulevaid aegu.
On ainult nüüd ja on ainult praegu.
Säilib, mis sattunud hetkete sattu.
Ainuski silmapilk teisest ei kattu.*

*Ei ole mõttetult elatud aegu.
Mõte ei pruugigi selguda praegu.
Vähemat, rohkemat olla ei võinuks.
Parajal määral saab elu meilt lõivuks.*

*Ei ole kaduvaid, kõduvaid aegu.
Alles jääb hetk, milles asume praegu.
Aeg, mis on tekkinud, enam ei haju,
kui seda jäävust ka meeled ei taju.*

1966

VÄLIS-EESTI ÜHINGU ÜRITUSED AASTAL 2017

- 28. jaanuar** Välis-Eesti Ühingu korraline aruande-valimise koosolek.
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia auditooriumis C105 algusega kell 14.00. Tatari tn 13, Tallinn.
Järgneb prof. Mare Teearu viiuliklassi kontsert kell 16.00, EMTA kammersaalis.
- 14. märts** Emakeelepäevale pühendatud seminar: "Kas emakeelele lüüakse hingeella?". Rahvusraamatukogu väikeses saalis algusega kell 11.00.
- 25. mai** Ajakirja "Välis-Eesti" 2017 esitlus.
Artiklite teemal esinevad autorid Toomas Varrak,
Artur Laast, Mari Järvi, Andres Inn ja peatoimetaja Leili Utno.
Soovitud repro väljatrüki saavad autorid ja VEÜ juhatuse liikmed.
Euroakadeemia auditooriumis nr. 110, II korrus, Tondi 55,
Tallinn algusega kell 17.00.
- 27. mai** Kontsert: "See on sinule!". Esinevad Mari Järvi (klaver) ja Teet Järvi (tšello) Tallinna Raekoja algusega kell 18.00.
Piletid saadaval Piletilevis.
- 28. - 29. juuni** VEÜ suvepäevad: Haapsalu Tšaikovski festivali külastamine.
- 1. - 6. juuli** Reis Ukrainasse, Odessasse.
- 12. oktoober** Seminar rahvastikuteaduse teemadel Euroakadeemias, Tondi 55, Tallinn.
Esinevad EDA teadlased.
- 25. november** Välis -Eesti Päeva tähistamine Rahvusraamatukogu väikeses saalis, Tõnismägi 2.
EV100 pühendatud sümposium.

**Palume Teie osavõttu!
Lugupidamisega,
Välis-Eesti Ühingu juhatas,
tel :+372-5035269**

VÄLIS-EESTI ÜHINGU AJAKIRI • ASUTATUD 1928

